

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
ESKİ YAZI PROGRAMI

HAT SANATINDA MÜDEVVER (DAİRESEL) YAZILAR

(Yüksek Lisans Tezi)

HAZIRLAYAN :
20146038 Merve ÖZDEŞ

DANIŞMAN :
Yrd. Doç. Ali Rıza ÖZCAN

İSTANBUL-2017

Merve ÖZDEŞ tarafından hazırlanan **Hat Sanatında Müdevver (Dairesel) Yazılar** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / ~~Oyçokluğuyla~~ Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 15 / 06 / 2017

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

Jüri Üyesi : Yrd.Doç. Ali Rıza ÖZCAN (Danışman)

Jüri Üyesi : Yrd.Doç. Pınar DOĞU

Jüri Üyesi : Yrd.Doç. Seher AŞICI (M.Ü. Öğr.Üy.)

İmzası :

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ	III
ÖZET	IV
SUMMARY	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VI
RESİMLER LİSTESİ	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ	XVII
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	3
1.2. Araştırmanın Kapsamı	3
1.3. Araştırmanın Yöntemi	3
2. HAT SANATINDA MÜDEVVER YAZILAR	5
2.1. Müdevver Yazılarda Kullanılan Yazı Çeşitleri	6
2.1.1. Kûfî	7
2.1.2. Sülûs	7
2.1.3. Nesih	9
2.1.4. Rikâ	9
2.1.5. Ta'lik	10
2.1.6. Celî Dîvânî	11
2.2. Müdevver Yazıların Yazıldığı Malzemeler	11
2.2.1. Kağıt	12
2.2.2. Çini	13

2.2.3. Taş.....	14
2.2.4. Maden.....	15
2.2.5. Sedef.....	16
2.3. Müdevver Yazıların Tasarım Kurgusu	16
2.3.1. Müdevver Biçimde Tasarlanmış Yazılar	20
2.3.2. Müsenna Müdevver Yazılar	119
2.3.3. Müdevver Biçimi İçinde Satır Halinde Tasarlanmış Yazılar	132
2.3.4. Pervaz Biçiminde Tasarlanmış Müdevver Yazılar	157
2.3.4.1. Merkezinde Yazı Olan Pervaz Biçimde Tasarlanmış Müdevver Yazılar	175
2.3.5. Sarmal Biçiminde Tasarlanmış Müdevver Yazılar	202
2.3.6. Aynı Harfin Tekrarlanmasından Oluşan Müdevver Yazılar	203
2.3.7. Farklı İstiflerin Bir Araya Gelmesiyle Oluşan Müdevver Yazılar	211
2.3.8. Müdevver Biçimde Tasarlanan Figürlü Yazılar	215
3. SONUÇ	217
4. KAYNAKLAR	220
5. ÖZGEÇMİŞ	223

ÖNSÖZ

Sözlükte daire ve yuvarlak mânâlarına gelen “müdevver” kelimesi, Arapça “devr” kökünden türemiş olup devreden anlamında da kullanılmaktadır. Bunların yanında felsefede; kısır döngü, geometride; tüm noktaları merkeze eşit uzaklıkta olan eğriyle sınırlandırılmış düzlem manalarına gelen dairenin, bir yönüyle belirli sınırları olan geometrik bir biçim olduğu düşünülürken, bir yandan devretmek köküne istinaden akılda hiç bitmeyen bir döngüyü, sonsuz bir hareketi canlandırarak, dairenin yani müdevverin sınırlandırılmış bir alan olmaktan çok sonsuzluğa açılan bir kapı olduğunu düşündürmektedir.

İnsanlık tarihinin en önemli icatlarından biri olan yazı; ilk zamanlarında hesap yapmak, kayıt tutmak maksatlarıyla kullanılıyor olsa da zaman içerisinde estetik yönde gelişmeler gösterip sanat halini almıştır. Arap yazısı da aynı aşamalardan geçmiş, Kur’ân-ı Kerîm yazımında kullanılmaya başlandığında ilkel bir halde olan alfabe zamanla geliştirilmiş, yazımı bazı kurallara bağlanmış, estetik ölçülendirmeler yapılmış ve bunların sonucunda artık sadece kayıt altına almak için kullanılan bir yazı olmanın yanında sanat yazısı halini almıştır.

Yazıda yaşanan bu gelişimler, başta estetiğin önemsenmediği sadece doğru okutma maksadıyla satırlar halinde yazılan yazıların, zaman içerisinde harflerinin de ulaştığı estetik güzellik sayesinde farklı istifler halinde yazılmaya başladığını göstermiştir. Yazı artık mesaj iletme kaygısının ötesine geçip estetik bir unsur olarak değerlendirilmeye başladığında, birbirinden farklı istiflerle; mimaride, levhalarda ve günlük hayatta kullanılan eşyalar gibi birçok yerde süsleme unsuru olarak da kullanılmıştır. İstiflendikleri yerlere göre en çok kare, dikdörtgen, daire, üçgen gibi biçimlerde tasarlanan yazılar arasından; bu çalışmada kelime manası olarak hem sonsuzluğu hem de sınırlandırılmış olmayı aynı bünyede taşıyan daire biçiminde tasarlanmış olan yazıların, İslâm sanatında nerelerde ve nasıl kullanıldığı, hangi biçimlerde istiflendiği, hangi yazı türleriyle ve nasıl tasarlandıkları incelenmiştir.

Bu konuyu seçmem konusunda beni yönlendiren ve araştırma süresince yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Ali Rıza ÖZCAN’a, müze çalışmaları için izin almamda yardımcı olan İstanbul İl Kültür Turizm Müdürlüğü’nde görevli memur Pakize SARSILMAZ’a, çalışmayı hazırlarken kullanılan kaynakların yazarlarına, eğitim hayatım boyunca destek olan aileme ve sevgili kardeşim Ece OĞUZ’a çok teşekkür ederim.

Mayıs 2017

Merve ÖZDEŞ

ÖZET

Hat sanatı, İslâm coğrafyasında figür yasağı sebebiyle insanların duygu ve düşüncelerini yansıtacağı en önemli ve en güçlü unsur haline gelmiştir. Başlarda amacı dini metinleri kayıt altına almak olan hat sanatı, bir noktadan sonra estetik olarak o kadar ilerlemiştir ki tasarımı, vermek istediği mesajı gölgede bırakacak noktalara ulaşmıştır. Okumayı bilmeyen insanların bile baktığında sanat eseri olduğunu anlayabileceği istifler meydana getirilen hat sanatında çok kullanılan tasarım kurgularından biri de müdevver biçimde tasarlanmış olan yazılardır.

Müdevver yazıların her yönüyle incelenebilmesi için hat tarihinin en eski örneklerinden Cumhuriyet dönemine kadar, farklı malzemeler üzerine ve farklı teknikler kullanılarak yazılmış olan ulaşabildiğimiz tüm müdevver hat eserleri incelenip, değerlendirmeye en uygun olanlar tezin kapsamına alındı. Seçilen eserlerin bazılarının fotoğrafları çekilip basılı kaynaklarda yer alan eserler tarandı, müzelerde bulunan eserlerin dijital kopyaları alındı. Kaynaklardan ulaşılamayan bazı eserlere dijital ortamlardan ulaşıldı. Görselleri toplanan eserler; tasarım kurgusuna, kullanılan yazı türü ve malzemelerine göre sınıflandırılıp eserlerin yazımında kullanılan metinler, yazı dili ve estetik açılarından analiz edilerek hat sanatı açısından genel bir değerlendirme yapıldı ve sonuç bölümüne ulaşıldı. Sonuç bölümünde; müdevver yazıların nerelerde ve nasıl kullanıldığı, nasıl kurgulandığı, daha çok hangi yazı çeşitleriyle ve hangi malzemeler üzerine yazıldığı, hangi biçimlerde istiflendiğinden bahsedildi.

ANAHTAR KELİMELER: Hat, Müdevver, Biçim, İslâm, Sanat

SUMMARY

Because figure is forbidden in Islamic geography, calligraphy art has become the most important and powerful method of statement that people can reflect their emotions and thoughts. In the beginning the aim of calligraphy was to record religious texts, after a point calligraphy art made so much progress aesthetically so that design of it nearly overshadowed the message wanted to give. One of the most used style of design in calligraphy art that are generated composition that even nonreader people can understand that it is an artwork is the handwritings designed as circle.

In order to examine handwritings designed as circle in every aspect, all the calligraphy works designed as circle that written on different materials and used different techniques from the oldest ones to republic period and that are accessible were investigated and the most appropriate ones for investigation were selected as the content of the thesis. Some of the selected works were photographed, printed source works were scanned and the works on museums were copied digitally. Some of the works which are not accessible from sources were accessed on digital media. An overall evaluation based on calligraphy art was carried out through categorizing the works based on the style of design, used fonts and materials, and analyzing used texts with regards to written language and aesthetic. In conclusion section, where and how the handwritings designed as circle are used and what kind of style of designs are used, were informed.

KEY WORDS: Calligraphy, Circle, Format, Islam, Art

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.k.: adı geçen kitap

a.g.m.: adı geçen makale

A.Ş.: Anonim Şirketi

b.k.z.: Bakınız

c: Cilt numarası

cm: Santimetre

Çev.: Çeviren

Ed.: Editör

Haz.: Hazırlayan

mm: Milimetre

S: Sayı numarası

s: Sayfa numarası

TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

- : bilinmiyor

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2.1.1.1. Mehmed Şefik tarafından yazılan kûfî müdevver yazı.....	7
Resim 2.1.2.1. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver sülüs yazı.....	8
Resim 2.1.2.2. Ayasofya Camisi kubbesinde bulunan müdevver sülüs yazı.....	8
Resim 2.1.2.3. Sultan 3. Selim'in bastırıldığı ve üzerinde sülüs yazılar olan para.....	8
Resim 2.1.3.1. Mehmed Şefik tarafından yazılan nesih hilye-i şerîf göbeği.....	9
Resim 2.1.4.1. Hâfız İbrahim tarafından yazılan rikâ ketebe sayfası.....	10
Resim 2.1.5.1. Mehmed Esad Yesârî tarafından yazılan ta'lik müdevver levha.....	10
Resim 2.1.5.2. Yesârîzâde Mustafa İzzet tarafından yazılan ta'lik hilye-i şerîf göbeği.....	10
Resim 2.1.6.1. Azîz Efendi tarafından yazılan celî dîvânî müdevver levha.....	11
Resim 2.2.1.1. Halim Özyazıcı'ya ait müdevver levha.....	12
Resim 2.2.1.2. İbrahim Berberzâde'nin yazdığı Kur'ân'ın ketebesî.....	13
Resim 2.2.2.1. Kılıç Ali Paşa Camisinde bulunan müdevver çini kitabe.....	13
Resim 2.2.2.2. Topkapı Sarayında bulunan müdevver çini kitabe.....	13
Resim 2.2.3.1. Müdevver yazılı mezar taşı ketebesî.....	14
Resim 2.2.3.2. Şişli Cami avlusundaki sebîl üzerinde bulunan müdevver yazı.....	14
Resim 2.2.4.1. Gümüş para üzerinde müdevver yazı.....	15
Resim 2.2.4.2. Bronz ayna üzerinde müdevver yazı.....	15
Resim 2.2.5.1. İsmail Hakkı Altunbezer'e ait sedef levha.....	16
Resim 2.2.5.2. Sami Efendi'ye ait sedef levha.....	16
Resim 2.3.1.1. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, İbrahim Paşa'nın mührü.....	20
Resim 2.3.1.2. Bâlâ Süleyman Ağa Camisinde bulunan müdevver yazı.....	21

Resim 2.3.1.3. Bursa Türk İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Sultan 3. Mustafa'nın bastırıldığı para.....	22
Resim 2.3.1.4. Bursa Ulu Cami'de bulunan Mehmed Şefik tarafından yazılan müdevver levha.....	23
Resim 2.3.1.5. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha.....	24
Resim 2.3.1.6. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha.....	25
Resim 2.3.1.7. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha.....	26
Resim 2.3.1.8. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha.....	27
Resim 2.3.1.9. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha.....	28
Resim 2.3.1.10. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha.....	29
Resim 2.3.1.11. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha.....	30
Resim 2.3.1.12. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha.....	31
Resim 2.3.1.13. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Sultan Mecid Han'a ait levha.....	32
Resim 2.3.1.14. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Ravza-i Mutahhara Kütüphanesi mührü.....	33
Resim 2.3.1.15. Sâmi Efendi tarafından yazılmış zerendûd müdevver levha.....	34
Resim 2.3.1.16. Hud Sûresi'nin 88. âyetinden bir bölümün yazılı olduğu müdevver levha...35	35
Resim 2.3.1.17. Altunizade Camisi mihrap üstünde bulunan müdevver kitabe.....	36
Resim 2.3.1.18. Nazîf Bey tarafından yazılan müdevver levha.....	37
Resim 2.3.1.19. Hattat Mehmed Avni tarafından yazılmış müdevver levha.....	38
Resim 2.3.1.20. Mehmed İzzet Efendi tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	39
Resim 2.3.1.21. Avusturya işi bir sürahi üzerinde bulunan müdevver yazı.....	40
Resim 2.3.1.22. Nazîf Bey tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	41

Resim 2.3.1.23. Sâmi Efendi'ye ait zerendûd müdevver levha.....	42
Resim 2.3.1.24. Ömer Vasfi Efendi'ye ait zerendûd müdevver levha.....	43
Resim 2.3.1.25. Hulûsi Yazgan tarafından yazılan müdevver levha.....	44
Resim 2.3.1.26. Hulûsi Yazgan tarafından yazılan müdevver levha.....	45
Resim 2.3.1.27. Azîz Efendi'ye ait zerendûd müdevver levha.....	46
Resim 2.3.1.28. Kasas Sûresi'nin 77. âyetinden bir bölümün yazılı olduğu müdevver levha.....	47
Resim 2.3.1.29. Akkase ebruda müdevver örneği.....	48
Resim 2.3.1.30. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	49
Resim 2.3.1.31. Erenköy İstasyon Çeşmesi üzerinde bulunan zerendûd müdevver kitabe...50	
Resim 2.3.1.32. Azîz Efendi tarafından yazılan müdevver levha.....	51
Resim 2.3.1.33. Ömer Vasfi Efendi tarafından yazılan müdevver levha.....	52
Resim 2.3.1.34. Ömer Vasfi Efendi tarafından yazılan müdevver levha.....	53
Resim 2.3.1.35. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha.....	54
Resim 2.3.1.36. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha.....	55
Resim 2.3.1.37. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	56
Resim 2.3.1.38. Macid Ayrar tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	57
Resim 2.3.1.39. Halim Özyazıcı tarafından yazılan müdevver levha.....	58
Resim 2.3.1.40. Halim Özyazıcı tarafından yazılan müdevver levha.....	59
Resim 2.3.1.41. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	60
Resim 2.3.1.42. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	61
Resim 2.3.1.43. Ahmed Kâmil Akdik tarafından yazılan müdevver levha.....	62
Resim 2.3.1.44. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha.....	63

Resim 2.3.1.45. Ahmed Kâmil Akdik tarafından yazılan müdevver levha.....	64
Resim 2.3.1.46. Ahmed Kâmil Akdik'e ait müdevver levha.....	65
Resim 2.3.1.47. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha.....	66
Resim 2.3.1.48. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından tasarlanan müdevver levha.....	67
Resim 2.3.1.49. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	68
Resim 2.3.1.50. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	69
Resim 2.3.1.51. İsmail Hakkı Altunbezer'e ait müdevver levha.....	70
Resim 2.3.1.52. İsmail Hakkı Altunbezer'e ait müdevver levha.....	71
Resim 2.3.1.53. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha.....	72
Resim 2.3.1.54. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha.....	73
Resim 2.3.1.55. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılmış müdevver levha.....	74
Resim 2.3.1.56. Abdülkâdir Saynaç tarafından yazılan müdevver levha.....	75
Resim 2.3.1.57. Halim Özyazıcı tarafından yazılan müdevver levha.....	76
Resim 2.3.1.58. Halim Özyazıcı tarafından yazılan müdevver levha.....	77
Resim 2.3.1.59. Macid Ayrıl tarafından hazırlanan müdevver yazı kalıbı.....	78
Resim 2.3.1.60. Hâşim Muhammed El Bağdâdî tarafından yazılan müdevver levha.....	79
Resim 2.3.1.61. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	80
Resim 2.3.1.62. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	81
Resim 2.3.1.63. Mehmed Hâşim tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	82
Resim 2.3.1.64. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	83
Resim 2.3.1.65. Hâmid Aytaç'a ait müdevver levha.....	84
Resim 2.3.1.66. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	85
Resim 2.3.1.67. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	86

Resim 2.3.1.68. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	87
Resim 2.3.1.69. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	88
Resim 2.3.1.70. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	89
Resim 2.3.1.71. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	90
Resim 2.3.1.72. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	91
Resim 2.3.1.73. Mahmud Öncü tarafından yazılan müdevver levha.....	92
Resim 2.3.1.74. Mehmed Esad Yesârî tarafından yazılan müdevver levha.....	93
Resim 2.3.1.75. Abdullah Zühdi tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	94
Resim 2.3.1.76. Mehmed Şefik tarafından yazılan, içinde müdevver yazıların da bulunduğu levha.....	95
Resim 2.3.1.77. Ahmed Kâmil Akdik tarafından yazılan müdevver levha.....	96
Resim 2.3.1.78. Ahmed Kâmil Akdik tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	97
Resim 2.3.1.79. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	98
Resim 2.3.1.80. Macid Ayrıl tarafından yazılan müdevver levha.....	99
Resim 2.3.1.81. Halim Özyazıcı tarafından hazırlanmış müdevver yazı kalıbı.....	100
Resim 2.3.1.82. Halim Özyazıcı tarafından yazılan müdevver levha.....	101
Resim 2.3.1.83. Halim Özyazıcı tarafından yazılmış müdevver levha.....	102
Resim 2.3.1.84. Hâmid Aytaç tarafından tasarlanmış müdevver istif.....	103
Resim 2.3.1.85. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	104
Resim 2.3.1.86. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	105
Resim 2.3.1.87. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	106
Resim 2.3.1.88. Hâmid Aytaç tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	107
Resim 2.3.1.89. Hâmid Aytaç tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	108

Resim 2.3.1.90. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	109
Resim 2.3.1.91. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	110
Resim 2.3.1.92. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver mezar taşı kitabesi.....	111
Resim 2.3.1.93. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	112
Resim 2.3.1.94. Süheyl Ünver tarafından çizilen müdevver levha.....	113
Resim 2.3.1.95. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Evkaf-ı İslâmiye Müzesi Mührü	114
Resim 2.3.1.96. Hattat Hamdullah tarafından yazılmış müdevver levha.....	115
Resim 2.3.1.97. Kıbrıs Müzesi'nde bulunan müdevver yazı örneği	116
Resim 2.3.1.98. Kûfî müdevver levha.....	117
Resim 2.3.1.99. Bodrum Kalesi'nde bulunan müdevver kitabe.....	118
Resim 2.3.2.1. Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümâyûn'da bulunan, Ali Sûfî'ye ait müdevver kitabe.....	119
Resim 2.3.2.2. Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümâyûn kapı aynası üzerinde bulunan, Ali Sûfî'ye ait müdevver kitabe.....	120
Resim 2.3.2.3. Hadım İbrâhim Paşa Camisi son cemaat yeri pencere üzerinde bulunan müdevver kitabe.....	121
Resim 2.3.2.4. Hadım İbrâhim Paşa Camisi son cemaat yeri pencere üzerinde bulunan müdevver kitabe.....	122
Resim 2.3.2.5. Kılıç Ali Paşa Cami mihrap duvarında bulunan, Demircikulu Yusuf Efendi'ye ait müdevver kitabe.....	123
Resim 2.3.2.6. Mermer üzerine işlenmiş müsenna müdevver kitabe.....	124
Resim 2.3.2.7. Hayreddin Efendi tarafından yazılan zerendûd müdevver levha.....	125
Resim 2.3.2.8. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha.....	126
Resim 2.3.2.9. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha.....	127

Resim 2.3.2.10. Şişli Cami avlusundaki çeşmenin üzerinde bulunan, Hâmid Aytaç'a ait müdevver kitabe.....	128
Resim 2.3.2.11. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	129
Resim 2.3.2.12. Ahmed Kâmil Akdik tarafından yazılan müdevver levha.....	130
Resim 2.3.2.13. İsmail Hakkı Altunbezer'e ait zerendûd müdevver levha.....	131
Resim 2.3.3.1. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Ahmed Karahisarî'ye ait müdevver levha.....	132
Resim 2.3.3.2. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Ahmed Karahisarî'ye ait müdevver levha.....	134
Resim 2.3.3.3. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Sultan Osman Divan'ı.....	136
Resim 2.3.3.4. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan Hâfiz Osman'a ait hilye-i şerîf.....	137
Resim 2.3.3.5. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Sultan Osman Divan'ı.....	139
Resim 2.3.3.6. İbrahim Berberzâde tarafından yazılan Kur'an-ı Kerîm'in ketebe sayfası...140	
Resim 2.3.3.7. Yesârîzâde Mustafa İzzet'e ait Hilye-i Şerîf.....	141
Resim 2.3.3.8. Hâfiz İbrahim tarafından yazılan Kur'an-ı Kerîm'in ketebe sayfası.....	143
Resim 2.3.3.9. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	144
Resim 2.3.3.10. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	145
Resim 2.3.3.11. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	146
Resim 2.3.3.12. Mahmud Celâleddin tarafından yazılan müdevver levha.....	147
Resim 2.3.3.13. Mahmud Celâleddin tarafından yazılan müdevver levha.....	148
Resim 2.3.3.14. Abdullah Zühdi tarafından yazılan müdevver levha.....	150
Resim 2.3.3.15. TSM Sultan Ahmed Odası'ndaki, çini müdevver kitabe.....	151

Resim 2.3.3.16. Harem Sultan Ahmed odası pandantifleri üzerindeki müdevver çini kitabeler.....	152
Resim 2.3.3.17. Tılsım üzerindeki müdevver yazı.....	154
Resim 2.3.3.18. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan Hilye-i Şerif.....	155
Resim 2.3.4.1. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan bronz el aynası.....	157
Resim 2.3.4.2. Edirne Muradiye Camisinde bulunan müdevver kitabe.....	158
Resim 2.3.4.3. Edirne 2. Beyazıt Camisinde bulunan müdevver yazı.....	159
Resim 2.3.4.4. Geyve'de Sultan II. Beyazıt Köprüsü'nde bulunan müdevver levha.....	160
Resim 2.3.4.5. Süleymaniye Camisi'nde bulunan, Hasan Çelebi'ye ait müdevver kitabe...161	
Resim 2.3.4.6. Süleymaniye Camisi'nde bulunan, Hasan Çelebi'ye ait müdevver kitabe...162	
Resim 2.3.4.7. Edirne Selimiye Camisi kubbe yazısı.....	164
Resim 2.3.4.8. Sultan 3. Murad tarafından yazılmış müdevver levha.....	165
Resim 2.3.4.9. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Mühr-i Nübüvvet, Osmanlı dönemi Kur'ân-ı Kerîm.....	166
Resim 2.3.4.10. Nuruosmaniye Cami Kubbe yazısı.....	168
Resim 2.3.4.11. Kadıasker Mustafa İzzet tarafından yazılan Ayasofya Cami Kubbe Yazısı.....	169
Resim 2.3.4.12. Süleymaniye Camisi kubbe yazısı.....	170
Resim 2.3.4.13. Ebuziya Tevfik tarafından yazılan Yıldız Hâmidiye Camisi Kubbe Yazısı.....	172
Resim 2.3.4.14. Şişli Camisi Kubbe Yazısı.....	173
Resim 2.3.4.15. Emin Barın tarafından yazılmış kûfi müdevver levha.....	174
Resim 2.3.4.1.1. Emevî Dinarı üzerindeki müdevver yazı.....	176
Resim 2.3.4.1.2. Emevî Dinarı üzerindeki müdevver yazı.....	177

Resim 2.3.4.1.3. Mısır Kahire Akmer Camisi giriş kapısı üzerinde bulunan müdevver yazı.....	178
Resim 2.3.4.1.4. Edirne Muradiye Camisinde bulunan müdevver yazı.....	179
Resim 2.3.4.1.5. Babanakkaş motifleriyle süslenmiş çini üzerinde müdevver istif.....	180
Resim 2.3.4.1.6. Süleymaniye Cami pandantifinde bulunan müdevver kitabe.....	181
Resim 2.3.4.1.7. Süleymaniye Cami pandantifinde bulunan müdevver kitabe.....	182
Resim 2.3.4.1.8. Nazîf Efendi tarafından yazılan müdevver levha.....	183
Resim 2.3.4.1.9. Sultan Reşad ve Abbas Hilmi Paşa adına dokunan kapı örtüsü.....	185
Resim 2.3.4.1.10. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Azîz Efendi'ye ait müdevver levha.....	186
Resim 2.3.4.1.11. Azîz Efendi tarafından yazılan müdevver levha.....	187
Resim 2.3.4.1.12. Azîz Efendi tarafından yazılmış müdevver levha.....	188
Resim 2.3.4.1.13. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	189
Resim 2.3.4.1.14. Hâmid Aytaç tarafından yazılmış müdevver levha.....	191
Resim 2.3.4.1.15. Abdullah Zühdî tarafından yazılan müdevver levha.....	192
Resim 2.3.4.1.16. Nazîf Efendi tarafından yazılan müdevver levha.....	193
Resim 2.3.4.1.17. Azîz Efendi'ye ait zerendûd müdevver levha.....	194
Resim 2.3.4.1.18. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	195
Resim 2.3.4.1.19. Hasan Rıza tarafından yazılmış müdevver levha.....	197
Resim 2.3.4.1.20. Ashâb-ı Kehf'in isimlerinin yazıldığı müdevver levha.....	198
Resim 2.3.4.1.21. Ankebût Sûresi'nin 20. âyetinden bir bölüm yazılan müdevver levha...	199
Resim 2.3.4.1.22. TSM Harem giriş koridorunda bulunan çini müdevver kitabe.....	200
Resim 2.3.4.1.23. Kıbrıs Selimiye Camisinde bulunan müdevver istif.....	201

Resim 2.3.5.1. Mustafa Râkım'a ait müdevver levha.....	202
Resim 2.3.6.1. Bursa Ulucami'de bulunan, Mehmed Şefik'e ait müdevver yazı.....	204
Resim 2.3.6.2. Bursa Ulucami'de bulunan, Mehmed Şefik'e ait müdevver yazı.....	205
Resim 2.3.6.3. Azîz Efendi tarafından tasarlanmış müdevver yazı.....	206
Resim 2.3.6.4. Nûr Sûresinin yazılı olduğu müdevver levha.....	208
Resim 2.3.6.5. Topkapı Sarayında bulunan çini üzerine müdevver yazı.....	209
Resim 2.3.6.6. Şems Sûresinin yazıldığı müdevver levha.....	210
Resim 2.3.7.1. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha.....	212
Resim 2.3.7.2. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver kartvizit.....	213
Resim 2.3.7.3. Mehmed Şevket tarafından yazılan müdevver yazı.....	214
Resim 2.3.8.1. İran'da, bir evlenme akdinde uğur olması için yazılmış müdevver yazı.....	215

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 2.3.1. Müdevver biçimde tasarlanmış yazılardan bir örnek ve grafik çizimi.....17
- Şekil 2.3.2. Müsenna müdevver yazılardan bir örnek ve grafik çizimi.....17
- Şekil 2.3.3. Müdevver biçimi içinde satır halinde yazılardan bir örnek ve grafik çizimi.....17
- Şekil 2.3.4. Pervaz biçiminde tasarlanmış müdevver yazılardan bir örnek ve grafik çizimi..18
- Şekil 2.3.5. Merkezinde yazı olan pervaz biçiminde tasarlanmış müdevver yazılardan bir örnek ve grafik çizimi.....18
- Şekil 2.3.6. Sarmal biçiminde tasarlanmış müdevver yazılardan bir örnek ve grafik çizimi..18
- Şekil 2.3.7. Aynı harfin tekrarlanmasından oluşan müdevver yazılardan bir örnek ve grafik çizimi.....19
- Şekil 2.3.8. Farklı istiflerin bir araya gelmesiyle oluşan müdevver yazılardan bir örnek ve grafik çizimi.....19
- Şekil 2.3.9. Müdevver biçimde tasarlanan figürlü yazılardan bir örnek ve grafik çizimi.....19

1. GİRİŞ

Yazının icadı insanlık tarihi için en önemli icatların başında gelmektedir. Yazı icat edilmeden önceki devirler “tarih öncesi” diye adlandırılırken yazının icadından günümüze kadar olan döneme “tarih çağları” adı verilir.

Alfabenin ilk olarak Fenikeliler tarafından kullanıldığı bilinmekte ve Mısır hiyeroglifinden çıktığı düşünülmektedir. Fenike’de ortaya çıkan alfabe ticaret yoluyla Akdeniz ve Ege limanlarından başlayarak dünyaya yayılmıştır.¹

Günümüzde Atlas Okyanusu’ndan Endonezya’ya kadar yayılan geniş bir bölgede yaşayan Müslüman milletlerin kullandığı Arap yazısının kökeni ise Arap asıllı “Nabatî” adlı bir kavmin alfabesine dayanmaktadır. Bu yazı İslâmiyet’i kabul eden tüm devletler tarafından kullanıldığı için artık Arap yazısı değil İslâm yazısı olarak anılmaktadır.²

İslâmiyet’le birlikte Allah kelâmı olarak kabul edilen Kur’ân- ı Kerîm’in ve hâdis-i şerîfler’in kaydına büyük önem verilmesi yazıya verilen önemin de artmasına vesile olmuştur. Başlarda sadece kayıt maksatlı kullanılan Arap yazısı ilerleyen zamanlarda vermek istediği ilahi mesajı daha güzel aktarmak amacıyla daha estetik bir şekilde yazılmaya çalışıldı.³ Arap alfabesindeki harflerin kelimedeki bulunduğu yere göre farklı şekiller alması, harflerin yan yana geldiğinde kazandıkları görünüş zenginliği, aynı kelime ve cümlelerin çeşitli versiyonlarla istiflenebilme imkânı, yazının çok farklı şekillerde tasarlanabilmesine olanak sağlamıştır.

Nabatî yazısının sadeleştirilmiş hali olan Arap yazısı dördüncü halife olan Hz. Ali devrinde gelişmeler gösterip devletin başkenti olan Kûfe adından yola çıkarak ‘kûfî’ yazı adını almıştır. Kûfî yazı Emevîler’in son dönemlerinde değişmeye başlamış ve bünyesindeki köşeli hareketler kaybolmuştur. Abbasîler devrinde hattat İbn Mukle’nin Arap yazısını kurallara bağlamaya çalışmış ve ‘aklâm-ı sitte’ denilen altı çeşit yazıyı meydana getirerek bu yazıyı bir sanat yazısı haline getirmiştir. Daha sonra İbn Bevvab yazıyı daha ilerilere götürmüştür. 13. yüzyılda Yâkut el Musta’sımî, İbn-Mukle’nin bulduğu “aklâm-ı sitte” denilen sülüs, nesih, muhakkak, reyhânî, tevkî’, rikâ’ yazı çeşitlerini en güzel hallerine getirmiş, bu zamana kadar yazı yazarken düz açılan kalemin ucu Yâkut el-Musta’sımî

¹ A. Rıza ÖZCAN, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 13.

² TDVİA, c:16, 427.

Ali ALPARSLAN, **Ünlü Türk Hattatları**, 1.

³ Murat SÜLÜN, **Sanat Eserlerine Vurulan Kur’ân Mührü**, 2.
TDVİA, c:16, 427.

tarafından eğimli açılarak hat sanatına büyük bir güzellik katılmıştır. Bu gelişmelerden sonra o zamana kadar kullanılan yazı çeşitleri artık kullanılmamaya başlanmıştır. İslâmiyetle birlikte her geçen gün gelişen yazı Emevîler ve Abbasîler devrinde yapılan değişikliklerle farklı coğrafyalara yayılmış ve Osmanlılar elinde zirveye çıkmıştır.⁴

Osmanlı Devleti'nde İstanbul'un fethiyle kültür ve sanata verilen önem artmış ve sanat açısından ileri bir seviyeye ulaşılmıştır. Bu dönem Türk hat sanatının oluşum devri olma özelliğini taşımaktadır. Aklâm-ı sitte yazılarının yanında divanî ve ta'lik gibi yazı türleri de Türklerin elinde yeni bir kimlik kazanmaya başlamıştır. Bu dönemin en önemli hattatlarından Şeyh Hamdullah takip ettiği Yâkut üslubunu geliştirerek yeni bir tarz oluşturmuş ve Yâkut ekolünü sona erdirerek Osmanlı hat sanatında yeni bir devir başlatmıştır. Şeyh Hamdullah'tan sonra 17. yüzyılın ikinci yarısında Hafız Osman, Şeyh'in üslubunu geliştirerek kendi ekolünü ortaya koymuş, ondan bir asır sonra da İsmail Zühdi ve kardeşi Mustafa Râkım onun yazılarından ilham alarak kendi ekollerini oluşturmuşlardır. 18. ve 19. yüzyıllar hat sanatında önemli gelişmelerin yaşandığı dönemler olmuştur. Bu dönemde celî sülüs yazıya Mustafa Râkım ve Mahmud Celâleddin damgasını vurmuş, Mehmed Esad Yesârî ve Yesârîzâde Mustafa İzzet ise Türk ta'lik ekolünü oluşturmuştur.⁵

İslâm kültüründe yazı sanatının yeri Hristiyan kültüründe resim sanatının yeriyle aynıdır. Başlarda sadece Kur'ân- ı Kerîm'i kayıt altına alma maksadıyla kullanılan yazı ilerleyen zamanlarda ciddi uğraşlar sonucunda gerçek bir sanat halini almış ve artık sadece bir yazı olmak bir mesaj iletmekten çıkıp estetik olarak çok ileri noktalara taşınmıştır. Zamanla okumayı bilmeyen insanların bile gördüğünde bir sanat eseri olduğunu anlayabileceği örnekler ortaya çıkmıştır.⁶ Hat sanatı yazma eserler ve levhalarda kullanılmasının yanında mimaride, eşya ve paraların üzerinde, mezar taşlarında ve günlük hayatta birçok yerde vermek istediği mesajın yanında süsleme unsuru olarak da kullanılmıştır. Metinler satır halinde yazılmanın yanında; kare, dikdörtgen, daire, beyzi şekillerde yazılmış ve bunların yanında daha az oranda üçgen ve yarım beyzi şekiller kullanılmıştır.

⁴ Ali APLARSLAN, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, 20. TDVİA, c:16, 428.

Ali Rıza ÖZCAN, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 13.

⁵ TDVİA, c:16, 430.

A. Rıza ÖZCAN, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 14.

⁶ Şevket RADO, **Türk Hattatları**, 7.

Murat SÜLÜN, **Sanat Eserine Vurulan Kur'ân Mührü**, 2.

1.1. Araştırmanın Amacı

Daire formu hat sanatında birçok hattat tarafından kullanılmıştır. Levhalarda, mimaride, sikkelerde, mühürlerde ve çeşitli yerlerde bu biçimde yazılmış birçok örnek mevcuttur.

Araştırmamızın amacı Cumhuriyet dönemine kadar yazılmış olan, ulaşabildiğimiz müdevver yazılar arasından seçtiğimiz eserlerin istif, uygulama tekniği, malzeme, yazı türleri, metin ve dil açılarından incelenip bu eserlerin hat sanatı açısından önemi, müdevver biçiminin hat sanatında nasıl kullanıldığının tespit edilmesidir. Hat sanatıyla alakalı pek çok kaynak olmasına rağmen hat sanatında kullanılan biçimlerden çok fazla bahsedilmemesi sebebiyle özellikle daire biçiminin incelenip hat sanatında nasıl ve nerelerde kullanıldığının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Müdevver; hat sanatında en çok kullanılan biçimlerden biri olmuş ve eski tarihlerden günümüze kadar pek çok farklı istif bu biçimde yazılmıştır. Ulaşabildiğimiz en eski örneklerden itibaren Cumhuriyet dönemine kadar, farklı malzemeler üzerine ve farklı teknikler kullanılarak yazılmış olan müdevver hat eserleri arasından seçtiğimiz 179 eser araştırmamızın kapsamını oluşturmaktadır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Müdevver yazılar birçok yazı çeşidiyle, farklı malzemeler üzerine ve farklı tasarım kurgularıyla yazılmışlardır.

Müzelerde, müzayede kataloglarında, hat sanatıyla alakalı çeşitli yayınlarda ve mimari eserlerde bulunan müdevver yazılar tespit edilip taranması gerekenler tarandı ve alındıkları kaynaklar dipnotlarda belirtildi. Basılı kaynaklardan ulaşılamayan eserler dijital kaynaklardan edinildi. Tespit edilen eserler; tasarım kurgusuna, yazı türlerine, malzemelerine göre tasnif edilip; hat sanatında istif, kullanılan metinler, dil ve estetik açısından analiz edildi. Bu eserlerin hat sanatı açısından önemi ve müdevver biçiminin hat sanatında nasıl kullanıldığı incelendi. Eser metinleri Türkçe'ye çevrilirken, sûre ve âyetlerin çevirilerinde Diyânet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan Kur'ân-ı Kerîm Meali kitabına başvuruldu. Eserler incelendikleri başlıklar altında kronolojik olarak yerleştirildi. Tarihi

bilinmeyip kim tarafından yazıldığı bilinen eserler hattatların doğum ve ölüm tarihlerinden yola çıkılarak sıralandı. Hattatı ve tarihi bilinmeyenler ise sıralamanın en altına yerleştirildi. Araştırmada geçen tarihler önce hicri sonra miladi tarih olacak şekilde yazıldı.

2. HAT SANATINDA MÜDEVVER YAZILAR

Hat sanatı İslamiyet’le birlikte gelişen, yazı üzerine kurulmuş bir sanattır. Resim sanatının putperestliğe dönüşür endişesiyle hoş karşılanmamasından dolayı, Müslüman sanatçı ifade etmek istediği şeyleri yazı yoluyla aktarmaya çalışmıştır. Hat sanatı zamanla harflerin yan yana gelip ifade etmek istediği metni yansıtmamasının ötesine geçmiştir. Harfler o kadar estetik ve güzel bir noktaya ulaşmış, usta hattatlar tarafından öyle güzel istifler yapılmıştır ki eserlerin sanat yönü, işlevselliğinin önüne geçmiştir. Yüzyıllar boyunca ekoller türetilip büyük üstatlar yetiştirilerek bugün hayranlıkla seyredilen şaheserler meydana getirmiş olan bu sanatı, günümüzde Batılı eleştirmenler de üzerinde önemle durulması gereken bir soyut resim sanatı olarak kabul ediyorlar.⁷

Hat sanatında kullanılan harflerin, kelimedeki yerine yani başta, sonda, ortada bulunmasına göre farklı bir görünüm kazanması, bazı harflerin uzatılmaya uygun olması, istifteki yerine göre bazı harflerin küplü, küpsüz, çanaklı, çanaksız yazılabilmesi çok güzel istifler yapılmasına imkân sağlamaktadır. “Bu haliyle hat sanatı, değişime kapalı belirli şekillerden ibaret olan Latin harflerine ve Uzakdoğu’nun çizgi estetiği güçlü, fakat birbirinden ayrı harf gruplarından oluşan yazılarına karşı bariz bir ahenk üstünlüğü gösterir.”⁸ Harflerin satır halinde yazılmasının dışında kare, dikdörtgen, daire, beyzi daha az nispette de üçgen ve yarım beyzi şekiller kullanılmıştır. Bunların dışında kuşak yazıları, kubbe yazıları, papağan, leylek, aslan, lale, armut, cami, tarikat tacı veya sikkesi gibi şekiller de kullanılmıştır.

İstif yapılırken dikkat edilen birçok unsur vardır. Öncelikle harflerin en güzel şekilde yazılması gereklidir. Metin yazılmaya genellikle sağ alt köşeden başlanır, aşağıdan yukarıya doğru kat kat, üst üste binecek şekilde yazılır. Harfler yerleştirilirken okumada güçlük oluşturmaması için okunuş sırasına dikkat edilir. Bu şekilde yazılan istiflere teşrifatlı, teşrifatı düzgün istifler denir. Özellikle Türk hattatlar ayet ve hadislerin okunuşunda hataya sebebiyet vermemek için yazdıkları yazılarda teşrifata çok önem vermişlerdir. Normalde metinlerin yazılmasına alt taraftan başlanmasına rağmen, eğer metnin içinde Allah lafzı geçiyorsa buna hürmeten istif yukarıdan aşağıya doğru yapılır. Harfler yerleştirilirken ahenkli bir şekilde boşlukların doldurulmasına dikkat edilir. Harfler dengeli bir şekilde yerleştirildikten sonra okutma, süsleme ve mühmel işaretleri kalan boşlukları dolduracak şekilde dağıtılır. Tüm istiflerde olduğu gibi müdevver istiflerde de bu kurallar geçerlidir.

⁷ Şevket RADO, *Türk Hattatları*, 7.

⁸ TDVİA, C:16, 431.

Yapılan müdevver istifler daha çok, harflerin form içinde dengeli bir biçimde dağıtılmasıyla meydana gelmiştir. Müsenna adı verilen, kompozisyonun simetrik bir biçimde yazıldığı müdevver yazılar da vardır. Daire formunun içine satırlar halinde, kubbe yazıları gibi bordür biçiminde, sarmal biçimde tasarlanmış istiflerin yanı sıra, harflerden, farklı istiflerin bir araya gelmesinden ve figürden oluşan müdevver yazı örnekleri de mevcuttur.

Kubbe yazıları en çok bilinen ve kullanılan müdevver formlar arasındadır. Kubbe dışında, çini, taş veya mermer üzerine işlenmiş, mimaride kullanılan müdevver yazılar da vardır. Bunların dışında levhalarda, Kur'ân-ı Kerîm'lerde, hilye-i şerîflerde, kitaplarda, vazo, kâse, ayna, takı gibi objelerin ve paraların üstünde de müdevver yazılara rastlamak mümkündür.

2.1.Müdevver Yazılarda Kullanılan Yazı Çeşitleri

Sülüs yazı diğer yazı çeşitlerine göre istif kolaylığı sağladığı için müdevver yazılarda da hattatlar tarafından en çok tercih edilen yazı çeşidi olmuştur. Tespit edilen müdevver yazılar arasında en çok kullanılan yazı çeşidi sülüstür. Bunun yanında kûfî, nesih, rikâ, nesta'lık ve celî dîvânî yazı çeşitleriyle yazılan müdevver yazılar da bulunmaktadır.

Kûfî yazı İslamiyet'in ilk zamanlarında çok kullanılmış ve zamanla yerini aklâm-ı sitteye bırakmıştır. Daha çok Kur'ân-ı Kerîm'lerde kullanılmasına rağmen nadiren de olsa kûfî yazıyla yazılmış müdevver istiflere de rastlanmaktadır. Nesih ve sülüs yazılar Kur'ân ve levha yazımında çok tercih edilen yazı türleridir. Sülüs yazıyla yazılmış çok farklı müdevver yazı örnekleri bulunur fakat nesih yazıyla yazılan müdevver yazılara örnek olarak hilye-i şerîflerin göbek adı verilen orta yuvarlak kısımları gösterilebilir. Nesta'lık yazı çeşidinde hareke ve zemini dolduran süsleme işaretleri kullanılmadığı için satır olarak yazmaya daha uygun olmasına rağmen bu yazı türüyle yazılan müdevver yazılar bulunmaktadır. Celî dîvânî yazı ise Osmanlı'nın resmi yazışmalarında kullandığı bir yazı türüdür. Kendine has bir yazım şekli olan celî dîvânî yazı normalde sonu yukarıya doğru uzanan bir satır şeklinde yazılmasının yanında bu yazı türüyle yazılmış müdevver formda yazılar da vardır. Müdevver formda yazılan yazılara örnek gösterilebilecek olan bir diğer yazı türü de rikâ'dır. Rikâ hatlı müdevver yazılara Kur'ân-ı Kerîm'lerin imza ve dua sayfalarında rastlanmıştır.

2.1.1. Kûfî

Kûfî; yatay ve dikey çizgilerden oluşan, sert görünümüne sahip bir yazıdır. En belirgin özelliği geometrik hatlara sahip oluşudur. Sade kûfî, süslü kûfî, satrançlı kûfî gibi çeşitleri vardır. İslamiyetle birlikte yaygınlaşan ve çokça kullanılan yazı 16.yy'dan sonra Türkler tarafından çok az kullanılmıştır. Kûfî yazı Kur'ân-ı Kerîm yazımında, mimari eserlerde, çeşitli objelerin, süs eşyalarının üstünde ve hat levhalarında kullanılmıştır. Bazı müdevver yazılarda da kûfî yazı çeşidi kullanılmıştır.⁹ (Resim 2.1.1.1.)

Resim 2.1.1.1. Mehmed Şefik Bey tarafından yazılan kûfî müdevver yazı

2.1.2. Sülüs

Sülüsün sözlük manası üçte bir demektir. Bu yazı çeşidine sülüs denmiş olmasının sebebinin; harflerin üçte ikilik kısmına düzlük, üçte birlik kısmına eğimin hâkim olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ümmü'l hutût (yazıların anası) da denilen sülüs levha, kitap başlığı, kubbe yazısı, kitabe, sikke, mühür ve kıt'aların yazımında kullanılmıştır. Bu yazı çeşidi kullanılarak yazılmış çok sayıda müdevver yazı örneği bulunmaktadır.¹⁰ (Resim 2.1.2.1., Resim 2.1.2.2., Resim 2.1.2.3.)

⁹ Ali APLARSLAN, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, 20.

¹⁰ **TDVİA**, C:16, 429.

Ali APLARSLAN, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, 21.

Resim 2.1.2.1. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver sülüs yazı

Resim 2.1.2.2. Ayasofya Camisi kubbesinde bulunan müdevver sülüs yazı

Resim 2.1.2.3. Sultan 3. Selim'in bastırıldığı ve üzerinde sülüs yazılar olan para

2.1.3. Nesih

Sülüs yazıya benzeyen ve onun üçte bir ölçükle küçültülmüş hali olan yazı çeşidinin adı nesihdir. Sözlük anlamı “bir şeyi kaldırmak, onun yerine başka bir şey koymak” demektir. Kur’ân yazımında Kûfi’nin yerini aldığı için bu ismi aldığı düşünülmektedir.¹¹ Kur’ân ve levha yazımında kullanılmış olan nesih yazı ile yazılmış müdevver yazılar da bulunmaktadır. Nesih yazı çeşidi müdevver yazılarda genellikle Hilye-i Şerîflerin göbek kısımlarında kullanılmıştır. (Resim 2.1.3.1.)

Resim 2.1.3.1. Mehmed Şefik tarafından yazılan nesih hilye-i şerif göbeği

2.1.4. Rikâ

Kâğıt ve deri parçalarına verilen isim olmasının yanında onların üstüne hızlıca yazılan yazının da ismidir. Tevkî yazının küçük boyda yazılan halidir. Hızlı yazılmaya elverişli olduğundan Osmanlı’da vakıf işlerinde ve Kur’ân-ı Kerîmlerin dua sayfası denilen hattatın adını, yazım yerini, tarihini bildirdiği sayfalarında kullanılmıştır. Ayrıca hat öğrencilerinin sülüs ve nesih icazetnâmelerinde, hocaları tarafından yazılan tasdiklerde kullanıldığından tevkî yazıya hatt-ı icaze ismi de verilmiştir. Müdevver rikâ yazılar genellikle Kur’anların dua sayfalarında görülür.¹² (Resim 2.1.4.1.)

¹¹ Ali APLARSLAN, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 21.

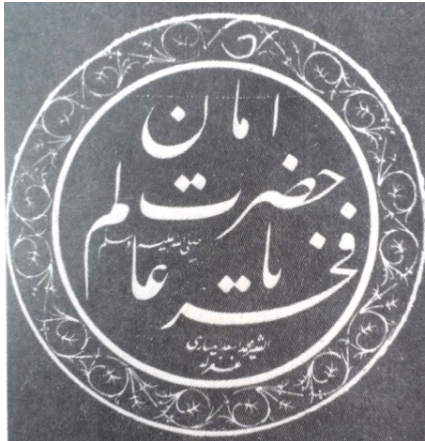
¹² A.g.k., 21,22.

Resim 2.1.4.1. Hâfız İbrahim tarafından yazılan rikâ ketebe sayfası

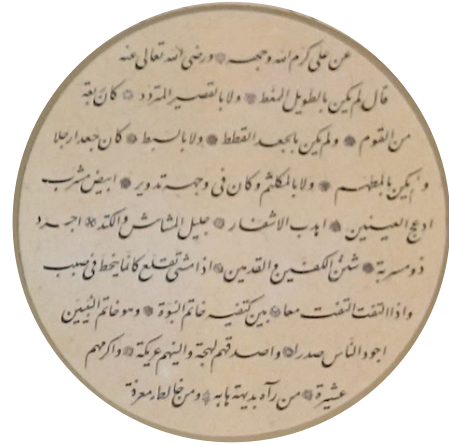
2.1.5. Nesta'lık

Bu yazının doğru ismi nesta'lık olsa da Türkiye'de çoğunlukla ta'lık olarak kullanılmıştır. İslam yazı tarihinde çok önemli bir yeri olan nesta'lık İranlılar tarafından icad edilmiş bir yazı çeşididir. Ta'lık adlı yazının tadil edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Ta'lık'in sözlük anlamı asma, asılmadır. Bu ismi almasının nedeni harflerin birbirine asılmış gibi görünmesinden kaynaklanır. Nesta'lık yazı Kur'ân-ı Kerîm, kitap, levha ve mühürlerde kullanılmıştır. Müdevver şeklindeki nesta'lık yazılar genellikle; Hilye-i Şerîflerin göbek kısımlarında, levhalarda ve mühürlerde görülür.¹³ (Resim 2.1.5.1., Resim 2.1.5.2.)

Resim 2.1.5.1. Mehmed Esad Yesârî tarafından

yazılan ta'lık müdevver levha

Resim 2.1.5.2. Yesârîzâde Mustafa İzzet tarafından

yazılan ta'lık hilye-i şerîf göbeği

¹³ Ali APLARSLAN, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 22.

2.1.6. Celi Dîvânî

Ne zaman ve kim tarafından icad edildiği bilinmeyen celi dîvânî, dîvânî yazısının stilize edilmiş süslü halidir. “En güzel haline 19.yy da Bâb-ı Âlî’de ulaşmıştır.” Genellikle padişah fermanlarının ve hat levhalarının yazımında kullanılmıştır. Müdevver şeklinde yazılmış celi dîvânî örnekleri de mevcuttur.¹⁴ (Resim 2.1.6.1.)

Resim 2.1.6.1. Azîz Efendi tarafından yazılan celi dîvânî müdevver levha

2.2. Müdevver Yazıların Yazıldığı Malzemeler

Hat sanatı genel olarak kâğıt üzerine yazılmışsa da çini, ahşap, maden, cam, deri, taş, alçı, mermer, dokuma, kemik, fildişi, değerli ve yarı değerli taşlar gibi pek çok malzeme de kullanılmıştır. “Bunların dışında deri, mühür, yüzük, sikke, seramik kandil, miğfer üstü, kılıç üstü gibi çok değişik sahalarda uygulanmaya çalışılmış, ancak bunların büyük bir kısmında hattın kalemden çıkmasındaki güzellik kaybolmuştur.”¹⁵

Müdevver yazıların uygulanmasında da birçok farklı malzeme kullanılmıştır. Elde edilen müdevver yazı örneklerine göre en sık kullanılan malzeme kâğıttır. Bunun yanında mimari yapılarda taş ve çini üzerine, para ve mühürlerin yapımında kullanılan altın, gümüş, pirinç ve bakır gibi madenler üzerine ve sedef üzerine uygulanmış müdevver yazılara da rastlanmıştır.

¹⁴ Ali APLARSLAN, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 22

¹⁵ TDVİA, C:16, 436.

Bunların dışında az sayıda; kılıç, kâse, takı gibi objelerin üzerinde de müdevver yazılar bulunmaktadır.

2.2.1. Kâğıt

Yazmak için en önemli materyallerden biri olan kâğıdın, hat sanatında hem geçmişte hem de günümüzde oldukça mühim bir yeri vardır. Eski zamanlarda üretilen kâğıtlar günümüzdekiler gibi pürüzsüz olmadığı, bazı kâğıtlar da yapısı gereği mürekkebi dağıttığı için hat sanatında kullanılmak istenen kâğıtlar, yazmadan önce âher adı verilen nişastanın suyla pişirilmesinden ya da yumurta akının şap ile kesilmesinden elde edilen bir malzemeyle terbiye edilirdi. Âherlenen kâğıtlar, üzerine yazılan yazının kazınarak yahut silinerek tashihine de imkân verdiği için günümüzde de kullanılmaktadır. Kâğıtlar âherlendikten sonra mûhre adı verilen bir malzemeyle cilalanarak âherin kâğıda sabitlenmesi ve kâğıdın parlatılması sağlanır.

Yazının aktarılması, bulunabilirlik ve taşınabilirlik açısından en rahat malzemelerden biri olan kâğıt; müdevver yazıların da en çok yazıldığı malzemedir. Levhalarda, kitaplarda, Kur'ân-ı kerîmlerin ketebe sayfalarında müdevver yazılara rastlanmıştır. Kâğıt üzerine yazılan örneklerin büyük çoğunluğu istif imkânı sağladığı için levha şeklindedir. (Resim 2.2.1.1., Resim 2.2.1.2.)

Resim 2.2.1.1. Halim Özyazıcı'ya ait müdevver levha

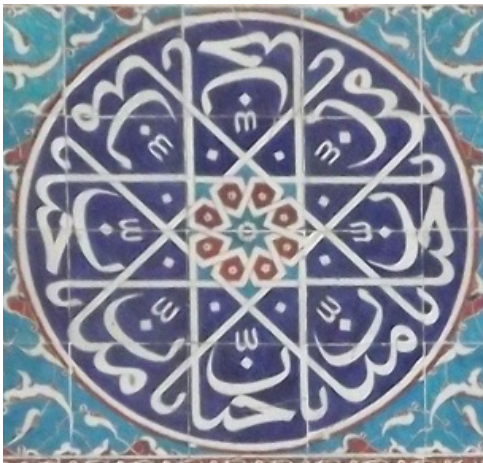

Resim 2.2.1.2. İbrahim Berberzâde'nin yazdığı Kur'ân'ın ketebesini

2.2.2. Çini

Hat sanatının uygulandığı malzemelerden biri de çinidir. Bazı cami, medrese, türbe ve sarayların iç ve dış mekanlarındaki kitabeler, levhalar, kâse, vazo, tabak gibi çeşitli objelerdeki yazılar, çini üzerine yazılmış hatların örneklerini oluşturmaktadır.

Çini üzerine yazılan kitabeler genellikle kare ve dikdörtgen formda olmalarına rağmen müdevver olanlara da rastlanmaktadır. Nadiren kâse ve vazoların üzerinde de müdevver yazılar görülmüştür. (Resim 2.2.2.1., Resim 2.2.2.2.)

Resim 2.2.2.1. Kılıç Ali Paşa Camisinde

bulunan müdevver çini kitabe

Resim 2.2.2.2. Topkapı Sarayında

bulunan müdevver çini kitabe

2.2.3. Taş ve Mermer

Cami, mescid, türbe, medrese, kütüphane, han, hamam, çarşı ve benzeri yapılarda taş veya mermer üzerine işlenmiş hat örnekleri görülür. Ayrıca İslâmiyet'te mezar taşları üzerine hakkedilen, ölenlerin kimliğini ve mesleğini bildiren yazılar da hat sanatının taş üzerine uygulandığı örneklerdendir.

Taş veya mermer üzerine işlenen yazılar genellikle dikdörtgen veya kare şeklinde olmasına rağmen nadiren de olsa müdevver örneklerine rastlanır. Mezar taşlarında metin bölümünün üzerinde yer alan “hû, hüve'l bakî” gibi ibarelerin müdevver formda yazıldığı da görülmüştür. (Resim 2.2.3.1., Resim 2.2.3.2.)

Resim 2.2.3.1. Müdevver yazılı mezar taşı kitabesi

Resim 2.2.3.2. Şişli Cami avlusundaki sebil üzerinde bulunan müdevver yazı

2.2.4. Maden

Hat sanatının kullanıldığı alanlardan biri de madeni eşyalardır. Divitlerin, kalemtraşların, kâğıt makaslarının, bronz, gümüş ve altın paraların, kılıç, hançer ve şamdanların, mühürlerin ve takıların üzerinde hat örnekleri görülmektedir. “Madeni eşyaların üstünde genellikle kûfî, sülüs, nesih ve ta’lik yazı kullanılmış, yazılar kazıma (altın veya gümüş), kakma, kabartma ve oyma tekniğiyle yazılmıştır.”¹⁶ Bu eşyalar üzerine müdevver biçimde yazılmış yazılara da rastlanır. (Resim 2.2.4.1., Resim 2.2.4.2.)

Resim 2.2.4.1. Gümüş para üzerinde müdevver yazı Resim 2.2.4.2. Bronz ayna üzerinde müdevver yazı

2.2.5. Sedef

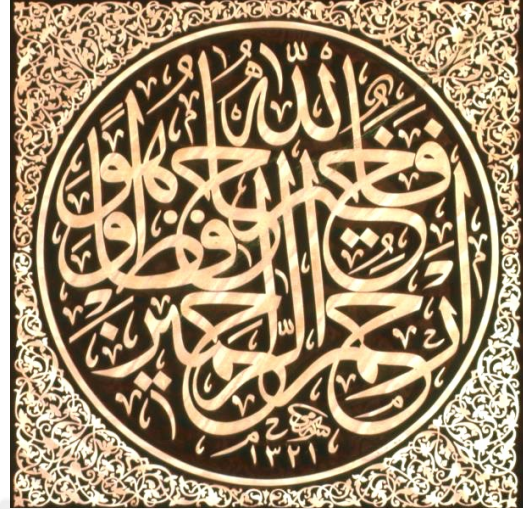
İstiridye, midye, deniz salyangozu gibi deniz canlılarının kabuklarından elde edilen sedef, hat sanatının uygulandığı malzemelerden biridir. Genellikle beyaz renkli olur ve ışığın altında gökkuşağı renklerinde parlar. Aktarılacak yazı veya desen sedefin üzerine yapıştırılıp kesildikten sonra parlatılır, daha sonra kakma yahut kaplama yöntemiyle yapıştırılır.

Hat sanatına ait örneklerin de sedef kullanılarak aktarıldığı görülmüştür. Yapımı zahmetli ve malzemesi değerli olduğu, ayrıca kullanım alanı kâğıt, çini, taş kadar geniş olmadığı için sedef örneklere daha az rastlanır. (Resim 2.2.5.1., Resim 2.2.5.2.)

¹⁶ Şinasi ACAR, *Türk Hat Sanatı Araç, Gereç ve Formlar*, 257.

Resim 2.2.5.1. İsmail Hakkı Altunbezer'e ait sedef levha

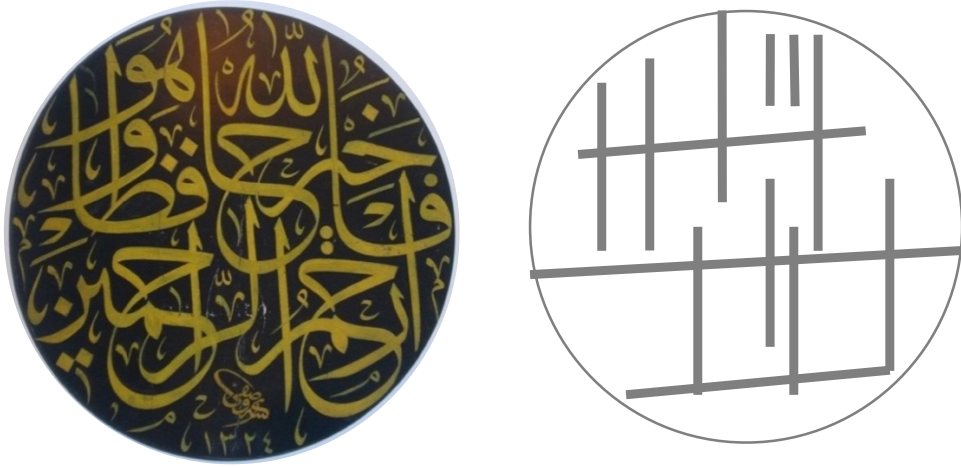

Resim 2.2.5.2. Sami Efendi'ye ait sedef levha

2.3. Müdevver Yazıların Tasarım Kurgusu

Hat sanatında birçok alanda kullanılan istif çeşitlerinden biri olan müdevver yazılara; mimaride, levhalarda, kitaplarda, vazo, kâse, takı, kumaş, para gibi objelerin üzerinde rastlamak mümkündür. Kubbe yazıları, para, takı, ayna, kâse gibi formu dairesel olan alanlara uygulandığı durumlarda müdevver yazıların uygulandığı yer sebebiyle bu biçimde yazılması gerekmiş, bazı durumlarda da hattatı daire biçiminde yazmaya zorlamayan levha, kitap gibi uygulama alanlarında tamamen estetik amaçlı daire istifler tasarlandığı görülmektedir.

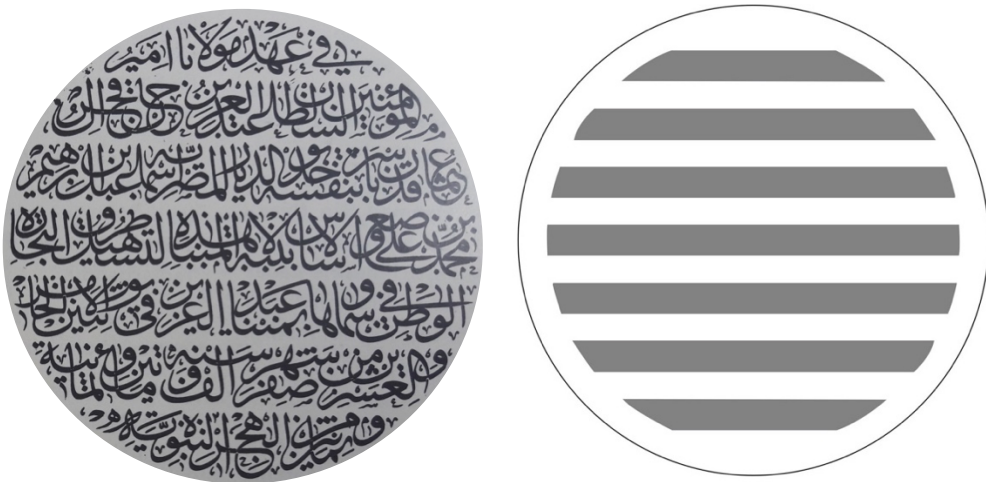
Birçok alanda kullanılan müdevver yazılar bazen kullanıldıkları yerlere göre, bazen de sadece istif kaygısı güderek farklı tasarım kurgularıyla istiflenmişlerdir. Bu yazıları inceleme maksatlı sınıflandırmaya çalıştığımızda, müdevver yazı örnekleri; müdevver biçimde tasarlanmış, müdevver biçimi içinde satır halinde tasarlanmış, pervaz biçiminde tasarlanmış, sarmal biçimde tasarlanmış, aynı harfin tekrarlanmasından oluşan, farklı istiflerin bir araya gelmesiyle oluşan ve müdevver biçimde tasarlanan yazılar olarak dokuz ayrı kategoriye ayrılmıştır. Kategorilerin daha anlaşılabilir olması için grafik şemaları çizilerek örneklendirilmiştir.

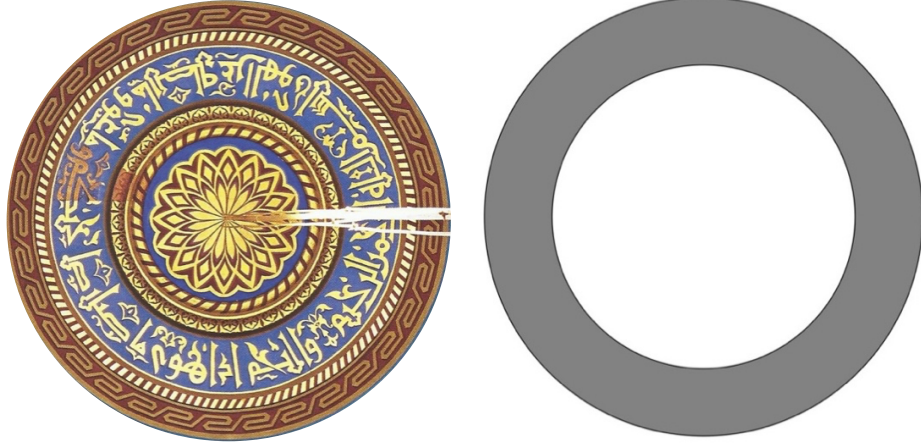
Şekil 2.3.1. Müdevver biçimde tasarlanmış yazılardan bir örnek ve grafik çizimi

Şekil 2.3.2. Müsenna müdevver yazılardan bir örnek ve grafik çizimi

Şekil 2.3.3. Müdevver biçimi içinde satır halinde yazılardan bir örnek ve grafik çizimi

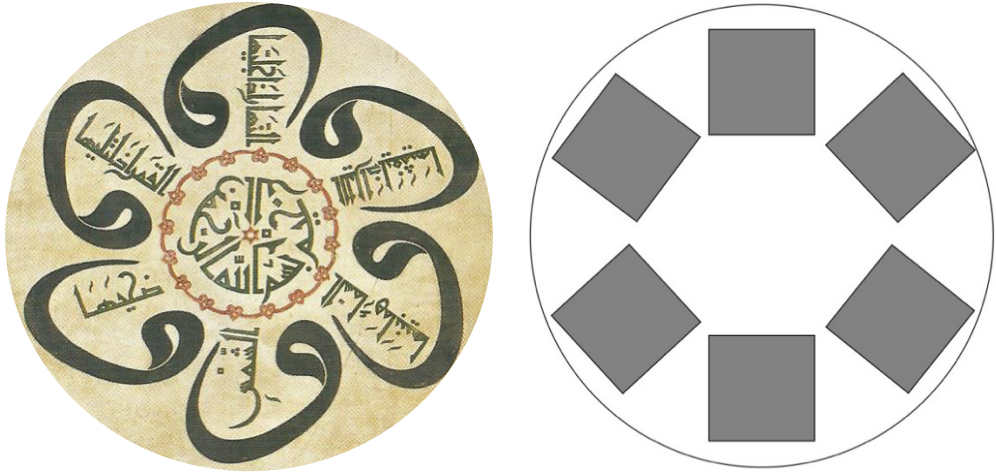
Şekil 2.3.4. Pervaz biçiminde tasarlanmış müdevver yazılardan bir örnek ve grafik çizimi

Şekil 2.3.5. Merkezinde yazı olan pervaz biçiminde tasarlanmış müdevver yazılardan bir örnek ve grafik çizimi

Şekil 2.3.6. Sarmal biçiminde tasarlanmış müdevver yazılardan bir örnek ve grafik çizimi

Şekil 2.3.7. Aynı harfin tekrarlanmasından oluşan müdevver yazılardan bir örnek ve grafik çizimi

Şekil 2.3.8. Farklı istiflerin bir araya gelmesiyle oluşan müdevver yazılardan bir örnek ve grafik çizimi

Şekil 2.3.9. Müdevver biçiminde tasarlanan figürlü yazılardan bir örnek ve grafik çizimi

2.3.1. Müdevver Biçimde Tasarlanmış Yazılar

Yazılan metinlerin, dış hatlarıyla müdevver formu oluşturacak biçimde istiflenmesiyle elde edilen bu yazılara, farklı malzeme ve materyallerin üzerinde rastlanmıştır. En yaygın kullanım alanının levhalar olduğu bu grupta; paralar, cami yazı takımları, mühürler, mimari eserler üzerindeki kitabeler ve vazo gibi eşyalar üzerine yazılmış müdevver biçimde tasarlanmış yazılar da mevcuttur. Bu başlıkta incelenen yazılar arasında kullanılan en yaygın yazı çeşidinin sülüs olmasının yanında ta'lik ve celî divânî yazı çeşitleriyle yazılmış yazılara da rastlanmıştır.

Resim 2.3.1.1. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, İbrahim Paşa'nın mührü ¹⁷

Dili: Farsça

Okunuşu: İbrahim Han ez bende-i Sultan Süleyman Şah ez bende-i be mühr-i hatm-i güzîn hâtem-i Nübüvvet-i ta'zîm

Anlamı: Bu mührü basan Sultan Süleyman Şah'ın halis bendesi İbrahim'dir.

Yazı türü: Ta'lik

Hattatı: -

¹⁷ Nurhan ATASOY, **İbrahim Paşa Sarayı**, 31.

Tarihi: 863/1458-1459

Malzeme ve tekniği: Pirinç

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazımına sağ alt kōşeden başlanan metin müdevver biçimde ve küçük bir alana yazılmak için fazla uzun olmasına rağmen mühür olarak kullanıldığından bu şekilde istiflenmiştir. Metnin uzunluğu istifin karmaşık görünmesine sebep olmuştur. İstifin tam ortasına denk gelen harfin keşide verilerek uzatılması metni iki parçaya bölmüştür. Yazı boşluklarında süsleme maksatlı rûmî motifleri kullanılmıştır.

Resim 2.3.1.2. Bâlâ Süleyman Ağa Camisinde bulunan müdevver yazı

Dili: Arapça, Kehf Sûresi 39. Âyetin bir kısmı

Okunuğu: Mâşaallahü lâ kuvvete illâ billâh

Anlamı: Mâşaallah Kuvvet yalnız Allah'ındır

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: Faik Efendi (ö. 1919)

Tarihi: 868/1463

Malzeme ve tekniği: Taş, altın, zerendüd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Aşağıdan yukarıya doğru yazılmaya başlanmış kitabede, “Allah” lafzı istifin üst kısmına yerleştirilmiştir. Diğer harf ve harf grupları ise teşrifata önem verilmeden istifte estetik görünecek şekilde yazılmıştır. “mâşaallah” kelimesindeki “ما” ve “تشاء” birleşmeleri daire şeklini tamamlayacak biçimde ve uzatılarak yazılmıştır. “قوة” kelimesindeki “ة” ve “بالله” kelimesindeki “ب” harfinin noktalarının istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazıldığı görülmektedir.

Resim 2.3.1.3. Bursa Türk İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Sultan 3. Mustafa'nın bastırıldığı para

Dili: Arapça

Okunuşu: Mustafa Han bin Ahmed el-muzaffer daima, 86 darabe fi Islambol 1171

Anlamı: Ahmed oğlu Mustafa Han daima muzaffer olsun.

Yazı türü: Sülüs

Hattatı: -

Tarihi: 1171/1757-1758

Malzeme ve tekniği: Gümüş, Baskı

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Bursa Türk İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan 1171/1757-1758 tarihli paranın ön yüzünde Sultan 3. Mustafa'nın tuğrası görülmektedir. Bu yüz üzerinde tuğranın dışında yazı bulunmamaktadır. Paranın basıldığı yer ve basıldığı tarih

diğer yüzde yazılıdır. "86 darabe fi İslambol 1171" ibaresinin yazılı olduğu arka yüzde "في" kelimesindeki "ي" harfi uzatılarak yazı iki bölüme ayrılmıştır. Paranın iki yüzünü de pervaz şeklinde sade süslemeler çevrelemektedir. Pervazların dışında yazı boşluklarında herhangi bir süsleme kullanılmamıştır.

Resim 2.3.1.4. Bursa Ulu Cami’de bulunan Mehmed Şefik tarafından yazılan müdevver levha ¹⁸

Dili: Arapça

Okunuşu: Müfettehû'l-ebvâb

Anlamı: Kapılar açan

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: Mehmed Şefik Bey (1820-1879)

Tarihi: 1260-1262/1845

Malzeme ve tekniği: Kalem işi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Müsenna olmamasına rağmen bazı harflerinin simetrik yazılmasıyla müsenna gibi görünen istifin yazımına ortadan başlanmış ve teşrifatı

¹⁸ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur’ân Mührü*, 55.

düzensizdir. İstifte yer alan dikey harflerin eşit aralıklarla yerleştirilmesi, tam ortaya yerleştirilen “لا” harfi ve “ح” harfinin küplü kullanılması istife estetik bir görüntü kazandırmıştır.

Resim 2.3.1.5. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha ¹⁹

Dili: Arapça

Okunuşu: Allah Celle Celâluhû

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Kadıasker Mustafa İzzet (1801-1876)

Tarihi: 1265/1848-1849

Ölçüsü: 7.5 metre

Malzeme ve tekniği: Amerikan bezi, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Kitabe yeşil zeminli branda (Amerikan bezi) üzerine altın yıldız kullanılarak yazılmıştır. Hareke ve tezyini işaretler daire biçimini tamamlayacak şekilde yerleştirilmiştir.

¹⁹ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur'ân Mührü*, 85.

Resim 2.3.1.6. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha ²⁰

Dili: Arapça

Okunuşu: Muhammed Aleyhisselâm

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Kadıasker Mustafa İzzet (1801-1876)

Tarihi: 1265/1848-1849

Ölçüsü: 7.5 metre

Malzeme ve tekniği: Amerikan bezi, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Kitabe yeşil zeminli branda (Amerikan bezi) üzerine altın yıldız kullanılarak yazılmıştır. Hareke ve tezyini işaretler daire biçimini tamamlayacak şekilde yerleştirilmiştir.

²⁰ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur'ân Mührü*, 85.

Resim 2.3.1.7. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha ²¹

Dili: Arapça

Okunuşu: Ebû Bekir es-Sıddîk Radıyallâhu Anh

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Kadıasker Mustafa İzzet (1801-1876)

Tarihi: 1265/1848-1849

Ölçüsü: 7.5 metre

Malzeme ve tekniği: Amerikan bezi, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Kitabe yeşil zeminli branda (Amerikan bezi) üzerine altın yıldız kullanılarak yazılmıştır. “الصدیق” ibaresi istifte “ابوبكر” isminde bulunan “ب” ve “ك” harflerinin oluşturduğu boşluğa yazılmıştır.

²¹ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur’ân Mührü*, 84.

Resim 2.3.1.8. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha ²²

Dili: Arapça

Okunuşu: Ömer el Fârûk Radiyallâhu Teâlâ Anh

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Kadıasker Mustafa İzzet (1801-1876)

Tarihi: 1265/1848-1849

Ölçüsü: 7.5 metre

Malzeme ve tekniği: Amerikan bezi, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Kitabe yeşil zeminli branda (Amerikan bezi) üzerine altın yıldız kullanılarak yazılmıştır. “Ömer” isminin yazımında “ع” harfinin küplü yazılması tercih edilmiş ve “الفاروق” ibaresinin, “ع” küpünün içine yazıldığı görülmektedir. “رضي الله عنه” ve “تعالى عنه” kelimeleri birbirlerinden ayrı olarak istifin sağ ve sol tarafına yazılmıştır.

²² Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur’ân Mührü*, 84.

Resim 2.3.1.9. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha ²³

Dili: Arapça

Okunuşu: Osman Radıyallâhu Anh

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Kadıasker Mustafa İzzet (1801-1876)

Tarihi: 1265/1848-1849

Ölçüsü: 7.5 metre

Malzeme ve tekniği: Amerikan bezi, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Kitabe yeşil zeminli branda (Amerikan bezi) üzerine altın yıldız kullanılarak yazılmıştır. “عثمان” isminde bulunan “ع” harfi küplü yazılmış “م” ve “ن” harfinin bir kısmı da bu küpün içine yerleştirilmiştir. “ث” harfinin noktaları birbirlerine çok yakın yazılmıştır.

²³ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur’ân Mührü*, 84.

Resim 2.3.1.10. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha²⁴

Dili: Arapça

Okunuşu: Ali Radıyallâhu Anh

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Kadıasker Mustafa İzzet (1801-1876)

Tarihi: 1265/1848-1849

Ölçüsü: 7.5 metre

Malzeme ve tekniği: Amerikan bezi, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Kitabe yeşil zeminli branda (Amerikan bezi) üzerine altın yıldız kullanılarak yazılmıştır. “علي” isminde bulunan “ي” harfinin noktalarının yuvarlak yazıldığı görülmektedir.

²⁴ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur’ân Mührü*, 84.

Resim 2.3.1.11. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha ²⁵

Dili: Arapça

Okunuşu: Hasan Radiyallâhu Anh

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Kadıasker Mustafa İzzet (1801-1876)

Tarihi: 1265/1848-1849

Ölçüsü: 7.5 metre

Malzeme ve tekniği: Amerikan bezi, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Kitabe yeşil zeminli branda (Amerikan bezi) üzerine altın yıldız kullanılarak yazılmıştır.

²⁵ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur'ân Mührü*, 84.

Resim 2.3.1.12. Ayasofya Müzesi'nde bulunan zerendûd müdevver levha ²⁶

Dili: Arapça

Okunuşu: Hüseyin Radıyallâhu Anh

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Kadıasker Mustafa İzzet (1801-1876)

Tarihi: 1265/1848-1849

Ölçüsü: 7.5 metre

Malzeme ve tekniği: Amerikan bezi, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Kitabe yeşil zeminli branda (Amerikan bezi) üzerine altın yıldız kullanılarak yazılmıştır. “حسین” isminde bulunan “ح” harfli küplü yazılmış ve “ي” harfinin noktaları bu küpün içine yerleştirilmiştir. İstifin alt tarafındaki boşlukta, yine istifli şekilde yazılmış imza ve tarih görülmektedir. 1 metre 70 santim boyutundaki imzada “Bu yazıyı Mü’minlerin emiri Abdülmecid Han’ın ikinci imamı Mustafa İzzet, 1849 senesinde yazdı.” anlamına gelen “Ketebehu’l-Hac Es-Seyyid Mustafa İzzet İmamı’s-sani li emiri’l-mü’minin Abdülmecid Han 1265.” yazılıdır.

²⁶ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur’ân Mührü*, 85.

Resim 2.3.1.13. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Sultan Abdülmecid Han'a ait levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Allah Celle Celâluhû Muhammed Aleyhisselâm

Yazı türü: Celif sülüs

Hattatı: Sultan Abdülmecid Han (1823-1861)

Tarihi: 1266/1849-1850

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levha krem rengi aherli kâğıt üzerine, siyah is mürekkebi kullanılarak yazılmıştır. "Allah" ismi yukarıda, "Muhammed" ismi onun aşağısında yazılıdır. Birbirlerinden kopuk alt alta satırlar şeklinde değil, iç içe geçmiş gibi görünmektedirler. "Muhammed" isminde kullanılan "د" harfinin "Allah" isminde kullanılan "ل" harfinin üzerine kadar uzatılmış olması bu görüntüyü desteklemektedir. Levhada "Allah" ve "Muhammed" isimleri büyük kalemle, "Celle Celâluhû" ve "Aleyhisselâm" daha küçük bir kalemle yazılmıştır. Yazının üst kısmında küçük bir yaprak motifi yer almaktadır. Yazının sağ ve sol tarafındaki boşluklar ise daha büyük, yeşil renkli yaprak motifleriyle süslenmiştir. En alt kısmında yukarı doğru daralan bir oval şeklinde yazılmış hattat imzası

yer almaktadır. Altında tarih yazılı olan imzanın iki tarafı ince yeşil bir dal üzerinde bulunan yaprak motifleriyle süslenmiştir.

Resim 2.3.1.14. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Ravza-i Mutahhara Kütüphanesi mühürü ²⁷

Dili: Arapça

Okunuşu: Bil Medine-i Münevvere Şeyhü'l-Haremü'l Haremeyn Vakf-ı Kütüphanesi Hazret-i Nebevi

Anlamı: -

Yazı türü: Sülüs

Hattatı: -

Tarihi: 1278/1861-1862

Malzeme ve tekniği: Pirinç

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazımına sağ alt köşeden başlanan metin birbiriyle iç içe geçirilmiş satırlar halinde aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. Üçgen oluşturacak

²⁷ S. ŞAHİN, S. KUTLUAY, M. ÇELEN, *Türk ve İslâm Eserleri Müzesi 100 Yıl Önce 100 Yıl Sonra*, 439.

biçimde yazılması gereken “ش” harfinin noktaları yan yana yazılmıştır. Arka arkaya gelen “ح” harfleri küplü tercih edilmiştir. Tarih ve hattat imzası istifin alt kısmına yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.15. Sâmî Efendi tarafından yazılmış zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Allahu yua'vinukum fi kulli'l-umûr

Anlamı: Allah bütün işlerinizde yardımcınız olsun

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Sâmî Efendi (ö. 1912)

Tarihi: 1289/1872-1873

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada zemin rengi olarak siyah kullanılmıştır. İstifli yazılarda “Allah” lafzının yukarıya yazılması tercih edildiği için, yazı yukarıdan aşağıya doğru istiflenmiştir. “في” kelimesindeki “ي” harfinin noktaları harfin altına değil iç tarafına ve yuvarlak olarak koyulmuştur. İmza ve tarih en alt kısımda bırakılan yazı boşluğuna yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.16. Hud Sûresi'nin 88. âyetinden bir bölümün yazılı olduğu müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Ve mâ tevfikî illâ billâh

Anlamı: Başarım ancak Allah'tandır.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Mehmed Şevkî Efendi (1851-1948)

Tarihi: 1290/1873-1874

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir ve "Allah" lafzı en üste yazılmıştır. "توفيقِي" kelimesindeki "ف" harfi uzatılarak yazılmıştır. Sondaki "ي" harfinin noktaları ise harfin kuyruğunun iç tarafında ve yuvarlak olarak kullanılmıştır. İstifteki harflerinin noktalarının bazıları yan yana bazıları alt alta yazılmıştır. İmza ve tarih birbirlerinden ayrı olarak, istifin alt tarafındaki boşluklara yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.17. Altunizade Camisi mihrap üstünde bulunan müdevver kitabe²⁸

Dili: Arapça, Ahzâb Sûresi'nin 42. âyeti

Okunuşu: Ve sebbihûhu bukraten ve asilâ

Anlamı: Onu sabah akşam tespih edin.

Yazı türü: Celî sülûs

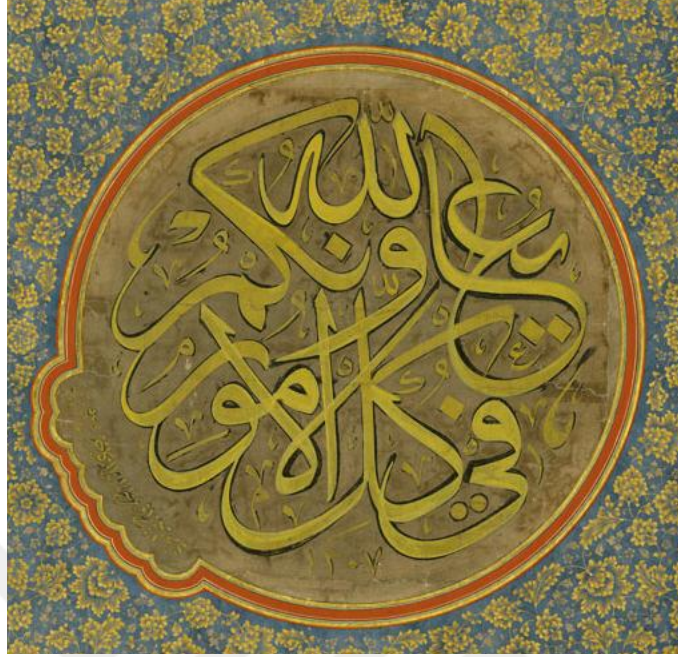
Hattatı: Sâmî Efendi (ö. 1912)

Tarihi: 1302/1885

Malzeme ve tekniği: Taş, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı yukarıdan aşağıya doğru istiflenmiştir. “بكره” ve “اصيلا” kelimelerindeki bazı harfler istif gereği, kendinden sonra gelen harflerle birleşebilmelerine rağmen, farklı bir birleşme yöntemi kullanılarak kelimenin üstüne yazılmıştır. “ك” harfi “boru kef” şeklinde yazılıp istifin merkezine yerleştirilerek istife güzel bir görüntü kazandırmıştır.

²⁸ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur'an Mührü*, 187.

Resim 2.3.1.18. Nazîf Bey tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Allahu yuavinukum fi kulli'l umûr

Anlamı: Allah bütün işlerinizde yardımcınız olsun

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: Nazîf Bey (1846-1913)

Tarihi: 1307/1889-1890

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, zırnık mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Nazîf Efendi'ye ait levhada, Sâmî Efendi'nin 1289/1872-1873 tarihli zerendûd levhasındaki (Resim 2.3.1.13.) ibare aynı istif kullanılarak yazılmıştır. Fakat hareke ve tezyini işaretlerde farklılıklar vardır. İstifli yazılarda "Allah" lafzı yukarıya yazılması tercih edildiği için, yazı yukarıdan aşağıya doğru istiflenmiştir. "في" kelimesindeki "ي" harfinin noktaları harfin altına değil iç tarafına ve yuvarlak olarak koyulmuştur. Tarih yine aynı yere istifin alt kısmında bırakılan boşluğa yazılmış, fakat imza yazıyı çerçeveleyen cetvellerden taşırılarak istifin sol alt kısmına yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.19. Hattat Mehmed Avni tarafından yazılmış müdevver levha

Dili: Arapça, Şuarâ Sûresi 88-89. âyetleri

Okunuşu: Yevme lâ yenfau mâlun ve lâ benûn illâ men etâllâhe bi kalbin selîm

Anlamı: O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar! Allah'a arınmış bir kalp ile gelen başka.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Mehmed Avni

Tarihi: 1309/1891-1892

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, beyaz mürekkep

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: istifin yukarıdan aşağıya doğru yazılmıştır. İki satır şeklinde görülmesine rağmen bazı harf ve harf grupları diğerlerinin üstüne yazılarak satır görünümünü bozmuştur. İstifin üst kısmının ortasına yazılmış olan “ع” harfi küplü yazılarak yazının daha estetik görülmesi sağlanmıştır. “مالو” kelimesinde bulunan “ا” harfi kendinden önce gelen “ع” harfine birleştirilerek yazılmıştır. İmza ve tarih istifin sol orta kısmına yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.20. Mehmed İzzet Efendi tarafından yazılan zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Meded Dahîlek yâ Resûlallah

Anlamı: Sana sığındım ey Allah'ın Peygamberi

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Mehmed İzzet Efendi (1841-1903)

Tarihi: 1311/ 1893-1894

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada zemin rengi olarak siyah kullanılmıştır. Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir ve "Allah" lafzı en üste yazılmıştır. İmza ve tarih birbirlerinden ayrı olarak, istifin alt tarafındaki boşluklara yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.21. Avusturya işi bir sûrahi üzerinde bulunan müdevver yazı²⁹

Dili: Arapça

Okunuşu: Ebû Bekir

Yazı türü: Sülüs

Hattatı: -

Tarihi: 19. yüzyıl

Malzeme ve tekniği: Porselen

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Beyaz renk harfler kullanılarak yazılan yazının zemini lacivert reklı rûmî motifleriyle doldurulmuştur. Harf noktalarının yazı kaleminden daha küçük bir kalemle yazıldığı istifte “ك” harfinin keşidesi yazılmamıştır.

²⁹ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur’ân Mührü*, 382.

Resim 2.3.1.22. Nazîf Bey tarafından yazılan zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça, Hadîs-i Şerîf

Okunuşu: Re'sul-hikmeti mehafetullah

Anlamı: Hikmetin başı Allah korkusudur.

Yazı türü: Celi sülûs

Hattatı: Nazîf Bey (1846-1913)

Tarihi: 1320/1902-1903

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada zemin rengi olarak siyah kullanılmıştır. Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir ve “Allah” lafzı en üste yazılmıştır. İbarede geçen “خ” ve “ح” harfleri küplü olarak yazılmıştır. İstifin orta kısımlarına “الحكمة” kelimesindeki “ك” harfinin keşidesinin altına, daha ince bir kalem kalınlığıyla “Sadaka Resûlallah” ibaresinin yazılı olduğu görülmektedir. İmza ve tarih birbirlerinden ayrı olarak, istifin alt tarafındaki boşluklara yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.23. Sâmî Efendi'ye ait zerendûd müdevver levha³⁰

Dili: Arapça, Yusuf Sûresi'nin 64. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Fallâhu hayrun hâfizân ve huve erhamu'r-râhimîn.

Anlamı: Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Sâmî Efendi (ö. 1912)

Tarihi: 132/1903-1904

Ölçüsü: 65x65 cm

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada zemin rengi olarak siyah kullanılmıştır. İstifli yazılarda "Allah" lafzının yukarıya yazılması tercih edildiği için, yazı yukarıdan aşağıya doğru istiflenmiştir. Yazının satırlar halinde yazılmış gibi görünmesi, dikey harflerin satırlar arasında kullanılmasıyla engellenmiştir. İbarede geçen "ح" ve bütün "ح" harfleri küplü olarak yazılmıştır. Küplü harflerin yan yana ve üst üste denk getirilmesi istife denge kazandırmıştır. "حافظا" kelimesindeki "ف" ve "ظ"

³⁰ Muhiddin SERİN, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, 36.

harflerinin noktalarının yuvarlak yazıldığı görülmektedir. İmza ve tarih, istifin en alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.24. Ömer Vasfî Efendi'ye ait zerendûd müdevver levha³¹

Dili: Arapça, Yusuf Sûresi'nin 64. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Fallâhu hayrun hâfizân ve huve erhamu'r-râhimîn.

Anlamı: Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Ömer Vasfî Efendi (1880-1928)

Tarihi: 1324/1906-1907

Malzeme ve tekniği: Altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Ömer Vasfî Efendi'ye ait zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada, Sâmî Efendi'nin 1320/1902-1903 tarihli zerendûd levhasındaki (Resim 2.3.1.23) ibarenin istifte farklılıklar yapılarak yazıldığı görülmektedir. Sâmî Efendi'nin

³¹ Muhiddin SERİN, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, 242.

istifindeki bütün “خ” ve bütün “ح” harfleri küplü olarak yazılmışken, bu levhada “خير” kelimesindeki “خ” harfinin küpsüz yazılması tercih edilmiştir. “ارحمم الرحمن” ve “حافظا” kelimelerinde geçen “ح” harfleri ise küplü olarak yazılmıştır. Küplü harflerin istif içindeki yerleşimi dengeli bir görüntü kazandırmıştır. Sâmi Efendi’nin istifinde “حافظا” kelimesindeki “ف” ve “ظ” harflerinin noktalarının yuvarlak yazıldığı görülürken, bu istifte “خير” kelimesinde geçen “ي” harfinin noktalarının istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak şekilde yazıldığı görülmektedir.

Resim 2.3.1.25. Hulûsi Yazgan tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî.

Anlamı: Allah’ım benim muradım sensin. Benim istediğim şey, senin rızana ermektir.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hulûsi Yazgan (1868-1940)

Tarihi: 1331/1912-1913

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “الهي” kelimesindeki “ي” harfinin kuyruğu satır sonuna kadar uzatılmış ve daire biçimini destekleyecek şekilde yuvarlayarak yazılmıştır. “مطلوبي” kelimesindeki “ي” harfinin noktaları istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak şekilde yazılmıştır. Tarih ve imza istifin alt kısmında “ي” harfinin kuyruğu içerisindeki boşluklara yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.26. Hulûsi Yazgan tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Yâ Hazreti Sehl bin Abdullah Tüsterî

Yazı türü: Celî ta'lik

Hattatı: Hulûsi Yazgan (1868-1940)

Tarihi: 1335/1916-1917

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levha, krem rengi aherli kâğıt üzerine, siyah is mürekkebi kullanılarak yazılmıştır. Celî ta'lik yazı çeşidiyle yazılmış müdevver levhaların nadir örneklerindedir. “يا حضرت” kelimelerindeki “ي” ve “ت” harflerinin noktalarının istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak şekilde yazıldığı görülmektedir. İmza ve tarih, istifin en alt kısmına yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.27. Azîz Efendi'ye ait zerendûd müdevver levha³²

Dili: Arapça

Okunuşu: Meded yâ Hazreti Hatice Cenan Kenan Kuddîse Sırrahû'l-Mennân

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Azîz Efendi (1872-1934)

Tarihi: 1336/1917-1918

Ölçüsü: 38x38 cm

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada zemin rengi olarak siyah kullanılmış ve yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “يا خضرت” ve “حديجه” kelimelerindeki “ي”, “ض”, “ت” ve “ج” harflerinin noktalarının istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak şekilde yazıldığı görülmektedir. İbarede küplü yazılabilecek harfler bulunmasına rağmen harflerin küpsüz yazılması tercih edilmiştir. “Kuddîse Sırrahû'l-Mennân” ibaresi ise istifin üst kısmında bulunan “كنعان” kelimesindeki “ن” harfinin çanağı içerisine, daha ince bir kalem kalınlığıyla yazılmıştır. İmza ve tarih birbirlerinden ayrı olarak,

³² Muhiddin SERİN, **Türk Hat Üstâdları 1 Hattat Aziz Efendi**, 92.

istifin alt tarafındaki boşluklara yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.28. Kasas Sûresi'nin 77. âyetinden bir bölümün yazılı olduğu müdevver levha³³

Dili: Arapça

Okunuşu: Ve ahsin kemâ ahsenallâhu ileyke.

Anlamı: Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap.

Yazı türü: Celî sülûs

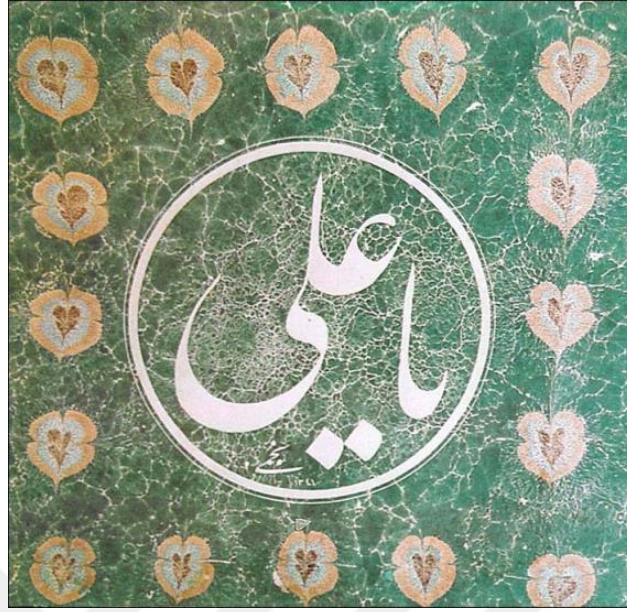
Hattatı: Sâmi Efendi (ö. 1912)

Tarihi: 1337/1918-1919

Malzeme ve tekniği: Altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada yazı, aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir ve "Allah" lafzı en üste yazılmıştır. İbarede "احسن" kelimesinde bulunan "ح" harfi küplü, "احسن الله" kelimesindeki "ح" harfi ise küpsüz yazılmıştır. Tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluğa yazılmıştır. İmza da yazı gibi müdevver bir şekilde tasarlanmış ve 1337 tarihinin 3 ve 7 rakamları arasına yerleştirilmiştir.

³³ Şevket RADO, **Türk Hattatları**, 279.

Resim 2.3.1.29. Akkâse ebruda müdevver örneği

Dili: Arapça

Okunuşu: Yâ Ali

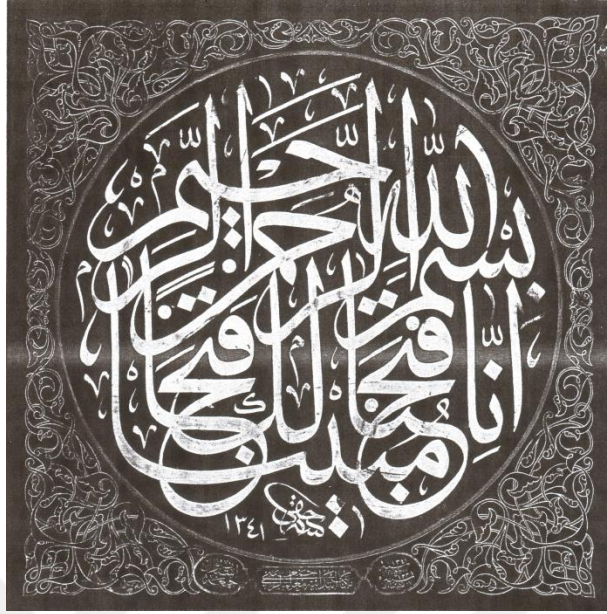
Yazı türü: Celî ta'lik

Hattatı: Necmeddin Okyay (1883-1976)

Tarihi: 1341/1922-1923

Malzeme ve tekniği: Ebru, akkâse.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yeşil beyaz zeminli hatip ebrusu üzerine beyaz harflerle yazılmış levha, celî ta'lik yazı çeşidiyle yazılmış müdevver levhaların nadir örneklerindedir. İstifin alt kısmında daire görüntüsünü belirginleştirmek için, “پا” kelimesindeki “ي” harfinin noktaları bu harfin altına değil, “علي” kelimesindeki “ع” harfinin altına koyulmuştur. İstifin alt kısmında imza ve tarih görölmektedir.

Resim 2.3.1.30. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça, Besmele ve Fetih Sûresi'nin 1. âyeti

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ.

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1341/1922-1923

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada, yazının üst kısmında bulunan besmele aşağıdan yukarı doğru alt kısmındaki âyet ise yukarıdan aşağıya doğru yazılmıştır. Besmelede bulunan “ح” harfleri küpsüz yazılırken, “فتحنâ” ve “فتحنâ” kelimelerindeki “ح” harfleri küplü olarak yazılmıştır. “فتحنâ” kelimesindeki “ف” ve “ن” harflerinin “فتحنâ” kelimesindeki “ف” harfinin ve besmelede geçen “الرحمن” kelimesindeki “ن” harfinin noktaları istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. İmza ve tarih istifin alt tarafındaki boşlukta yer almaktadır.

Resim 2.3.1.31. Erenköy İstasyon Çeşmesi üzerinde bulunan zerendûd müdevver kitabe

Dili: Arapça, Enbiyâ Sûresi'nin 30. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Ve cealnâ mine'l-mâi kulle şey'in hayy

Anlamı: Canlı olan her şeyi sudan yarattık

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1341/1922-1923

Malzeme ve tekniği: Altın, mermer, oyma.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yeşil zemin üzerine altın kullanılarak yazılan kitabenin yazısı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “حی” kelimesindeki “ح” harfi küpsüz olarak yazılmış, “جعلنا” kelimesindeki yan yana gelen “ج” ve “ع” harfleri ise küplü yazılmıştır. İki küplü harfin yan yana getirilmesi istife estetik bir görüntü kazandırmıştır. İstifin üst kısmında yer alan “شى” ve “حی” kelimelerinde geçen “ى” harfleri satır boyunca uzatılmıştır. Hem bu sebeple hem de harf yoğunluğunun fazla olmasından dolayı üst kısım alt kısımdan daha dolu görünmektedir. İmza ve tarih birbirlerinden ayrı olarak, istifin alt tarafındaki boşluklara yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.32. Azîz Efendi tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Ve hüve rabbi nebiyyi Allah Muhammed Ebû Bekir Ömer Osman Ali

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Azîz Efendi (1872-1934)

Tarihi: 1341/1922-1923

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Müdevver istiflerde metnin yazımına genellikle sağ alt köşeden başlanmasına rağmen bu istifte Allah lafzını yukarıya yazma maksadıyla yazıma sağ üst köşeden başlanmıştır. Sol üst köşedeki “ب” harflerinin kuyruklarının uzatılarak ve üst üste getirilerek yazılması ayrıca bazı harflerin birbirleriyle ortak kullanılması istife estetik bir görüntü kazandırmıştır.

Resim 2.3.1.33. Ömer Vasfi Efendi tarafından yazılan müdevver levha³⁴

Dili: Arapça, Naml Sûresi'nin 30. âyeti

Okunuşu: İnnahu min suleymâne ve innahu bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm.

Anlamı: Mektup Süleyman'dan gelmiştir. O, "Bismillahirrahmânirrahîm" diye başlamakta ve

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Ömer Vasfi Efendi (1880-1928)

Tarihi: 1342/1923-1924

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levha, krem rengi aherli kâğıt üzerine, siyah is mürekkebi kullanılarak yazılmış ve aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. "سليمان" ve "الرحيم" kelimelerindeki "ي" harfinin noktaları istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. "الرحيم" kelimesindeki "ح" harfinin küpsüz ve uzatılarak, "الرحمت" kelimesinde bulunan "ح" harfinin ise küplü yazıldığı görülmektedir. İmza ve tarih istifin alt tarafındaki boşlukta yer almaktadır.

³⁴ M. Uğur DERMAN, **Türk Hat Sanatının Şâheserleri**, 67.

Resim 2.3.1.34. Ömer Vasfî Efendi tarafından yazılan müdevver levha³⁵

Dili: Arapça, Yusuf Sûresi'nin 64. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Fallâhu hayrun hâfizân ve huve erhamu'r-râhimîn.

Anlamı: Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Ömer Vasfî Efendi (1880-1928)

Tarihi: 1342/1923-1924

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Ömer Vasfî Efendi'ye ait levhada, Sâmî Efendi'nin 1320/1902-1903 tarihli zerendûd levhasındaki (Resim 2.3.1.23) ve yine Ömer Vasfî Efendi'nin 1324/1906-1907 tarihli zerendûd levhasındaki (Resim 2.3.1.24) ibarenin aynısının farklı teknikle yazıldığı görülmektedir. İstif, Ömer Vasfî Efendi'nin 1324/1906-1907 tarihli zerendûd levhasından farklı fakat Sâmî Efendi'nin 1320/1902-1903 tarihli zerendûd levhasındaki yazıyla aynıdır. İstifli yazılarda "Allah" lafzının yukarıya yazılması tercih edildiği için, yazı yukarıdan aşağıya doğru istiflenmiştir. Yazının satırlar halinde

³⁵ Şevket RADO, **Türk Hattatları**, 250.

yazılmış gibi görünmesi, dikey harflerin satırlar arasında kullanılmasıyla engellenmiştir. İbarede geçen “خ” ve bütün “ح” harfleri küplü olarak yazılmıştır. “حافظا” kelimesindeki “ف” ve “ظ” harflerinin noktalarının yuvarlak yazıldığı görülmektedir. İmza ve tarih, istifin en alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.35. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Zümer Sûresi'nin 9. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Hel yestevîllezîne ya'lemûne vellezîne lâ ya'lemûn

Anlamı: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1344/1925-1926

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levha, krem rengi aherli kâğıt üzerine, siyah is mürekkebi kullanılarak yazılmış ve aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. Levhada sadece “يستوالذين” kelimesindeki “ت” harfinin noktaları yuvarlak yazılmıştır. “يعلمون” kelimesindeki “ع” harfi küpsüz yazılmışken, diğer “يعلمون” kelimesindeki “ع” harfinin küplü yazıldığı

görülmektedir. Tarih istifin alt kısmındaki boşluğa yazılmıştır. İmza da tarihin rakamlarının ortasında yer almaktadır.

Resim 2.3.1.36. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha³⁶

Dili: Arapça, Hadis-i Şerîf

Okunuşu: Rütbetü'l-ilmi a'le'r-rüteb

Anlamı: Rütbelerin en yücesi, ilim rütbesidir

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1344/1925-1926

Ölçüsü: 41x41cm

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levha, krem rengi aherli kâğıt üzerine, siyah is mürekkebi kullanılarak yazılmış ve aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “علي” kelimesindeki “ي” harfinin noktaları istiftteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak

³⁶ Uğur DERMAN, *İslâm Kültür Mirâsı: 1 Hat San'atı*, 164.

yazılmıştır. “علم” ve “علي” kelimelerinde geçen “ع” harflerinin küplü yazılması tercih edilmiştir. “العلم” kelimesinde bulunan ve kendinden sonra gelen harfle birleşmeyen “ا” harfi kendinden sonraki “ل” harfiyle birleştirilerek yazılmıştır. Bazı yatay harflerin eşit aralıklarla üst üste gelecek şekilde uzatılarak yazılması istifin daha güzel görünmesini sağlamıştır. Tarihteki rakamlar yazının alt kısmına ayrı ayrı yerleştirilmiş, imza 1 ve 3 rakamları arasındaki boşluğa yazılmıştır.

Resim 2.3.1.37. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça, Necm Sûresi'nin 39. âyeti

Okunuşu: Ve en leyse lil insâni illâ mâ seâ.

Anlamı: İnsan için ancak çalıştığı vardır.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1344/1925-1926

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada yazı, aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “انسان” kelimesindeki “ن” harfinin noktaları istifteki

diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. Harfler birbirinin altından üstünden geçirilerek yazıya boyutlu bir görünüm kazandırılmıştır. Tarih istifin alt kısmındaki boşluğa yazılmıştır. İmza da tarihin rakamlarının ortasında yer almaktadır.

Resim 2.3.1.38. Macid Ayrar tarafından yazılan zerendûd müdevver levha³⁷

Dili: Arapça, En'âm Sûresi'nin 18. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Ve huvel kâhiru fevka ibâdihî

Anlamı: O, kullarının üstünde mutlak hâkimiyet sahibidir.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Macid Ayrar (1891-1961)

Tarihi: 1344/1925-1926

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, zırnık mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zırnık mürekkebiyle yazılmış olan yazı kalıbında metin aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “عباده” kelimesindeki “ع” harfi küplü

³⁷ A. Rıza ÖZCAN, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 168.

yazılmıştır ve “ب” harfinin noktası istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. Tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluğa yazılmıştır.

Resim 2.3.1.39. Halim Özyazıcı tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Hasbiyallahu vahde

Anlamı: Tek olan Allah bana yeter.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Halim Özyazıcı (1898-1964)

Tarihi: 1348/1929-1930

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, zırnık mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Metinde küplü yazılabilecek “ح” harflerinin ikisinin de küplü yazılması tercih edilmiş ve yan yana getirilerek estetik bir görüntü oluşturulmuştur. Allah lafzı küplü harflerin orta üst kısmına yazılmıştır. “حسبي” kelimesindeki “ي” harfinin noktaları yuvarlak koyulmuştur. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa, tarih de iki parçaya ayrılarak imzanın sağ ve sol tarafına yazılmıştır.

Resim 2.3.1.40. Halim Özyazıcı tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Yusuf Sûresi'nin 64. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Fallâhu hayrun hâfizân ve huve erhamu'r-râhimîn.

Anlamı: Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Halim Özyazıcı (1898-1964)

Tarihi: 1349/1930-1931

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, kırmızı mürekkep.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Halim Özyazıcı tarafından yazılmış levhada, Sâmî Efendi'nin 1320/1902-1903 tarihli zerendûd levhasındaki (Resim 2.3.1.23) ve Ömer Vasfî Efendi'nin 1324/1906-1907 (Resim 2.3.1.24) ve 1342/1923-1924 (Resim 2.3.1.34.) tarihli levhalarındaki ibarelerin aynısı yazılıdır. Levhanın istifi Ömer Vasfî Efendi'nin 1324/1906-1907 tarihli levhasıyla farklı olsa da Sâmî Efendi'nin 1320/1902-1903 ve Ömer Vasfî Efendi'nin 1342/1923-1924 tarihli levhalarıyla neredeyse aynıdır. Sadece harekelerde ve harflerin noktalarında farklılıklar vardır. Diğer iki istiftten farklı olarak "حافظا" kelimesindeki "ف" ve "ظ" harflerinin noktaları yerine bu istifte "خير" kelimesinde geçen "خ" harfinin noktasının yeri değiştirilmiş ve yuvarlak yazılmıştır. "حافظا" kelimesindeki "ف" harfinin

noktasının da yeri değiştirilerek “ح” harfinin küpünün dışına alınmıştır. Noktalardaki diğer değişiklik ise iki noktalar diğer istiflerde yan yana kullanılmışken bu istifte alt alta yazılmıştır. Tarih iki parçaya ayrılmış ve imza ile birlikte, istifin en alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.41. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Ya Hazret-i Şeyh Sultan Abdülkâdir Geylânî

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1353/1934-1935

Malzeme ve tekniği: Altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yeşil zemin üzerine altın kullanılarak yazılan levhanın yazısı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “حضرت” kelimesindeki “ض”, “عبدالقادر” kelimesindeki “ب” ve “كيلاني” kelimesindeki “ي” harflerinin noktaları istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. Üst üste gelen “س”, “ش”, “ع”, “ق” ve “ي” harfleri uzatılarak yazılmıştır. Hareke ve tezyini işaretler çok seyrek kullanılmıştır. Buna rağmen istif çok yoğun görünmektedir. Tarih ve imza istifin alt kısmına yazılmıştır.

Resim 2.3.1.42. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Ya Ali kerremallâhu veche ve radiyallâhü teâlâ anh

Anlamı: Ya Ali Allah vechini şerefli kılsın, Allah ondan razı olsun.

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1355/1936-1937

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada yazı, farklı kalem kalınlıkları kullanılarak yazılmıştır. “ياعلي” kelimesi kalın kalemle, istifteki diğer ibareler daha ince kalemle yazılmıştır. İnce kalemle yazılan kısım daire biçimini tamamlayacak şekilde istiflenmiştir. “ياعلي” kelimesinde geçen “ع” harfinin küplü yazılması, “ي” harfinin de yâ-ı ma’kus şeklinde olanı tercih edilmiştir. Levhada sadece “تعالی” kelimesinde geçen “ت” harfinin noktaları yuvarlak yazılmıştır. Tarih ve imza istifin alt kısmına daha ince bir kalem kalınlığıyla yazılmıştır.

Resim 2.3.1.43. Ahmed Kâmil Akdik tarafından yazılan müdevver levha³⁸

Dili: Arapça, Kelâm-ı kibar

Okunuşu: Şerefu'l-mekân bi'l-mekîn.

Anlamı: Mekânın şerefi içinde oturanlardan dolayıdır.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Ahmed Kâmil Akdik (1861-1941)

Tarihi: 1355/1936-1937

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levha aherli kâğıt üzerine, siyah is mürekkebi kullanılarak aşağıdan yukarıya doğru istiflenerek yazılmıştır. Fakat “المكان” kelimesinin istifin alt tarafında bulunmasına rağmen kelimeye geçen “ن” harfi istifin en üstüne yerleştirilmiştir. “بالمكين” kelimesinde geçen, kendinden sonra gelen harfle birleşmeyen “ا” harfi, kendinden sonraki “ل” harfine birleştirilerek yazılmıştır. İstifin içinde iki kere tekrar eden “لمك” harf gruplarının diagonal olarak yerleştirilmesi istife estetik bir görüntü

³⁸ Muammer ÜLKER, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, 38.

kazandırmıştır. Hareke ve tezyini işaretlerde farklı kalem kalınlıkları kullanılmış, tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluklara yazılmıştır.

Resim 2.3.1.44. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha³⁹

Dili: Arapça, Nûr Sûresi'nin 35. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Nûrun alâ nûr.

Anlamı: Nur üstüne nur.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1358/1939-1940

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levha krem rengi aherli kâğıt üzerine, siyah is mürekkebi kullanılarak yazılmıştır. İbarede geçen “علي” kelimesindeki “ع” harfi küplü olarak yazılmış ve aynı kelimedeki “ي” harfinin noktaları istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. İbarede iki kere tekrar eden “نور” kelimesindeki “و” ve “ر” harflerinin kuyrukları döndürülmemiş, sivri ve uzun yazılmıştır. Diğerinde ise bu harflerin çanaklı

³⁹ M. Uğur DERMAN, *Türk Hat Sanatının Şâheserleri*, 52.

yazılması tercih edilmiştir. Tarih ve imza istifin alt kısmına yazılmıştır. İmza, tarihin 5 ve 8 rakamları arasına yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.45. Ahmed Kâmil Akdik tarafından yazılan müdevver levha⁴⁰

Dili: Arapça, Yusuf Sûresi'nin 64. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Fallâhu hayrun hâfizân ve huve erhamu'r-râhimîn.

Anlamı: Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Ahmed Kâmil Akdik (1861-1941)

Tarihi: 1359/1940-1941

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Ahmed Kâmil Akdik tarafından yazılan levhada, Sâmî Efendi'nin 1320/1902-1903 (Resim 2.3.1.23), Ömer Vasfî Efendi'nin 1324/1906-1907 (Resim 2.3.1.24) ve 1342/1923-1924 (Resim 2.3.1.34.) ve Halim Özyazıcı'nın 1349/1930-1931 (Resim 2.3.1.40.) tarihli levhalarındaki ibarenin aynısı yazılıdır. Levhanın istifi Ömer Vasfî Efendi'nin 1324/1906-1907 tarihli levhasıyla farklı olsa da, Sâmî Efendi'nin 1320/1902-1903, Ömer Vasfî Efendi'nin 1342/1923-1924 ve Halim Özyazıcı'nın

⁴⁰ T. ÜLKER, Ş. KAZANCI, N. YILMAZ, E. DOĞRU, **Reisül Hattatin Ahmed Kâmil AKDİK**, 68.

1349/1930-1931 tarihli levhalarıyla neredeyse aynıdır. Sadece hareketlerde ve harflerin noktalarında farklılıklar vardır. Diğer istiflerden farklı olarak, hiçbir harfin noktası yuvarlak yazılmamıştır. İmza ve tarih kompozisyonunun alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.46. Ahmed Kâmil Akdik'e ait müdevver levha⁴¹

Dili: Arapça

Okunuâ: Allahu Hayru'l-Hâfizîn

Anlamı: Allah koruyanların en hayırlısıdır.

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: Ahmed Kâmil Akdik (1861-1941)

Tarihi: 1359/1940-1941

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levha krem rengi aherli kâğıt üzerine, siyah is mürekkebi kullanılarak yazılmıştır. İstifli yazılarda “Allah” lafzının yukarıya yazılması tercih edildiği için, yazı yukarıdan aşağıya doğru istiflenmiştir. Fakat istifin alt kısmında

⁴¹ M. Bedreddin YAZIR, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, c.1-2, 24.

bulunan “الحافظين” kelimesi aşağıdan yukarıya doğru yerleştirilmiştir. Tarih ve imza istifin alt kısmına yazılmıştır.

Resim 2.3.1.47. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Yâsîn Sûresi'nin 38. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Zâlike takdîru'l-azîzi'l-alîm

Anlamı: Bu mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen Allah'ın takdiri (düzenlemesi)dir.

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1361/1942-1943

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levha aherli kâğıt üzerine, siyah is mürekkebi kullanılarak yazılmıştır ve aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. İbarede geçen “العزیز” kelimesinde bulunan, kendinden sonra gelen harfle birleşmeyen “ا” harfi, kendinden sonraki “ل” harfine birleştirilerek yazılmıştır. “العزیز” ve “العلیم” kelimelerinde geçen “ع” harflerinin küplü yazılması tercih edilmiştir. “العزیز” kelimesindeki “ي” harfinin noktaları alt alta, istifteki diğer noktalar ise yan yana kullanılmıştır. İmza “تقدیر” kelimesindeki “ر” harfinin

çanağı içine yazılmıştır. Tarihin rakamları ise istifin alt kısmındaki boşluklara yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.48. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından tasarlanan müdevver levha

Dili: Arapça, Yâsîn Sûresi'nin 38. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Zâlike takdîru'l-azîzi'l-alîm

Anlamı: Bu mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen Allah'ın takdiri (düzenlemesi)dir.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1361/1942-1943

Malzeme ve tekniği: Sedef, kakma.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: İsmail Hakkı Altunbezer'in 1361/1942-1943 tarihli yazısı (Resim 2.3.1.47) sedef kakma tekniği kullanılarak yapılmıştır. Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. İbarede geçen “العزیز” kelimesinde bulunan, kendinden sonra gelen harfle birleşmeyen “ل” harfi, kendinden sonraki “ل” harfine birleştirilerek yazılmıştır. “العزیز” ve “العلیم” kelimelerinde geçen “ع” harflerinin küplü yazılması tercih edilmiştir. “العزیز” kelimesindeki “ي” harfinin noktaları alt alta, istifteki diğer noktalar ise yan yana

kullanılmıştır. İmza “تقدير” kelimesindeki “ز” harfinin çanağı içine yazılmıştır. Tarihin rakamları ise istifin alt kısmındaki boşluklara yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.49. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: İnnallâhe cemîlun yuhibbu’l-cemâl

Anlamı: Muhakkak ki Allah güzeldir, güzelliği sever.

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1361/1942-1943

Malzeme ve tekniği: Altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada yazı, aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. Fakat “Allah” lafzının yukarıya yazılması tercih edildiği için okumaya sağ üst köşeden başlanır. “جميل” ve “يحب” kelimelerinde geçen “ج” ve “ح” harflerinin yazımında küplü olanlar tercih edilirken, “جمال” kelimesindeki “ج” harfi küpsüz olarak yazıldığı görülmektedir. Dikey harflerin neredeyse eşit aralıklarla ve üst kısımda daire şeklini destekleyecek şekilde yerleştirilmiş olması istifin daha güzel

görünmesini sağlamıştır. “يحب” kelimesine bulunan “ي” harfinin noktaları istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. İmza ve tarih istifin alt kısmındaki yazı boşluğuna yazılmıştır. Tarihin iki parça halinde yazıldığı görülmektedir.

Resim 2.3.1.50. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça, Yûsuf Sûresi'nin 76. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Ve fevka kulli zî ilmin alîm

Anlamı: Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1362/1943-1944

Malzeme ve tekniği: Altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada yazı, aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “علم” ve “عليم” kelimelerinde geçen “ع” harflerinin küplü yazılması tercih edilmiştir. İbarede geçen “و” harflerinden birinin kuyruğu çanaklı

yazılmışken diğerinin kuyruğu döndürülmemiş, sivri ve uzun yazılmıştır. İmza ve tarih istifin alt kısmındaki yazı boşluğuna yazılmıştır. Tarihin iki parça halinde yazıldığı görülmektedir.

Resim 2.3.1.51. İsmail Hakkı Altunbezer'e ait müdevver levha⁴²

Dili: Arapça, Hadîs-i Şerîf

Okunuşu: Re'sul-hikmeti mehafetullah

Anlamı: Hikmetin başı Allah korkusudur.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1362/1943-1944

Ölçüsü: 38x38 cm

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Nazîf Efendi'nin 1320/1902-1903 tarihli zerendûd levhasındaki (Resim 2.3.1.18.) ibare, İsmail Hakkı Altunbezer tarafından farklı istiflenerek yazılmıştır. Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. Nazîf Efendi'nin istifinden farklı

⁴² Uğur DERMAN, *İslâm Kültür Mirâsı: 1 Hat San'atı*, 167.

olarak ibarede geçen küplü yazılabilecek “خ” ve “ح” harfleri küpsüz olarak yazılmıştır. “الله” kelimesindeki “ف” harfinin noktaları dışındaki bütün noktalar yuvarlak yazılmıştır. İmza ve tarih birbirlerinden ayrı olarak, istifin alt tarafındaki boşluklara yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.52. İsmail Hakkı Altunbezer'e ait müdevver levha⁴³

Dili: Arapça, Kasas Sûresi'nin 88. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Kullu şey'in hâlikun illâ vechehu

Anlamı: Onun zatından başka her şey yok olacaktır.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1363/1943-1944

Ölçüsü: 43x43 cm

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı, aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “وجهه” kelimesinde geçen “ج” harfinin noktası istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. İstifin alt kısmında geçen “ش” ve “ي” harfleri uzatılarak yazılmış ve alt

⁴³ Necib Sarıcı Hat Koleksiyonu ve Osmanlı-Karma Sanat Eserleri, 132.

kısımdaki boşluğu doldurmuştur. Tarih istifin alt tarafındaki boşluğa, imza ise “علي” kelimesindeki “ل” çanağının iç kısmına yazılmıştır.

Resim 2.3.1.53. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Er-rızku al'allah

Anlamı: Rızkı veren Allah'tır,

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1363/1943-1944

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “علي” kelimesinde geçen “ي” harfinin noktaları istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. “ع” harfinin küplü yazılması istife doluluk kazandırmıştır. Tarih iki parçaya bölünerek istifin alt tarafındaki boşluklara, imza ise “ق” çanağının iç kısmına yazılmıştır.

Resim 2.3.1.54. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha⁴⁴

Dili: Arapça, Nisâ Sûresi'nin 58. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Ve izâ hakemtum beynen nâsi en tahkumû bil adl

Anlamı: Allah size, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1363/1943-1944

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. İbarede geçen küplü yazılabilecek harflerden, sadece “حکمتم” kelimesindeki “ح” harfinin küpsüz yazılması tercih edilmiştir. “بالعدل” kelimesinden geçen ve kendinden sonra gelen harfle birleşmeyen “ل” harfi, kendinden sonraki “ل” harfine birleştirilerek yazılmıştır. İstifin sağ alt köşesinde çok fazla harfin iç içe geçmesinden dolayı yoğun bir görüntü oluşmuştur.

⁴⁴ M. Bedreddin YAZIR, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, c.1-2, 197.

Tarih iki parçaya bölünerek yazılmıştır. İmza ve tarih istifin alt kısmındaki boşluklara yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.55. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılmış müdevver levha

Dili: Arapça, Hadîs-i Şerîf

Okunuşu: Şefâati li-ehli'l-kebâiri min ümmeti

Anlamı: Şefaetim, ümmetimin büyük günah işleyenleri içindir.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1364/1944

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir.

“شفاعتى” kelimesindeki “عت” ve “امتى” kelimesindeki “مت” birleşmeleri ve iki kelimenin de sonunda bulunan “ى” harfinin kuyruğu satır boyunca uzatılarak yazılmıştır. “الكباير” kelimesindeki, kendinden sonra gelen harfle birleşmeyen “ا” harfi daire şekline uydurularak, yuvarlayarak yazılmıştır. Tarih istifin altındaki boşluğa, imza ise “شفا” kelimesindeki “فا” birleşmesinin üzerine yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.56. Abdülkâdir Saynaç tarafından yazılan müdevver levha⁴⁵

Dili: Arapça, Kelime-i tevhîd

Okunuşu: Lâ ilâhe illâllâh Muhammedun resûlullah İş bu kelimeteyni tayyibeteyn kulunda sabit ola yâ Rab Abdulkâdir. Rıza ve ahdinde nabit.

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur. Hazreti Muhammed Allah'ın resulüdür.

Yazı türü: Celî sülüs, rikâ

Hattatı: Abdülkâdir Saynaç (1881-1967)

Tarihi: 1364/1945

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı, "Allah" lafızları yukarıya gelecek şekilde istiflenmiştir. "لااله الاالله" kısmındaki "الله" lafzı yazılırken kendinden sonra gelen harfle birleşmeyen "ا" harfî, kendinden sonraki "ل" harfiyle birleştirilerek yazılmıştır. İbarede geçen diğer "الله" lafzı'nın "ا" harfî istifin orta kısmına yazılarak, üst kısmın sağ ve sol tarafında benzer görüntüler oluşturmuş ve simetrik gibi görünmesini sağlamıştır. İmza istifin

⁴⁵ Şevket RADO, **Türk Hattatları**, 264.

alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir. Yine alt kısma daha küçük bir kalem kalınlığı kullanılarak daire şeklini tamamlayacak şekilde rikâ hattıyla “iş bu kelimeteyni tayyibeteyn kulunda sabit ola yâ Rab Abdulkâdir. Rıza ve ahdinde nabit.” ibaresi yazılmıştır.

Resim 2.3.1.57. Halim Özyazıcı tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: İtteki şerre min ahsente ileyh.

Anlamı: İyilik yaptığın kimsenin şerrinden sakın.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Halim Özyazıcı (1898-1964)

Tarihi: 1367/1947-1948

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “شر” kelimesinde bulunan “ش” harfinin noktalarının istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak şekilde yazıldığı görülmektedir. İstifin dengeli bir görüntüsü vardır. Tarih iki parçaya ayrılmış ve imza ile birlikte istifin alt kısmındaki boşluklara yazılmıştır.

Resim 2.3.1.58. Halim Özyazıcı tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Nisâ Sûresi'nin 133. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Ve kânallâhu alâ zâlike kadîrâ

Anlamı: Allah buna hakkıyla gücü yetendir.

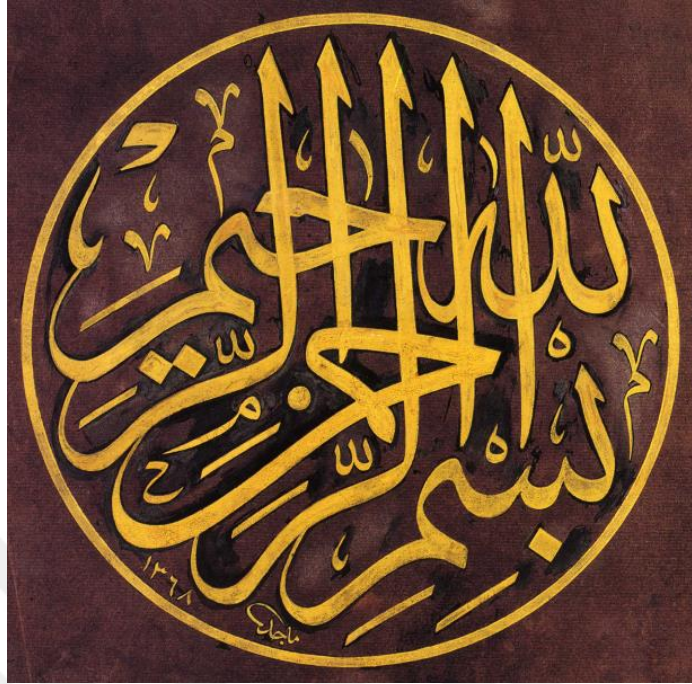
Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Halim Özyazıcı (1898-1964)

Tarihi: 1367/1947-1948

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: İstifli yazılarda "Allah" lafzının yukarıya yazılması tercih edildiği için, teşrifatta düzensizlikler görülmektedir. İbarenin teşrifata uyulmadan yazılması okumayı zorlaştırmaktadır. "علي" kelimesinde geçen "ع" ve "ل" harflerinin birleşmeleri uzatılarak yazılmıştır. "ي" harfi ise neredeyse satır boyunca uzatılmış ve noktaları harfin üstüne yazılmıştır. İstifin alt kısmında, hiçbir harfe ait olmayan yuvarlak bir nokta görülmektedir. Tarih ve imza, birbirlerinden ayrı olarak istifin alt kısmındaki boşluklara yazılmıştır.

Resim 2.3.1.59. Macid Ayrar tarafından hazırlanan müdevver yazı kalıbı⁴⁶

Dili: Arapça, Besmele

Okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Macid Ayrar (1891-1961)

Tarihi: 1368/1948-1949

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, zırnık mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zırnık mürekkebiyle hazırlanmış olan yazı kalıbında “الرحمن” kelimesinde geçen “ن” harfinin noktasının istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak şekilde yazıldığı görülmektedir. İbarenin üst kısmında dikey harfler, alt kısmında da harflerin kuyrukları eşit aralıklarla yan yana getirilerek estetik bir görüntü kazandırılmıştır. Tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluklara yazılmıştır.

⁴⁶ Besmele Bahçesi, 92.

Resim 2.3.1.60. Hâşim Muhammed El Bağdâdî tarafından yazılan müdevver levha ⁴⁷

Dili: Arapça, Fâtır Sûresi'nin 43. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Ve lâ yahîkul mekru's-seyyiu illâ bi ehlihî

Anlamı: Oysa kötü tuzak, ancak sahibini kuşatır.

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: Hâşim Muhammed el-Bağdâdî (1917-1973)

Tarihi: 1375/1955-1956

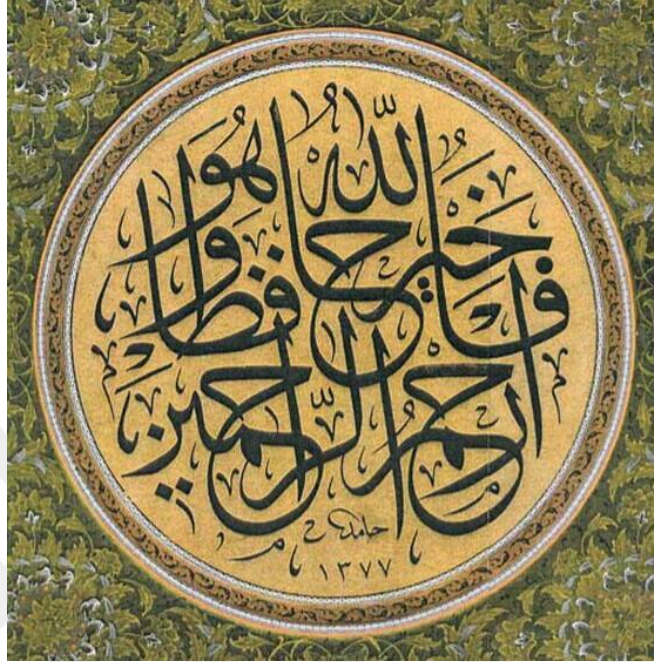
Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levhada yazılı ibarenin teşrifatı düzensizdir.

Harflerin teşrifata uyulmadan yazılması okumayı zorlaştırmaktadır. “المكر” kelimesindeki “ك” ve “السيى” kelimesindeki “ى” harfi ortak kullanılmıştır. “ى” harfinin noktaları istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak şekilde yazılmıştır. İstifin alt kısmındaki “با” kelimesinde bulunan “ب” ve “ا” harflerinin birleşiminin uzatılarak yazıldığı görülmektedir.

⁴⁷ Muhiddin SERİN, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, 208.

Tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluklara yazılmıştır. Tarih iki parçaya ayrılarak aralarında boşluk kalacak şekilde yazılmıştır.

Resim 2.3.1.61 Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Yusuf Sûresi'nin 64. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Fallâhu hayrun hâfizân ve huve erhamu'r-râhimîn.

Anlamı: Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: 1377/1957-1958

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Hâmid Aytaç tarafından yazılan levhada, Sâmi Efendi'nin 1320/1902-1903 (Resim 2.3.1.23), Ömer Vasfi Efendi'nin 1324/1906-1907 (Resim 2.3.1.24) ve 1342/1923-1924 (Resim 2.3.1.34.), Halim Özyazıcı'nın 1349/1930-1931 (Resim 2.3.1.40.) ve Ahmed Kâmil Akdik'in 1359/1940-1941 (Resim 2.3.1.45.) tarihli levhalarındaki ibarenin aynısı yazılıdır. Levhanın istifi Ömer Vasfi Efendi'nin 1324/1906-1907 (Resim 2.3.1.24) tarihli levhasındaki istifinin neredeyse aynısıdır. İki kompozisyon

arasındaki tek fark “خير” kelimesinde geçen “ي” harfinin noktalarının yerinin değiştirilmiş olmasıdır. Ömer Vasfî Efendi’nin levhasında bu noktalar daha aşağıdayken bu istifte harfe yaklaştırıldığı görülmektedir.

Resim 2.3.1.62. Hâmid Aytâç tarafından yazılan müdevver levha ⁴⁸

Dili: Arapça, Besmele

Okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm

Anlamı: Rahmân ve rahîm olan Allah’ın adıyla.

Yazı türü: Celi divânî

Hattatı: Hâmid Aytâç (1897-1982)

Tarihi: 1378/1958-1959

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levhada küplü yazılabilecek “الرحمن” kelimesindeki “ح” harfinin küpsüz, “الرحيم” kelimesinde bulunan “ح” harfinin küplü yazılması tercih edilmiştir. Allah lafzında bulunan “ا” harfi dışındaki bütün dikey harfler

⁴⁸ M. Uğur DERMAN, **Harflerin Aşkı**, 419.

istifin üst orta kısmına neredeyse eşit aralıklarla yazılmıştır. Celî dîvânî yazı çeşidinin özelliği olarak çok fazla hareke ve tezyini işaret kullanıldığı levhada bu işaretlerin farklı kalem kalınlıklarıyla yazıldığı görülmektedir. Tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluklara yazılmıştır.

Resim 2.3.1.63. Mehmed Hâşim tarafından yazılan zerendûd müdever levha

Dili: Arapça, Âl-i İmrân Sûresi'nin 159. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Fe izâ azamte fe tevekkel alâllâh

Anlamı: Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven).

Yazı türü: Celî sülüs

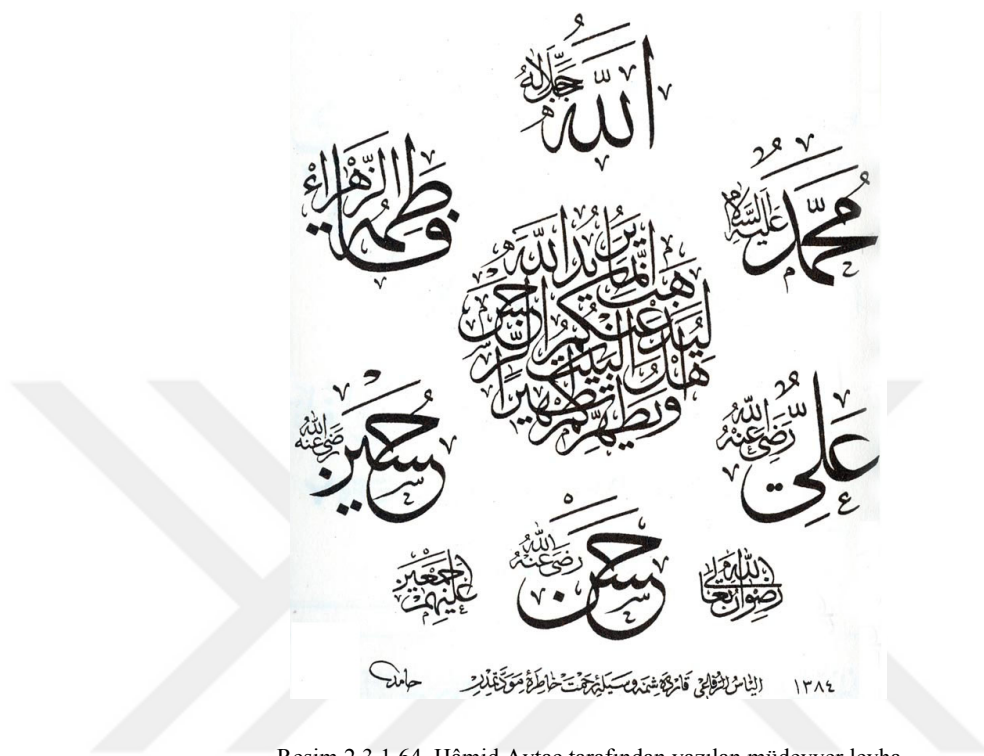
Hattatı: Mehmed Hâşim

Tarihi: 1383/1963-1964

Malzeme ve tekniği: Altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada zemin rengi olarak siyah kullanılmış ve yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “عز” kelimesinde bulunan “ز” harfinin noktasının istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak şekilde

yazıldığı görülmektedir. İstifin dengeli bir görüntüsü vardır. Tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluklara yazılmıştır.

Resim 2.3.1.64. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Ahzâb Sûresi'nin 33. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Allah Celle Celâluhû, Muhammed Aleyhisselâm, Ali Radıyallâhu Anh, Hasan Radıyallâhu Anh, Hüseyin Radıyallâhu Anh, Fatma. İnnemâ yurîdullâhu li yuzhibe ankumur ricse ehlel beyti ve yutahhirakum tathîrâ. Rıdvânullahi teâlâ, aleyhim ecmaîn

Anlamı: Ey Peygamberin ev halkı! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor. Allahu teâlânın rızası onlar üzerine olsun.

Yazı türü: Sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: 1384/1964-1965

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Dokuz adet müdevver yazıdan oluşan tasarımda üç farklı daire boyutu kullanılmıştır. Merkezde bulunan müdevver yazının etrafına daha küçük

altı adet müdevver yazı yazılmıştır. Kompozisyonun alt kısmındaki müdevver yazının sağ ve sol tarafında iki küçük müdevver yazı daha görülmektedir. Bunların da altında bulunan imza ve tarihin ortasına satır şeklinde “İlyas er-Rufai kardeşime vesile-i rahmet hatırası meveddetimdir” ibaresi yazılmıştır.

Resim 2.3.1.65. Hâmid Aytaç'a ait müdevver levha ⁴⁹

Dili: Arapça, Zümer Sûresi'nin 9. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Hel yestevillezîne ya'lemûne vellezîne lâ ya'lemûn

Anlamı: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: 1385/1965-1966

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

⁴⁹ M. Uğur DERMAN, *Türk Hat Sanatının Şâheserleri*, 67.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Krem rengi kâğıt üzerine siyah mürekkeple yazılmış levhada yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. İstifin alt kısmında hiçbir harfin olmayan yuvarlak bir nokta görülmektedir. Levhada yazılı âyette iki kere tekrar eden “يعلمون” kelimesi yan yana yazılarak estetik bir görüntü oluşturmuştur. Sondaki “يعلمون” kelimesinde geçen “ن” harfinin tamamı, daire biçiminin dışına çıkmamak için yazılmamıştır. Tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluğa yazılmıştır. Tarih iki parçaya bölünerek imzanın sağ ve soluna yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.66. Hâmid Ayaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Neml Sûresi'nin 40. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Hâzâ min fadlı rabbî

Anlamı: Rabbimin bana bir lütfudur.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hâmid Ayaç (1897-1982)

Tarihi: 1390/1970-1971

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada zemin rengi olarak siyah kullanılmış ve yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. İstifin alt kısmında

hiçbir harfin olmayan yuvarlak bir nokta görülmektedir. Tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluğa yazılmıştır. Tarih iki parçaya bölünerek imzanın sağ ve soluna yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.67. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Furkân Sûresi'nin 31. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Ve kefâ bi rabbike hâdiyen ve nasîrâ

Anlamı: Yol gösterici ve yardım edici olarak Rabbin yeter.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: 1392/1972-197

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. İstifin üst kısmında oluşan boşluk dikey harflerin uzatılması, hareke ve tezyini işaretlerin kullanılmasıyla doldurulmaya çalışılmıştır. Tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluğa yazılmıştır.

Resim 2.3.1.68. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Türkçe, Kelâm-ı kibar

Okunuşu: Çekme gam dest gîrdir Allah

Anlamı: Gam çekme, Allah yardımcısıdır.

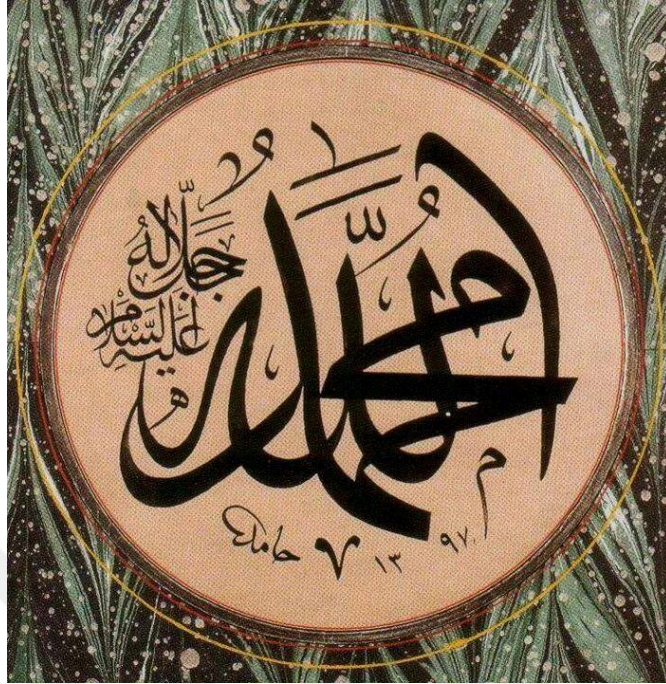
Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: 1392/1972-1973

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiş ve Allah lafzı istifin üst kısmına yerleştirilmiştir. “چکمه” ve “دستگیر” kelimelerinde yer alan “ك” harflerinin dikey hareketlerinin birbirlerini devam ettirmesi ve keşidelerinin de birbirlerine paralel yazılması, istife estetik bir görüntü kazandırmıştır. Tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluğa yazılmıştır. Tarih iki parçaya bölünerek imzanın sağ ve soluna yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.69. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Allah Celle Celâluhû Muhammed Aleyhisselâm

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: 1397/1976-1977

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Allah ve Muhammed isimlerinin üst üste yazılmasıyla oluşturulan istifte yer alan “l” harfi, istifin dairevi görüntüsünü desteklemek amacıyla dik bir şekilde değil, yuvarlayarak yazılmıştır. “Celle Celâluhû” ve “Aleyhisselâm” ibareleri ise sol tarafta oluşan boşluğa daha küçük bir kalem kalınlığıyla yazılmıştır. Hareke ve tezyini işaretlerde de farklı kalem kalınlıkları kullanılmıştır. Tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.70. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Kelime-i Şehadet

Okunuşu: Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdûhu ve resûluhu

Anlamı: Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka hiçbir İlâh yoktur ve yine şahitlik ederim ki Muhammed, O'nun kulu ve elçisidir.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (Nakelehu Fuad)

Tarihi: 1400/1979-1980

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levhada yer alan metnin bir kısmı şeklin yarısından başlayarak aşağıdan yukarıya, kalan kısmı da yukarıdan aşağıya doğru yazılmıştır. "أشهد" kelimelerinde bulunan "ش" harfinin noktaları "ا" harfinin sağ ve sol tarafına ve üst üste gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Aynı kelimelerdeki "ه" harflerinin uzatılarak ve istifin tam ortasına getirilerek yazıldığı görülmektedir. Üst kısımdaki iki "لا" harfinin yan yana kullanılması istife estetik bir görünüm kazandırmıştır. Hareke ve tezyini işaretlerde de farklı kalem kalınlıkları kullanılmıştır. Tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.71. Hâmid Aytâç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Necm Sûresi'nin 39. âyeti

Okunuşu: Ve en leyse li'l-insâni illâ mâ seâ.

Anlamı: İnsan için ancak çalıştığı vardır.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Hâmid Aytâç (1897-1982)

Tarihi: 1400/1979-1980

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. "انسان" kelimesindeki "ن" harfinin noktası istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. İstifin üst kısmında bazı harflerin birbirleriyle çakışması yoğun bir görüntüye sebep olmuştur. Tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.72. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî.

Anlamı: Allah'ım benim muradım sensin. Benim istediğim şey, senin rızana ermektir.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: 1400/1979-1980

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Hâmid Aytaç tarafından yazılan levha, 1331/1912-1913 tarihinde Hulûsi Yazgan (Resim 2.3.1.25.) tarafından yazılmış levhayla aynı metni içerir. Hulûsi Yazgan'ın istifinde olduğu gibi bu levha da aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiş ve “إلّا” kelimesindeki “ي” harfinin kuyruğu satır sonuna kadar uzatılıp daire biçimini destekleyecek şekilde yuvarlayarak yazılmıştır. “مقصودي” kelimesindeki “ي” harfi ise Hulûsi Yazgan'ın istifinden farklı olarak çanaklı yazılmıştır. Tarih ve imza istifin alt kısmında “ي” harfinin kuyruğu içerisindeki boşluklara yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.73. Mahmud Öncü tarafından yazılan müdevver levha⁵⁰

Dili: Arapça, Hadis-i Şerif

Okunuşu: El-cennetu tahte akdâmi'l-ummehâti

Anlamı: Cennet annelerin ayakları altındadır.

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: Mahmud Öncü (1913-?)

Tarihi: 1400/1979-1980

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “الجنة” kelimesindeki “ل” harfi dik olarak değil, yazının daire görüntüsünü destekleyecek şekilde yuvarlayarak yazılmıştır. “الجنة” ve “تحت” kelimelerinin üst üste ve aynı genişlikte yazılmasıyla oluşan sol taraftaki boşluğa imza ve tarih yerleştirilmiştir. Hareke ve tezyini işaretlerde farklı kalem kalınlıkları kullanılmıştır.

⁵⁰ Şevket RADO, **Türk Hattatları**, 274.

Resim 2.3.1.74. Mehmed Esad Yesârî tarafından yazılan müdevver levha⁵¹

Dili: Farsça

Okunuşu: Aman yâ Hazreti Fahr-i Âlem

Anlamı: Yardım et âlemlerin şerefi.

Yazı türü: Ta'lik

Hattatı: Mehmed Esad Yesârî (1685-1753)

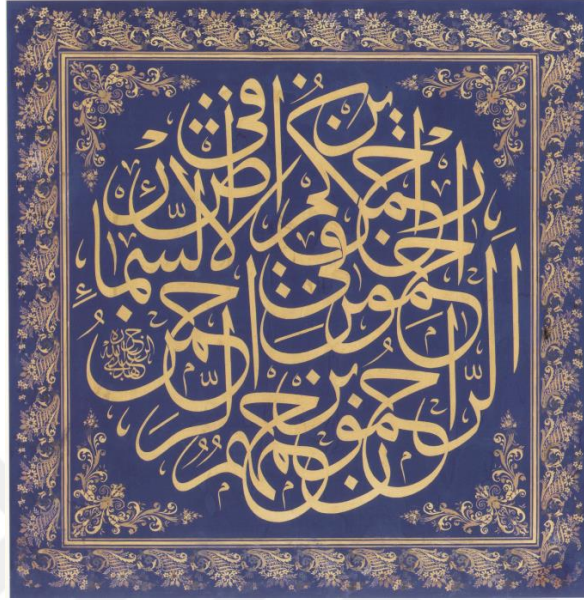
Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Mehmed Esad Yesârî tarafından yazılan müdevver levhada yazının teşrifatı düzensizdir. Ta'lik yazı çeşidiyle müdevver olarak yazılmış nadir levhalardandır. “فخر” kelimesindeki “خ” harfine keşide verilmiş, “ي” harfinin noktaları harfin altına değil yanına yazılarak “خ” harfinin keşidesi üzerinde oluşacak boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Kullanılan yazı çeşidinin özelliği olarak hareke ve tezyini işaretlerin

⁵¹ Şevket RADO, **Türk Hattatları**, 182.

kullanılmadığı levhada dengesiz boşluklar oluşmamış, yazı dengeli ve estetik olarak istiflenmiştir.

Resim 2.3.1.75. Abdullah Zühdi tarafından yazılan zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça, Hadîs-i Şerîf

Okunuşu: Errahimune yerhamühümür rahmanü irhamü men fi'l-ardı yerhamküm men fi's-semâi

Anlamı: Merhamet edenlere Rahman merhamet eder. Yerde olanlara merhamet edin, gökteki melekler size merhamet etsin.

Yazı türü: Celî sülüs

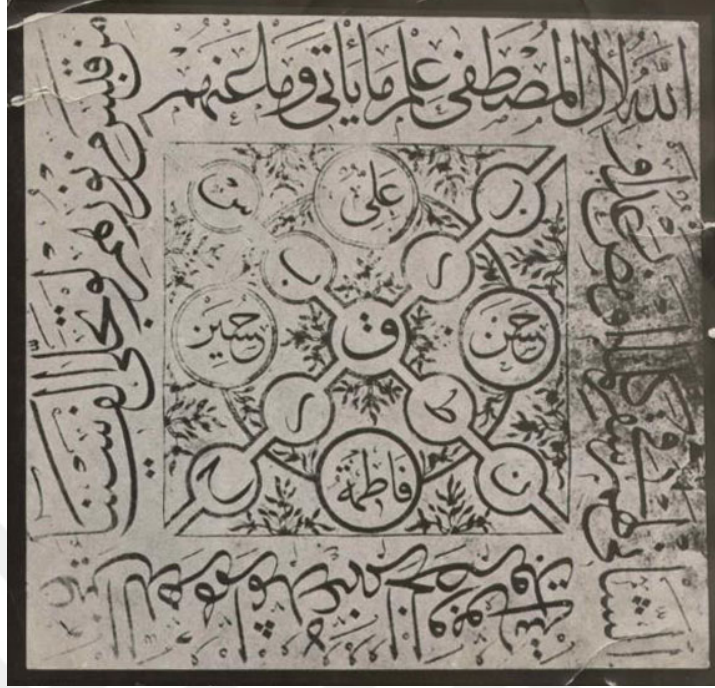
Hattatı: Abdullah Zühdi (ö. 1879)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir.

“ارحمو” kelimesinde bulunan “و” harfinin başı sonraki kelime olan “من” kelimesindeki “م” harfinin başı olarak kullanılmıştır. “يرحمكم” kelimesindeki “م” harfi “ك” harfine bağlanırken, aynı zamandan “ن” harfine de bağlanarak, “من” kelimesinin “م” başı olarak da kullanılmıştır. Hattatın imza “ن” harfinin çanağı içerisine yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.76. Mehmed Şefik Bey tarafından yazılan, içinde müdevver yazıların da bulunduğu levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin

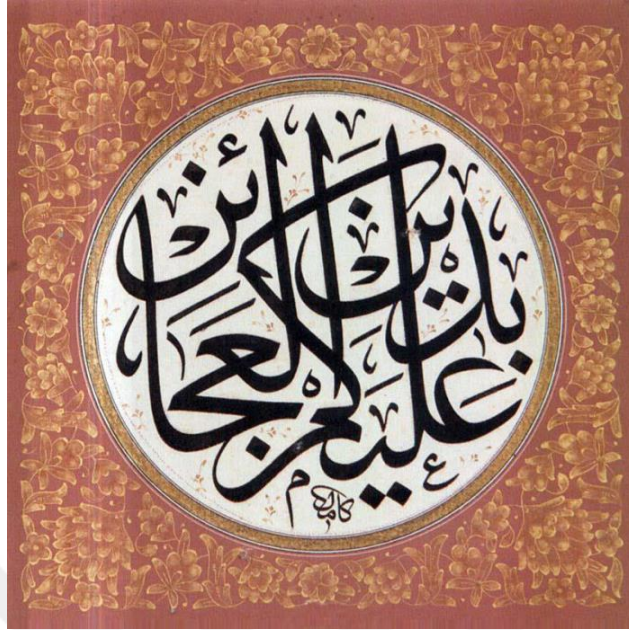
Yazı türü: Sülüs

Hattatı: Mehmed Şefik Bey (1820-1879)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Merkezinde “ق” harfi yer alan bir dairenin dört tarafına yerleştirilen “Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin” isimleri ayrı ayrı dairelerin içine yazılmıştır. “ق” harfi yazılı olan dairenin dört tarafından uzanan kollarda içinde çeşitli harflerin yazılı olduğu ikişer daire yer almaktadır. Farklı boylarda toplam 13 daire istiften meydana getirilen bu istif bir karenin içine yerleştirilmiş ve zemini yaprak motifleriyle süslenmiştir.

Resim 2.3.1.77. Ahmed Kâmil Akdik tarafından yazılan müdevver levha ⁵²

Dili: Arapça, Hadîs-i Şerîf

Okunuşu: Aleyküm bi-din-i'l-acâiz.

Anlamı: İhtiyar kadınların dini üzere hareket edin.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Ahmed Kâmil Akdik (1861-1941)

Tarihi: -

Ölçüsü: 28.5x28.5 cm

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazımına sağ alt köşeden başlanan istifin teşrifatı düzensizdir. Yan yana denk getirilen dikey harfler, istifin merkezine yazılan “ك” harfî, harflerin ve hareketlerin dengeli dağılımı estetik bir görüntü oluşmasını sağlamıştır. Hareke ve tezyini işaretler farklı kalem kalınlıkları kullanılmış, yazı boşlukları küçük yaprak ve çiçek motifleriyle süslenmiştir. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

⁵² Şinasi ACAR, **Türk Hat Sanatı Araç, Gereç ve Formlar**, 20.

Resim 2.3.1.78. Ahmed Kâmil Akdik tarafından yazılan zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Lâ mevcude illâ hû

Anlamı: Allah'tan başka hiçbir şey yoktur.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Ahmed Kâmil Akdik (1861-1941)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiş yazıda harfler alt kısımda daha yoğun kullanılmış, istifin üst kısmında oluşan boşluk ise hareke ve tezyini işaretlerle doldurulmuştur. Peş peşe gelen “و”, “د” ve diğer “و” harfinin kuyrukları istifin sol tarafında eşit aralıklarla yazılarak güzel bir görüntü sağlanmıştır. İstifin diğer kısmında ise dikey ve diagonal hareketlerin tekrar ettiği görülmektedir. Hareke ve tezyini işaretler farklı kalem kalınlıkları kullanılarak yazılmıştır. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.79. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Yâ Hazreti Dahilek Pîr Sultan Seyyid Ahmed Er rufâî

Anlamı: Sana sığınırım Pîr Sultan Seyyid Ahmed er-Rufâî

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı sağ taraftan başlayarak aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “يا”, “دخيلك” ve “پير” kelimelerindeki “ي” harflerinin noktaları istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak koyulmuştur. “حضرت” kelimesindeki “ت” harfi istifin orta kısımlarına ve neredeyse satır genişliğinde uzatılarak yazılmıştır. Küplü yazılabilecek harflerin bulunduğu ibarede sadece “حضرت” kelimesindeki “ح” harfinin küplü yazılması tercih edilmiştir. “الرفاعي” kelimesinde geçen ve kendinden sonra gelen harfle birleşmeyen “ا” harfi kendinden sonraki “ع” harfiyle birleştirilerek yazılmıştır. İstifin üst kısmında bırakılan boşlukta daha küçük bir kalem kalınlığıyla yazılmış “Allah onun sırrını mukaddes etsin” anlamına gelen “Kaddese'llâhü sırrahu'l” ibaresi yer almaktadır. İmza ise istifin sağ alt kısmında bulunan boşluğa yazılmıştır.

Resim 2.3.1.80. Macid Ayrar tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Hadis-i Şerif

Okunuşu: Rutbetu'l-ilmî a'le'r-ruteb

Anlamı: Rütbelerin en yücesi, ilim rütbesidir

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Macid Ayrar (1891-1961)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Macid Ayrar tarafından yazılan levhada, İsmail Hakkı Altunbezer'e ait 1344/1925-1926 tarihli levhasındaki (Resim 2.3.1.32.) ibarenin aynısı, neredeyse aynı istifle yazılmıştır. Altunbezer'e ait istifte "علي" kelimesindeki "ي" harfinin noktalarının, harfin kuyruğunun altına yuvarlak olarak yazıldığı görülürken bu istifte noktaların yazılmadığı görülmektedir. "الرتب" kelimesindeki "ت" harfinin noktaları diğer istifte dikdörtgen, bu istifte ise daha küçük ve yuvarlak olarak yazılmıştır. "علم" kelimesindeki "م" ve "الرتب" kelimesindeki "ب" harfi de iki istifte farklı şekillerde yazılmıştır. Altunbezer'in levhasındakine göre çok daha az hareke ve tezyini işaret kullanılmıştır. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.81. Halim Özyazıcı tarafından hazırlanmış müdevver yazı kalıbı

Dili: Arapça

Okunuşu: Hüve-l-hallâkul bâkî

Anlamı: O yaratan ve ebedidir.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Halim Özyazıcı (1898-1964)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, mürekkep

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı sağ üst köşeden başlayarak istiflenmiştir.

“الباقى” kelimesindeki “ق” harfinin noktaları istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. Alt kısımda ise hiçbir harfe ait olmayan yuvarlak bir nokta görülmektedir. Dikey harflerin neredeyse eşit aralıklarla ve üst kısımda daire şeklini destekleyecek şekilde yerleştirilmiş olması istifin daha güzel görünmesini sağlamıştır. Hareke ve tezyini işaretlerde farklı kalem kalınlıkları kullanılmıştır.

Resim 2.3.1.82. Halim Özyazıcı tarafından yazılan müdevver levha⁵³

Dili: Arapça, Besmele

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Halim Özyazıcı (1898-1964)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiş fakat Allah lafzı üst kısma yerleştirilmiştir. “س” harfi uzatılıp yazının etrafında daire çizgisi oluşturacak şekilde yazılmıştır. “ن” harfinin noktası istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. “الله” ve “الرحمن” kelimelerindeki kendinden sonra gelen harfle birleşmeyen “ا” harfi, kendinden sonraki “ل” harfiyle birleştirilerek yazılmıştır. “الرحمن” ve “الرحيم” kelimelerindeki “ح” harflerinin küplü olarak yazılması tercih edilmiş ve yan yana kullanılarak istifin daha güzel görünmesini sağlamıştır. Hareke ve tezyini işaretler farklı

⁵³ Besmele Bahçesi, 117.

kalem kalınlıkları kullanılarak yazılmıştır. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.83. Halim Özyazıcı tarafından yazılmış müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Yâ Hazreti Bilal-i Habeşî

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Halim Özyazıcı (1898-1964)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, kırmızı mürekkep

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazının teşrifatı düzensizdir. “حبشي” kelimesindeki “ي” harfi satır boyunca uzatılarak yazılmıştır. “س” harfinin noktalarının dikey harfin üzerine yerleştirilmesi estetik bir görüntü oluşturmuştur. Tarih istifin sol alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.84. Hâmid Aytaç tarafından tasarlanmış müdevver istif

Dili: Türkçe

Okunuşu: Türkiye Cumhuriyeti Nâfia Vekâleti

Anlamı: Türkiye Cumhuriyeti Bayındırlık Bakanlığı

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Taş, oyma

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levhada yer alan metnin bir kısmı şeklin yarısından başlayarak yukarıdan aşağıya, kalan kısmı da aşağıdan yukarıya doğru yazılmıştır. “وکالتی” kelimesinde geçen ve kendinden sonra gelen harfle birleşmeyen “۱” harfi, kendinden sonraki “ل” harfiyle birleştirilerek yazılmıştır. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.85. Hâmid Aytâç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Âl-i İmrân Sûresi'nin 159. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Fe izâ azamte fe tevekkel alâllâh

Anlamı: Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven).

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Hâmid Aytâç (1897-1982)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiş ve Allah lafzı istifin üst kısmına yerleştirilmiştir. “علي” kelimesindeki “ي” harfi istifin orta kısmına ve satır boyunca uzatılarak yazılmıştır. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa yazılmıştır.

Resim 2.3.1.86. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Tahrîm Sûresi'nin 6. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Kû enfusekum ve ehlîkum nâran

Anlamı: Kendinizi ve ailenizi, ateşten koruyun.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: -

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Siyah zemin üzerine yazılan metin, sağ üst taraftan yazılmaya başlanmış olup teşrifatı düzensizdir. İstifin içinde iki kere tekrar eden “كم” harf gruplarının alt alta yerleştirilmesi istife estetik bir görüntü kazandırmıştır. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa yazılmıştır.

Resim 2.3.1.87. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Hadîs-i Şerîf

Okunuşu: Letuftahanne'l Konstantiniyye fe le-ni'mel emîru emîruha ve le-ni'me'l ceşu zalike'l ceş

Anlamı: Konstantiniyye (İstanbul) elbet feth olunacaktır. Onu fethedecek kumandan ne güzel kumandandır ve o ordu ne güzel ordudur.

Yazı türü: Sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir.

“القسطنطينية” ve “الجيش” kelimelerinde bulunan ve kendinden sonra gelen harfle birleşmeyen “ل” harfi kendinden sonraki “ل” harfiyle birleştirilerek yazılmıştır. İbarede iki kere tekrar eden “امر” kelimesi istifin merkezinde üst üste yazılarak estetik bir görüntü oluşturulmuştur. Çok uzun bir metin yazılması ve kısa harf gruplarından oluşması istifin kaynaşmasına engel olmuştur. Hareke ve tezyini işaretlerde farklı kalem kalınlıkları kullanılmış imza da istifin sol alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.88. Hâmid Aytaç tarafından yazılan zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça, Hac Sûresi'nin 78. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Ve câhidû fillâhi hakka cihâdihî

Anlamı: Allah uğrunda hakkıyla cihad edin.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levhada yer alan metnin bir kısmı şeklin yarısından başlayarak Allah lafzı üst kısma gelecek şekilde aşağıdan yukarıya, kalan kısmı da aşağıya yazılmıştır. Hareke ve tezyini işaretler farklı kalem kalınlıkları kullanılarak yazılmıştır. İmza istifin sol tarafındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.89. Hâmid Aytaç tarafından yazılan zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça, Fetih Sûresi'nin 29. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Muhammedun resûlullâh, vellezîne meahû eşiddâu alâl kuffâri ruhamâu beynehum.

Anlamı: Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı yukarıdan aşağıya doğru istiflenmiştir. “غلى” kelimesinde geçen “غ”, “بينهم” kelimesindeki “ي” ve “ن” harflerinin noktaları istifteki diğer noktalardan daha küçük ve farklı olarak yuvarlak olarak yazılmıştır. “الكفار” kelimesinde bulunan ve kendinden sonra gelen harfle birleşmeyen “ل” harfi kendinden sonraki “ل” harfiyle birleştirilerek yazılmıştır. Uzun bir metin yazılması yoğun bir görüntü oluşmasına sebep olmuştur. Hareke ve tezyini işaretler farklı kalem kalınlıkları kullanılarak yazılmıştır. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.90. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Âl-i İmrân Sûresi'nin 103. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Va'tasimû bihablillâhi cemîân ve lâ teferrakû

Anlamı: Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin.

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “جميعا” kelimesinde bulunan “ج” harfinin noktası istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. İstifin üst kısmındaki “ل” harfinin orta kısmında oluşan boşluk hareke ve tezyini işaretlerle doldurulmuştur. Hareke ve tezyini işaretler farklı kalem kalınlıkları kullanılarak yazılmıştır. İmza ve tarih istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir. Tarih iki kısma ayrılarak imzanın sağ ve sol tarafına yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.91. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Hadîs-i Şerîf

Okunuşu: Hasibû enfüseküm kable en tuhasebû.

Anlamı: Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekiniz

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “ك” harfinin keşidesinin istifin üst kısmına kadar uzatılması o kısımda oluşacak boşluğu doldurmuştur. Yatay ve dikey harflerin dengeli yerleştirilmesi istife estetik bir görüntü kazandırmıştır. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.92. Hâmid Aytâç tarafından yazılan müdevver mezar taşı kitabesi

Dili: Arapça

Okunuşu: Aman yâ Rabbi

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Hâmid Aytâç (1897-1982)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Mermer, altın, oyma.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: “يا” kelimesinde bulunan “ي” harfi satırın sonuna kadar uzatılarak yazılmıştır. “ربي” kelimesindeki “پ” harfinin noktası harfin altına değil yanına yazılmıştır. İstifin bu kısmında hareke ve tezyini işaretlerin de kullanılmasıyla bir yoğunluk ortaya çıkmıştır. Üst kısımda boşluk oluşmuş ve bu boşluk yine hareketlerle doldurulmaya çalışılmıştır. Hareke ve tezyini işaretlerde farklı kalem kalınlıkları kullanılmıştır.

Resim 2.3.1.93. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Besmele

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. “س” harfi uzatılıp yazının etrafında daire çizgisi oluşturacak şekilde yazılmıştır. “الرحمن” ve “الرحيم” kelimelerinde bulunan ve kendinden sonra gelen harfle birleşmeyen “ا” harfi kendinden sonraki “ل” harfiyle birleştirilerek yazılmıştır. Aynı kelimelerdeki “ح” harflerinden “الرحيم” kelimesindeki küplü olarak yazılması tercih edilmiştir. Hareke ve tezyini işaretler farklı kalem kalınlıkları kullanılarak yazılmıştır. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.1.94. Süheyl Ünver tarafından çizilen müdevver levha ⁵⁴

Dili: Arapça, Besmele

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Yazı türü: Tezyînî celî dîvânî

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, mürekkep

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Müdevver bir besmelenin resmedilmesiyle ortaya çıkan istifte harfler yuvarlanarak çizildiğinden yazı türü anlaşılmamaktadır. Harflerin kontür çizgileri siyahla çizilip harfler zemin renginde bırakıldıktan sonra yazı boşlukları küçük kareler ve noktalarla doldurulmuştur. İstifin üst kısmındaki yuvarlak hareketler daire biçimini destekler biçimde yerleştirilmiştir. Hiç hareke kullanılmamasına rağmen istifte denge çok güzel sağlanmıştır.

⁵⁴ Besmele Bahçesi, 106.

Resim 2.3.1.95. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Evkaf-ı İslâmiye Müzesi Mührü⁵⁵

Dili: Türkçe

Okunuşu: Evkaf-ı İslâmiye Müzesi Müdüriyeti

Anlamı: İslâm Vakıfları Müzesi Müdürlüğü

Yazı türü: Sülüs

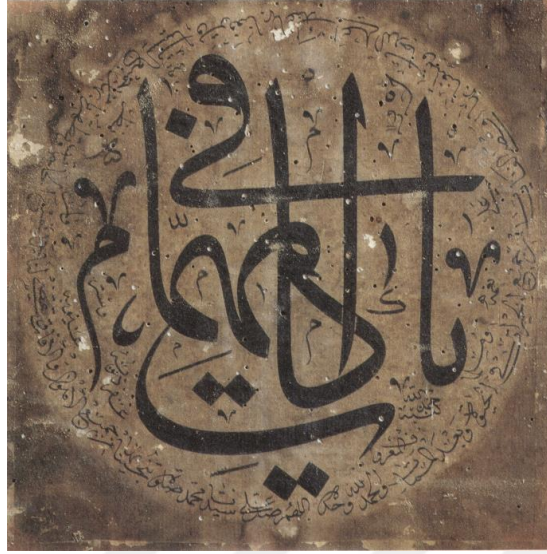
Hattatı: -

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: -

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı yukarıdan aşağıya doğru istiflenmiştir. Küçük bir alana uzun bir metin yazıldığı için istifin yoğun bir görüntüsü vardır. Metin kısa kısa harf guruplarından oluştuğu için istif kaynaşmamıştır.

⁵⁵ S. ŞAHİN, S. KUTLUAY, M. ÇELEN, *Türk ve İslâm Eserleri Müzesi 100 Yıl Önce 100 Yıl Sonra*, 29.

Resim 2.3.1.96. Hattat Hamdullah tarafından yazılmış müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Yâ Kâfi el-mühimmât

Anlamı: -

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hamdullah

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Açık renk zemin üzerine siyah mürekkep kullanılarak yazılan metnin yazımına dairenin sağ tarafından başlanmıştır ve istifin teşrifatı düzensizdir. Dikey harflerin eşit aralıklarla araka arkaya getirilmesi ve “في” kelimesinde geçen “ي” harfinin kuyruğunun uzatılarak yazılması istife estetik bir görüntü kazandırmıştır. “ف” harfinin noktası daire biçimini destekler şekilde harfin üstüne değil yanına yazılmıştır.

Resim 2.3.1.97. Kıbrıs Müzesi'nde bulunan müdevver yazı örneği⁵⁶

Dili: Arapça

Okunuşu: Beşşerihûm

Anlamı: -

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: -

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Mermer, oyma.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Mermerden oyularak meydana getirilen kitabede harfler boyanmamış, zeminle aynı renk bırakılmıştır. Kısa bir metin yazılmasından dolayı istif girift değildir. Sağ alt köşeden yazılmaya başlanan metinde geçen “ب” ve “ي” harflerinin noktaları üç nokta şeklinde bir arada yazılmıştır.

⁵⁶ Besmele Bahçesi, 232.

Resim 2.3.1.98. Kûfî müdevver levha⁵⁷

Dili: Arapça

Okunuşu: Ahmed ebu'l-Fuad er-Refik

Yazı türü: Kûfî

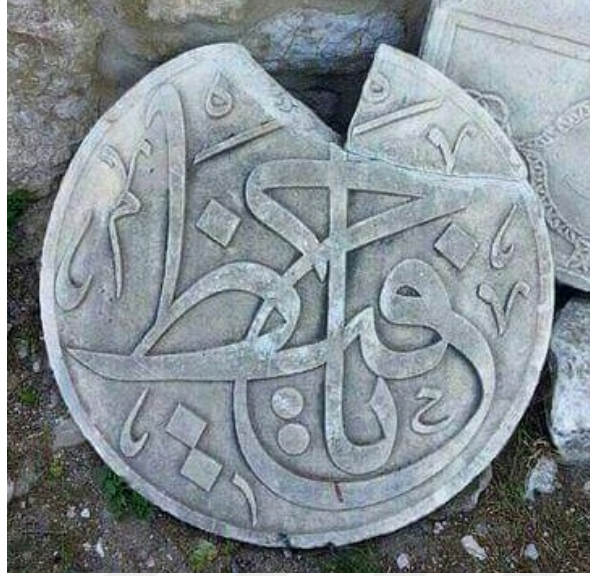
Hattatı: -

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı sağ orta kısımdan başlamış daha sonra aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. "أحمد" kelimesindeki "ا" harfi "ح" harfinin içinden geçiyormuş gibi yazılmıştır. Aynı tasarım "فواد" kelimesinde de "ا" harfinin "د" harfinin içinden geçirilmiş gibi yazılmasıyla kullanılmıştır. Bu iki "ا" harfi yukarıya doğru uzatılıp yukarıda dendanlar oluşturmuştur. "الفواد" kelimesinin başında bulunan "ا" ve "ل" harfleri örgü oluşturup uzatılarak bu dendanlara bağlanmıştır.

⁵⁷ A. Rıza ÖZCAN, *Hat ve Tezhip Sanatı*, 30.

Resim 2.3.1.99. Bodrum Kalesi'nde bulunan müdevver kitabe

Dili: Arapça

Okunuşu: Ya Hafız

Anlamı: Koruyup gözeten

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: -

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Taş, oyma

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: İstifte “ح” harfi küplü kullanılarak “يا” kelimesi bu küpün içine yazılmıştır. “يا” kelimesi dışında “ف” harfinin ve “ط” harfinin bir kısmının da küpün içine yazılması istifin daha girift ve estetik görünmesinin sağlamıştır. “ي” harflerinden birinin noktaları istiftteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. Taşın üst kısmında kırık ve çatlaklar mevcuttur.

2.3.2. Müsenna Müdevver Yazılar

Hat sanatında simetrik biçimde istiflenen yazılara müsenna yahut aynalı yazı denmektedir. Okuma güçlüğü olmaması açısından daha çok kısa metinlerde tercih edilen bu istif şeklinin müdevver biçimde tasarlanmasıyla oluşan yazılar müsenna müdevver yazılar grubunda incelenmiştir. Simetrik şekilde yazılan metinlerin, dış hatlarıyla müdevver formu oluşturacak biçimde istiflenmesiyle elde edilen bu yazılara, levhalar üzerinde ve mimaride rastlanmıştır. Bu başlıkta incelenen istiflerde kullanılan tek yazı çeşidi istif yapmaya en elverişli yazılardan biri olan sülüs yazıdır.

Resim 2.3.2.1. Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümâyûn'da bulunan, Ali Sûfi'ye ait müdevver kitabe⁵⁸

Dili: Arapça, Ali bin Yahya'nın imzası

Okunuşu: Ketebehû ad'afü'l-'abîd Ali bin Mezîd es-Sûfi

Anlamı: -

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: Ali Sûfi

⁵⁸ A. Rıza ÖZCAN, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 65.

Tarihi: 883/1478-1479

Malzeme ve tekniği: Altın, mermer, oyma.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Mermerden oyularak meydana getirilen istifin zemini koyu renkle boyanmıştır. Harflerin altın rengi olduğu istifte mäsenna adı verilen aynalama yöntemi kullanılarak yazı ortadan ikiye katlanmış ve simetrik bir biçimde yazılmıştır. Yazı, dikey harflerin uçları birleştirilse üçgen oluşturacak biçimde eğimli yazılmıştır. Metinde geçen “في” kelimelerinin “ي” harflerinin kuyrukları istifin etrafında daire biçimini oluşturacak şekilde uzatılarak yazılmıştır. İstifte kullanılan tüm noktalar yuvarlaktır ve üst kısımda simetriye uygun olan geometrik bir motif kullanılmıştır.

Resim 2.3.2.2. Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümâyûn kapı aynası üzerinde bulunan, Ali Sûfî'ye ait müdevver kitabe⁵⁹

Dili: Arapça, Saf Sûresi'nin 13. âyetinden bir bölüm

Okunuğu: Nasrun minallâhi ve fethun karîb, ve beşşiril mu'minîn Yâ Muhammed

Anlamı: Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke'nin fethi). (Ey Muhammed!)

Mü'minleri müjdele!

Yazı türü: Celî sülüs

⁵⁹ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur'ân Mührü*, 142.

Hattatı: Ali Sûfî

Tarihi: 883/1478-1479

Malzeme ve tekniği: Altın, mermer, oyma.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Mermerden oyularak meydana getirilen istifin zemini koyu renkle boyanmıştır. Harflerin altın rengi olduğu istifte müsenna adı verilen aynalama yöntemi kullanılarak yazı ortadan ikiye katlanmış ve simetrik bir biçimde yazılmıştır. İstifin üst kısmı dördü simetri gibi görünmesi için ters yazılmış olsa da yazı tam ortadan katlanmış ikili simetrik. Kitabede kullanılan tüm noktalar yuvarlaktır ve tam ortasına boşluk oluşmaması ve istifi dengelemek için bir kare yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.2.3. Hadım İbrâhim Paşa Camisi son cemaat yeri pencere üzerinde bulunan müdevver kitabe

Dili: Arapça, Esmâü'l-Hüsna

Okunuşu: Yâ Muğnî, Yâ Şâfî, Yâ Kâfî

Anlamı: Yâ Muğnî: Zenginlik verip tatmin eden, Yâ Şâfî: Hasta kullarına şifa veren, Yâ Kâfî: Yeterli, varlığı mevcudatın bütün ihtiyaçlarına yeten.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: -

Tarihi: 958/1551-1552

Ölçüsü: 50 cm

Malzeme ve tekniği: Çini, sıraltı.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Lacivert zemin üzerine beyaz harfler kullanılarak yazılmış kitabenin harf gözleri firuze boyanmıştır. Koyu renk zemin üzerinde açık renkli harflerin kullanılması yazıyı olduğundan daha cılız göstermektedir. Aynı metnin dört defa tekrarlanmasıyla oluşturulmuş istifte ters simetri kullanılmıştır. Harflerin kuyrukları ve dikey harfler merkeze doğru geometrik geçmelerle uzatılarak, merkezde geometrik bir form oluşturulmuştur. Bu süslemelerin dışında istifin merkezinde firuze renkli bir çiçek motifi yer almaktadır.

Resim 2.3.2.4. Hadım İbrâhim Paşa Camisi son cemaat yeri pencere üzerinde bulunan müdevver kitabe

Dili: Arapça, Esmâü'l-Hüsna

Okunuşu: Yâ Hannân, Yâ Mennân

Anlamı: Yâ Hannân: Çok merhametli olan, Yâ Mennân: İhsanı bol olan, çok nimet veren

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: -

Tarihi: 958/1551-1552

Ölçüsü: 50 cm

Malzeme ve tekniği: Çini, sıraltı.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Aynı metnin dört kez tekrarlanmasıyla oluşturulmuş istifte, lacivert zemin üzerine beyaz renkli harfler kullanılmıştır. Koyu renk zemin üzerinde açık renkli harflerin kullanılması yazıyı olduğundan daha cılız göstermektedir. Hareke ve tezyini işaretler kullanılmamış, böylelikle yazının daha sade görünmesi sağlanmıştır. Müdevver biçimi desteklemek amacıyla “ي” harflerinin noktaları harfin altına değil yan tarafına yazılmıştır. Dikey harfler merkeze doğru uzatılarak sekizgen bir yıldız meydana getirilmiştir. İstif, yazının orta kısmında kullanılan geçmelerin oluşturduğu kalp motifleri ve yazı boşluklarıyla merkeze yerleştirilmiş küçük çiçeklerle süslenmiştir. Kalp motiflerinin gözleri ve kullanılan çiçekler firuze renklidir.

Resim 2.3.2.5. Kılıç Ali Paşa Cami mihrap duvarında bulunan, Demircikulu Yusuf Efendi'ye ait müdevver kitabe

Dili: Arapça, Esmâü'l-Hüsna

Okunuşu: Yâ Hannân, Yâ Mennân

Anlamı: Yâ Hannân: Çok merhametli olan, Yâ Mennân: İhsanı bol olan, çok nimet veren

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Demircikulu Yusuf Efendi (ö. 1611)

Tarihi: 987-988/1580

Malzeme ve tekniği: Çini, sıraltı.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Lacivert zemin üzerine beyaz renkli harfler kullanılarak yazılan yazıda, hareke ve tezyini işaretlerin kullanılmayışı yalın ve sade bir kompozisyon oluşturmuştur. Aynı metnin dört kez tekrarlanmasıyla oluşturulmuş müsenna istifte, dikey harflerin dengeli kullanılışıyla ortada sekizgen bir yıldız meydana getirilmiş, yıldızın zemininde kırmızı, firuze ve beyaz renkler kullanılarak tezyinat desteklenmiştir. Dairenin ve yıldızın merkezine bir çiçek motifi yerleştirilmiştir. “ي” harflerinin noktaları yazılmayarak satırın aşağı düşmesine engel olunmuş, gözün yazının biçimini oluşturan daireyi tamamlaması sağlanmıştır.

Resim 2.3.2.6. Mermer üzerine işlenmiş müsenna müdevver kitabe

Dili: Arapça

Okunuşu: Tevekküli Alâ Haliki

Anlamı: Tevekkülüm beni yaratan Allah'adır

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: -

Tarihi: 988/1580

Malzeme ve tekniği: Altın, mermer

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Aynı metnin dört defa tekrarlanmasıyla oluşturulmuş istifte metnin büyük bir kısmı, dairenin dörtte birlik alanına, sağ alt tarafa yazılmıştır. İstifin ortasından dikey bir eksen çizildiği düşünülürse, sadece “علي” kelimesinin ve “خالقي” kelimesinde bulunan “لقي” harf grubunun bu dörtte birlik kısımdan çıkarılarak eksen çizgisinin diğer tarafında kaldığı görülmektedir. “توكلي” kelimesindeki “ل” harfleri uzatılarak merkezde geometrik bir süsleme oluşturmuştur. Aynı kelimedeki “ي” harfi daire biçimi oluşturacak şekilde uzatılarak istifin etrafını dolaşmaktadır. Üst ve alt kısımdaki “ي” harflerinin birleştiği yerde geometrik süsleme kullanılmıştır.

Resim 2.3.2.7. Hayreddin Efendi tarafından yazılan zerendûd müdevver levha ⁶⁰

Dili: Arapça, Besmele

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm

⁶⁰ Pera Mezat Müzayecilik Karma Eserler Müzayecisi, 58.

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

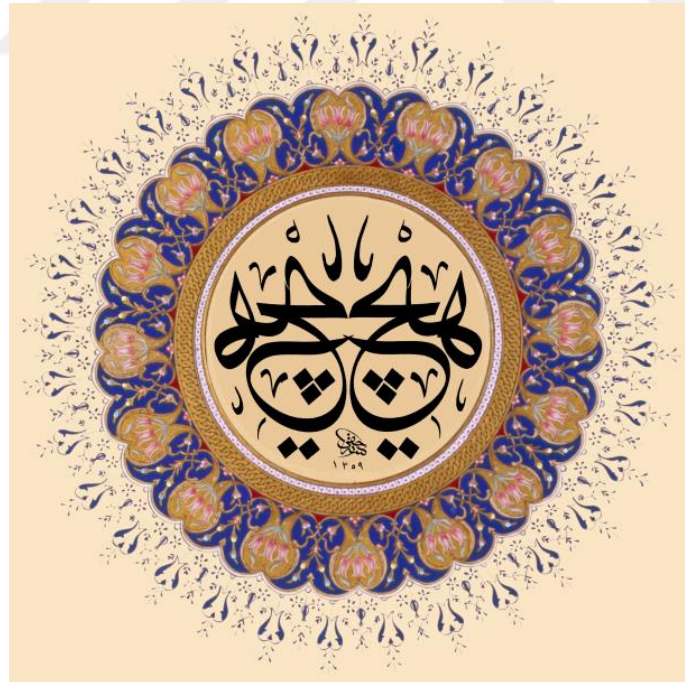
Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hayreddin Efendi

Tarihi: 1310/1892-1893

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: İstifli yazılarda “Allah” lafzının yukarıya yazılması tercih edildiği için, yazı yukarıdan aşağıya doğru istiflenmiştir. Kompozisyonun ortasında dikey bir eksen çizgisi olduğu düşünülürse sağ tarafa düz yazılan harflerin kuyruklarının çizginin sol tarafına geçtiği görülmektedir. İstif müsenna olarak tasarlandığı için kelimeler iki kere tekrarlanmasına rağmen Allah lafzı bir kere yazılmıştır. “الرحمن” kelimesinde geçen ve kendinden sonra gelen harfle birleşmeyen “ا” harfi kendinden sonraki “ل” harfiyle birleştirilerek yazılmıştır. Hareke ve tezyini işaretler farklı kalem kalınlıkları kullanılarak yazılmıştır. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.2.8. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Türkçe

Okunuşu: Hiç

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1359/1940-1941

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Müsenna olarak tasarlanmış istifte harfler dikey eksen çizgisini geçmeyecek şekilde yazılmıştır. İbare sağ tarafa yazılıp, yazının bittiği yerden katlanarak istif oluşturulmuştur. İmza ve tarih istifin alt kısmında bulunan boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.2.9. İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan müdevver levha⁶¹

Dili: Arapça

Okunuşu: Yâ Şâfi

Anlamı: Hasta kullarına şifa veren

⁶¹ M. Bedreddin YAZIR, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, c.1-2, 201.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Tarihi: 1361/1942-1943

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiştir. Kompozisyonun ortasında dikey bir eksen çizgisi olduğu düşünülürse sağ tarafa düz yazılan harflerin kuyruklarının ve “شافی” kelimesindeki “ا” harfinin çizginin sol tarafına geçtiği görülmektedir. “يا” kelimesindeki “ي” harfinin noktaları harfin altına değil, daire biçimini destekleyecek şekilde harfin yan kısmına koyulmuştur. “ا” harfleri istifin üst kısmında birbirlerinin içinden geçirilerek geometrik bir süsleme oluşturmuştur. “شافی” kelimesi yazılırken “ش” harfi uzatılmış ve “ا” harfi istifin simetrik kısmına yazılmıştır. İmza istifin alt kısmında bulunan boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.2.10. Şişli Cami avlusundaki çeşmenin üzerinde bulunan, Hâmid Aytaç’a ait müdevver kitabe⁶²

Dili: Arapça, Enbiyâ Sûresi’nin 30. âyetinden bir bölüm

⁶² A. Rıza ÖZCAN, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 212.

Okunuşu: Ve cealnâ mine'l mâi kulle şey'in hayy

Anlamı: Canlı olan her şeyi sudan yarattık

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: 1369/1949-1950

Malzeme ve tekniği: Mermer, oyma.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Mermerden oyularak meydana getirilen istifin zemini ve harfleri boyanmamıştır. Aşağıdan yukarıya doğru istiflenen yazı ikili simetrik olacak şekilde yazılmıştır. Kompozisyonun ortasında dikey bir eksen çizgisi olduğu düşünülürse sağ tarafa düz yazılan harflerin kuyruklarının bazılarının çizginin sol tarafına geçtiği, bazılarının da geçmediği görülmektedir. Metinde geçen dikey harfler istifin en üstüne kadar uzatılıp uçları birbirlerine bağlanmıştır. İstifin en sağında yer alan “” harfi daire biçimini detekleyecek şekilde yuvarlanarak yazılmıştır.

Resim 2.3.2.11. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Türkçe

Okunuşu: Hiç

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: 1397/1977-1978

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Müsenna olarak tasarlanmış istifte harfler eksen çizgisini geçmeyecek şekilde yazılmıştır. İbare sağ tarafa yazılıp, yazının bittiği yerden katlanarak istif oluşturulmuştur. İmza istifin alt kısmında bulunan boşluğa, tarih ise “٤” harflerinin küpleri içine yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.2.12. Ahmed Kâmil Akdik tarafından yazılan müdevver levha ⁶³

Dili: Arapça, Bakara Sûresi'nin 255. Ayetinden bir bölüm

Okunuşu: Huvel hayyul kayyûm

Anlamı: Diridir, kayyumdur.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Ahmed Kâmil Akdik (1861-1941)

Tarihi: -

⁶³ Şevket RADO, **Türk Hattatları**, 8.

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Müsenna olarak tasarlanmış levhada harfler sağ tarafa yazılmıştır. Kompozisyonun ortasında dikey bir eksen çizgisi olduğu düşünülürse sağ tarafa düz yazılan harflerin kuyruklarının çizginin sol tarafına geçtiği görölmektedir. Büyük bir kalem ölçüsüyle “هو” yazılı olan levhanın üst kısmında, daha küçük bir kalemle “الحي القيوم” ibaresi yazılıdır. Metnin bu kısmında yer alan “ا” harfleri birbirlerinin içinden geçirilerek yazılmış ve üst kısımda bir süsleme oluşturmuştur. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirmiştir.

Resim 2.3.2.13. İsmail Hakkı Altunbezer'e ait zerendûd müdevver levha

Dili: Arapça, Besmele ve Hadîd Sûresi'nin 3. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm ve huve bi kulli şey'in alîm.

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla, O, her şeyi hakkıyla bilendir.

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

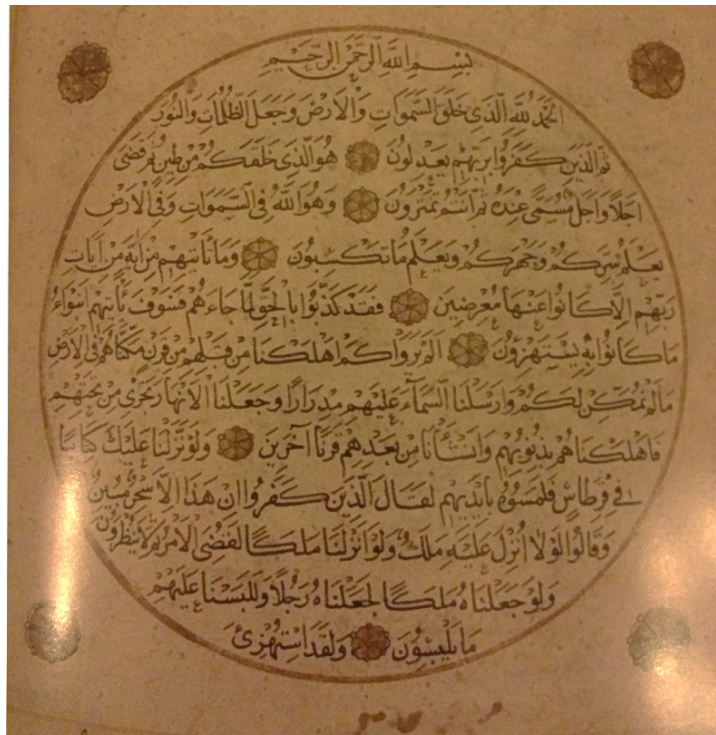
Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Müsenna olarak tasarlanmış levhada harfler sağ tarafa yazılmıştır. Kompozisyonun ortasında dikey bir eksen çizgisi olduğu düşünülürse sağ tarafa düz yazılan harflerin kuyruklarının çizginin sol tarafına geçtiği görülmektedir. Levhanın üst kısmında daha küçük bir kalem ölçüsüyle, müdevver ve müsenna olarak tasarlanmış bismelinin yazılı olduğu görülmektedir. Metnin büyük yazıldığı kısımdaki “نشى” ve “علم” kelimelerindeki “ش” ve “ي” harfinin noktaları yuvarlak yazılmıştır. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa ve metin gibi müsenna bir şekilde yerleştirilmiştir. İmzanın da müsenna olarak yazılmış olması istifin daha estetik görünmesini sağlamıştır.

2.3.3. Müdevver Biçimi İçinde Satır Halinde Tasarlanmış Yazılar

Satırlar halinde yazılmasına rağmen dış hatlarıyla müdevver form oluşacak biçimde istiflenen yazılar bu grupta incelenmiştir. Daire biçimi içinde satır halinde tasarlanmış olan yazılara farklı malzeme ve materyallerin üzerinde rastlanmıştır. En yaygın kullanım alanı hilye-i şerîf ve Kur’ân-ı Kerîm’ler olan bu istiflere tılsımlar ve mimari kitabeler gibi yerlerde rastlanmıştır. En çok hilye-i şerîf ve Kur’ân-ı Kerîm’lerde kullanılmasından dolayı yazımında en çok nesih yazı tercih edilmiş, bunun yanında sülüs, rikâ ve ta’lîk yazı çeşitleriyle de yazılmıştır.

Resim 2.3.3.1. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Ahmed Karahisarî'ye ait müdevver levha ⁶⁴

Dili: Arapça, En'âm Sûresi'nin ilk dokuz âyeti ve 10. âyetten bir bölüm

Okunuşu: Elhamdü lillahillezi halekas semavati vel erda ve cealez zulümati ven nur sümmelezine keferu bi rabbihim ya'dilun. Hüvellezi halekaküm min tıynin sümme kada ecela ve ecelüm müsemmen indehu sümme entüm temterun. Ve hüvella hü fis semavati ve fil ard ya'lemü sirraküm ve cehraküm ve ya'lemü ma teksibun. Ve ma te'tihim min ayetim min ayati rabbihim illa kanu anha mu'ridıyn. Fe kad kezzebu bil hakkı lemma caehüm fe sevfe ya'tihim embaü ma kanu bihi yestehziun. E lem yerav kem ehlekna min kablihim min karnim mekkennahüm fil erdı ma lem nümekkil leküm ve erselnes semae aleyhim midrara ve cealnel enhara tecrı min tahtihim fe ehleknahüm bi zünubihim ve enşe'na mim ba'dihim karnen aharın. Ve lev nezzelna aleyke kitaben fı kırtasin fe lemessuhü bi eydihim le kalellezine keferu in haza illa sıhrum mübin. Ve kalu lev la ünzile aleyhi melek ve lev enzelna melekel lekudıyel emru sümme la yünzarun. Ve lev cealnahü melekel le cealnahü racülev ve lelebesna aleyhim ma yelbisun. Ve le kadistühzie.

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. Böyle iken inkar edenler başka şeyleri Rablerine denk tutuyorlar. O öyle bir Rab'dır ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de onun katındadır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz. Halbuki O, göklerde de Allah'tır, yerde de. Sizin gizlinizi de bilir, açığa vurduğunuzu da. Sizin daha ne kazanacağımızı da bilir. Onlara Rablerinin âyetlerinden hiçbir âyet gelmez ki ondan yüz çevirmesinler. Nitekim hak (Kur'an) kendilerine gelince onu yalanladılar. Fakat alay ettikleri şeyin haberleri kendilerine ilerde gelecektir. Onlardan önce nice nesilleri helak ettiğimizi görmediler mi? Yeryüzünde size vermediğimiz imkan ve iktidarı onlara vermiştik. Onlara bol bol yağmur yağdırmıştık. Topraklarından nehirler akıttık. Sonra da günahları sebebiyle onları helak ettik ve arkalarından başka bir nesil var ettik. (Ey Muhammed!) Eğer sana kâğıda yazılı bir kitap indirseydik, onlar da elleriyle ona dokunsalardı, yine o inkar edenler, "Bu apaçık büyüden başka bir şey değildir" diyeceklerdi. Eğer onu (Peygamberi) bir melek kılsaydık yine onu bir adam (suretinde) yapardık ve onları yine içinde buldukları

⁶⁴ 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, 387.

karmaşaya düşürmüş olurduk. (Ey Muhammed!) Andolsun, senden önce de birçok peygamber alaya alınmıştı da onlarla alay edenleri, alay ettikleri şey kuşatıp mahvetmişti.

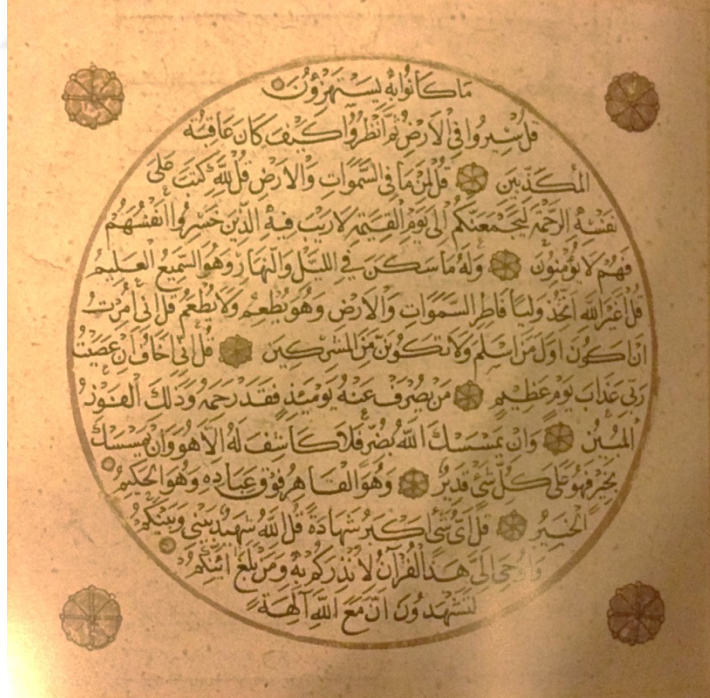
Yazı türü: Nesih

Hattatı: Ahmed Karahisarî (1468-1556)

Tarihi: 954/1547-1548

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Açık renk aherli kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak 13 satır olarak yazılmış yazıda, satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Âyetlerin sonlarına bittiği yerin anlaşılması için birbirleriyle aynı, çiçek motifi şeklinde altın rengi duraklar yapılmıştır.

Resim 2.3.3.2. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Ahmed Karahisarî'ye ait müdevver levha ⁶⁵

⁶⁵ 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, 386.

Dili: Arapça, En'âm Sûresi 10-18. âyetler ve 19. âyetten bir bölüm

Okunuşu: Ve le kadistühzie bi rusülim min kablike fe haka billezıme sehıru minhüm ma kanu bihi yestehziun. Kul sıru fil erdı sümmenzuru keyfe kane akıbetül mükezzıbın. Kul li mem ma fis semavati vel ard kul lillah ketebe ala nefsihir rahmeh le yecmeanneküm ila yevmil kıyameti la raybe fih ellezıme hasıru enfüsehüm fe hüm la yü'minun. Ve lehu ma sekene fil leyli ven nehar ve hüves semıul alım. Kul e ğayrallahı ettehu veliyyen fatıris semavati vel erdı ve hüve yut'imü ve la yüt'am kul innı ümirtü en ekune evvele men esleme ve la tekunenne minel müşrikın. Kul innı ehafü in asaytü rabbı azabe yevmin aziym. Mey yusraf anhü yevmeizin fe kad rahımeh ve zalikel fevzül mübın. Ve iy yemeskellahü bi durrin fe la kaşife lehu illa hu ve iy yemeske bi hayrin fe hüve ala külli şey'in kadır. Ve hüvel kahıru fevka ıbadih ve hüvel hakımül habır. Kul eyyü şey'in ekberu şehadeh kulillahü şehıdüm beynı ve beyneküm ve uhiye ileyye hazel kur'anü li ünziraküm bihi ve mem belağ e inneküm le teşhedune enne meallahi aliheten.

Anlamı: (Ey Muhammed!) Andolsun, senden önce de birçok peygamber alaya alınmıştı da onlarla alay edenleri, alay ettikleri şey kuşatıp mahvetmişti. De ki: "Yeryüzünde gezin dolaşın da (Peygamberleri) yalanlayanların sonu nasıl olmuş bir görün." De ki: "Şu göklerdeki ve yerdeki kimindir?" "Allah'ındır" de. O merhamet etmeyi kendine gerekli kıldı. Andolsun sizi mutlaka kıyamet gününe toplayacak. Bunda hiç şüphe yok. Kendilerini ziyana uğratanlar var ya, işte onlar inanmazlar. Gece ve gündüzde barınan her şey onundur. O, hakkıyla iştirakdir, hakkıyla bilendir. De ki: "Göklerin ve yerin yaratıcısı olan, beslediği halde beslenmeye ihtiyacı olmayan Allah'tan başkasını mı dost edineceğim." De ki: "Bana, (Allah'a) teslim olanların ilki olmam emredildi ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma (denildi)." De ki: "Ben Rabbime isyan edersem gerçekten, büyük bir günün (kıyamet gününün) azabından korkarım." (O günün azabı) kimden savuşturulursa gerçekten (Allah) ona acımıştır. İşte bu apaçık kurtuluştur. Şayet Allah sana bir zarar dokundursa bunu O'ndan başka giderecek yoktur. Fakat sana bir hayır dokunduracak olsa onu da kimse gideremez. Bil ki O her şeye hakkıyla gücü yetendir. O, kullarının üstünde mutlak hâkimiyet sahibidir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır. De ki: "Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür?" De ki: "Allah benimle sizin aranızda şahittir. İşte bu Kur'an bana, onunla sizi ve eriştiği herkesi uyarayım diye vahyolundu. Gerçekten siz mi Allah ile beraber başka ilahlar olduğuna şahitlik ediyorsunuz?"

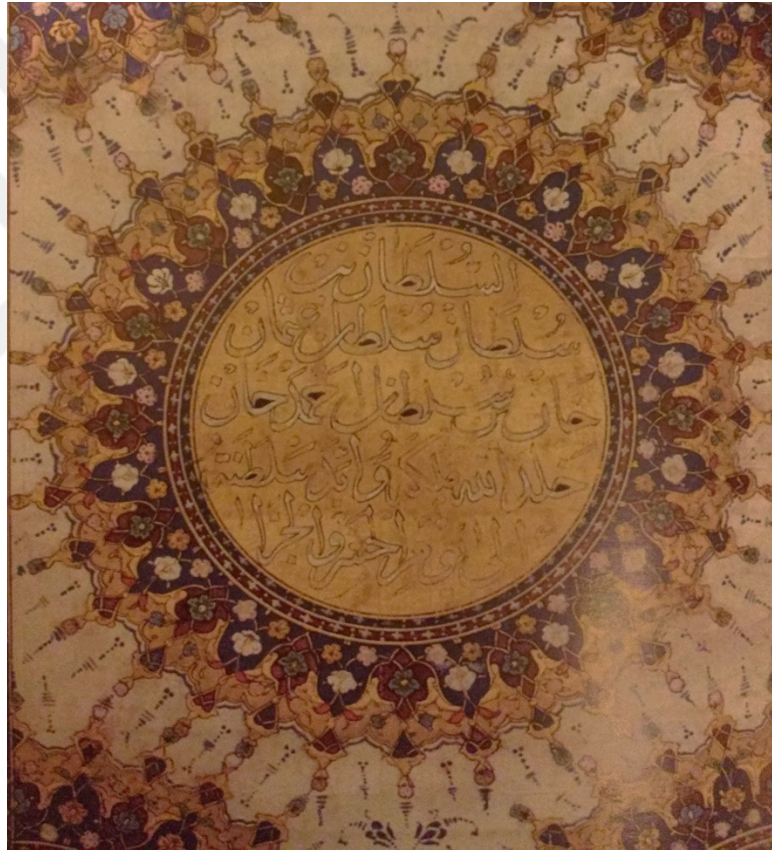
Yazı türü: Nesih

Hattatı: Ahmed Karahisarî (1468-1556)

Tarihi: 954/1547-1548

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Açık renk aherli kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak 13 satır olarak yazılmış yazıda, satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Âyetlerin sonlarına bittiği yerin anlaşılması için birbiriyle aynı, çiçek motifi şeklinde altın rengi duraklar yapılmıştır.

Resim 2.3.3.3. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Sultan Osman Divan'ı⁶⁶

Dili: Arapça

Okunuşu: Es-sultan bin Sultan Sultan Osman Han bin Sultan Ahmed Han

⁶⁶ S. ŞAHİN, S. KUTLUAY, M. ÇELEN, *Türk ve İslâm Eserleri Müzesi 100 Yıl Önce 100 Yıl Sonra*, 450.

Anlamı:

Yazı türü: Rikâ'

Hattatı: -

Tarihi: 1029-1030/1620

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, altın.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Beş satır olarak yazılmış yazıda, satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Zeminle aynı renkteki harflerin tahriri siyah mürekkeple çekilmiştir. Bazı harf gözleri lacivert renge boyanmıştır.

Resim 2.3.3.4. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan Hâfız Osman'a ait hilye-i şerif ⁶⁷

Dili: Arapça, Hilye-i Şerif

⁶⁷ Ö. Faruk DERE, *Hattat Hafız Osman Efendi*, 131.

Okunuşu: An Aliyyin radiyallâhu anh, kâne izâ vasafe'n-Nebiyye salla'llâhu aleyhi ve selleme, kaale: Lem-yekün bi't-tavîli'l-mumağğatı, ve lâ bi'l-kasîri'l-mütereddidi kâne rab'aten mine'l-kavmi. Ve lâ bi's-sebtı kâne ca'den racilen ve lem-yekün bi'l-mutahhemi, ve lâ bi'l-mükelsemi, ve kâne fi'l-vechi tedvîrun, ebyadu müşerrabün, ed'acü'l-ayneyni, ehdebü'l-eşfâri, celîlü'l-müşâşi ve'l-ketidi, ecradü zû-mesrubetin. Şesnü'l-keffeyni ve'l-kademeyni. İzâ meşîye yetekalleu keennemâ yemşî fi sabebin, ve ize'ltefete iltefete maan. Beyne ketifehyi hâtemü'n-nübüvveti, ve hüve hâtemü'n-nebiyyîne. Eevedü'n-nâsi sadran, ve esdakuhüm lehçeten, ve ekramuhüm aşîraten ve elyenuhüm arîketen.

Anlamı: Hazret-i Ali (Allah ondan razı olsun), Hazret-i Peygamber'i (Allahın sâlat ve selâmı onun üzerine olsun) vafettiği zaman, şöyle buyurdu: Hazret-i Peygamber'in boyu ne çok kısa, ne de çok uzundu, orta boyluydu. Ne kıvrıkcık kısa, ne de düz uzun saçlıydı; saçı, kıvrıkcıkla düz arasında idi. Değirmi yüzlü, duru beyaz tenli, iri ve siyah gözlü, uzun kirpikliydi. İri kemikli ve geniş omuzluydu. Göğüs, ortadan karnına kadar kılsızdı. İki avcu ve tabanları dolgundu. Yürüdüğü zaman, sanki yokuş aşağı iner gibi rahatlıkla ilerlerdi. Sağına ve soluna baktığında, bütün vücudu ile dönerdi. İki omuzu arasında "Nübüvvet mührü" vardı. Bu, O'nun sonuncu peygamber oluşunun nişanesi idi. O, insanların en cömert gönüllüsü, en doğru sözlüsü, en yumuşak huylusu ve en arkadaş canlısı idi. Kendilerini ansızın görenler, O'nun heybeti karşısında sarsıntı geçirirler, fakat üstün vasıflarını bilerek sohbetinde bulunanlar ise, O'nu herşeyden çok severlerdi. O'nun üstünlüklerini ve güzelliklerini tanıtmaya çalışan kimse: "Ben, gerek O'ndan önce ve gerekse O'ndan sonra, Resulullah gibi birisini görmedim." demek suretiyle, O'nu tanıtmak hususundaki aczini ve yetersizliğini itiraf ederdi. Allah'ın salat ve selamı O'nun üzerine olsun.

Yazı türü: Nesih

Hattatı: Hâfız Osman (1642-1698)

Tarihi: 1109/1697-1698

Ölçüsü: 30x48 cm

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, mürekkep.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: On satır olarak yazılmış yazıda, satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Cümle sonuna yerleştirilen durakların hepsi birbirinden farklı tasarlanmıştır. Yazının satır araları ve yazılardan kalan boşluklar altın kullanılarak "beyn-es sûtûr" la bezenmiştir.

Resim 2.3.3.5. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Sultan Osman Divanı⁶⁸

Dili: Arapça, İsrâ Sûresi'nin 88. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Kâl Allahu tebâreke ve Teâlâ Kul le inicteameatil insu vel cinnu alâ en ye'tû bi misli

Anlamı: De ki: "Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar

Yazı türü: Rikâ'

Hattatı: Fahreddin Ali Hidâyetullah el Hüseyinî el-Kâşanî

Tarihi: 17. yüzyıl Safevî Dönemi

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, altın.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Üç satır olarak yazılmış yazıda, satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Altınla yazılan harflerin etrafına siyah mürekkeple tahrir çekilmiştir. Yazının zemini renkli çiçek ve yaprak motifleriyle süslenmiştir.

⁶⁸ S. ŞAHİN, S. KUTLUAY, M. ÇELEN, *Türk ve İslâm Eserleri Müzesi 100 Yıl Önce 100 Yıl Sonra*, 451.

Resim 2.3.3.6. İbrahim Berberzâde tarafından yazılan Kur'an-ı Kerim'in ketebe sayfası⁶⁹

Dili: Arapça

Okunuşu: Ketebe âs'af ül-assafât İbrahim el-ma'ruf Berberzâde gaferallahu zenube hum ve setru gayubehum âmin min hicrete min le el ced ve eşref. Sene 1190

Anlamı:

Yazı türü: Rikâ

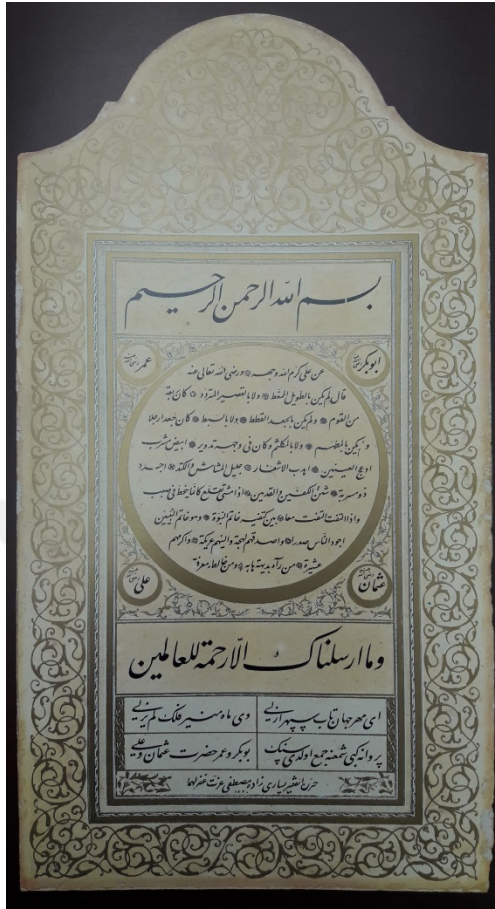
Hattatı: İbrahim Berberzâde

Tarihi: 1190/1776

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Altı satır olarak yazılmış yazıda, satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Satır sonuna gelen duraklar da yine daire biçimini sağlamak amacıyla farklı boyutlarda kullanılmıştır. Yazının satır araları ve yazılardan kalan boşluklar altın kullanılarak "beyn-es sûtûr" la bezenmiştir.

⁶⁹ Şevket RADO, **Türk Hattatları**, 174.

Resim 2.3.3.7. Yesârîzâde Mustafa İzzet'e ait Hilye-i Şerîf⁷⁰

Dili: Arapça, Hilye-i Şerîf

Okunuşu: An Aliyyin kerremallâhu veche ve radiyallâhü teâlâ anh kaale : Lem-yekün bi't-tavîli'l-mumağğatı, Ve lâ bi'l-kasîri'l-müterreddidi, kâne rab'aten mine'l-kavmi . Ve lâ bi's-sebtı kâne ca'den racilen ve lem-yekün bi'l-mutahhemi, ve lâ bi'l-mükelsemi, ve kâne fî'l-vechi tedvîrun, ebyadu müşerrabün, ed'acı'l-ayneyni, ehdebü'l-eşfâri, celîlü'l-müşâşi ve'l-ketidi, ecradü zû-mesrubetin. Şesnü'l-keffeyni ve'l-kademeyni. İzâ meşiye yetekalleu keennemâ yemşî fî sabebin, ve ize'ltefete iltefete maan. Beyne ketifeyhi hâtemü'n-Nübüvveti, ve hüve hâtemü'n-nebiyyîne. Ecvedü'n-nâsi sadran, ve esdakuhüm lehçeten, ve elyenuhüm arîketen, ve ekramuhüm aşîraten. Men reâhu bedîhетен hâbehû. Ve men hâletahû ma'rifeten.

Anlamı: Hazret-i Ali (Allah ondan razı olsun), Hazret-i Peygamber'i (Allahın sâlat ve selâmı onun üzerine olsun) vafettiği zaman, şöyle buyurdu: Hazret-i Peygamber'in boyu ne çok

⁷⁰ Uğur DERMAN, *İslâm Kültür Mirâsı: 1 Hat San'atı*, 106.

kısa, ne de çok uzundu, orta boyluydu. Ne kıvrık kısa, ne de düz uzun saçlıydı; saçı, kıvrıkla düz arasında idi. Değirmi yüzlü, duru beyaz tenli, iri ve siyah gözlü, uzun kirpikliydi. İri kemikli ve geniş omuzluydu. Göğüs, ortadan karnına kadar kılsızdı. İki avcu ve tabanları dolgundu. Yürüdüğü zaman, sanki yokuş aşağı iner gibi rahatlıkla ilerlerdi. Sağına ve soluna baktığında, bütün vücudu ile dönerdi. İki omuzu arasında "Nübüvvet mührü" vardı. Bu, O'nun sonuncu peygamber oluşunun nişanesi idi. O, insanların en cömert gönüllüsü, en doğru sözlüsü, en yumuşak huylusu ve en arkadaş canlısı idi. Kendilerini ansızın görenler, O'nun heybeti karşısında sarsıntı geçirirler, fakat üstün vasıflarını bilerek sohbetinde bulunanlar ise, O'nu herşeyden çok severlerdi. O'nun üstünlüklerini ve güzelliklerini tanıtmaya çalışan kimse: "Ben, gerek O'ndan önce ve gerekse O'ndan sonra, Resulullah gibi birisini görmedim." demek suretiyle, O'nu tanıtmak hususundaki aczini ve yetersizliğini itiraf ederdi. Allah'ın salat ve selamı O'nun üzerine olsun.

Yazı türü: Ta'lik

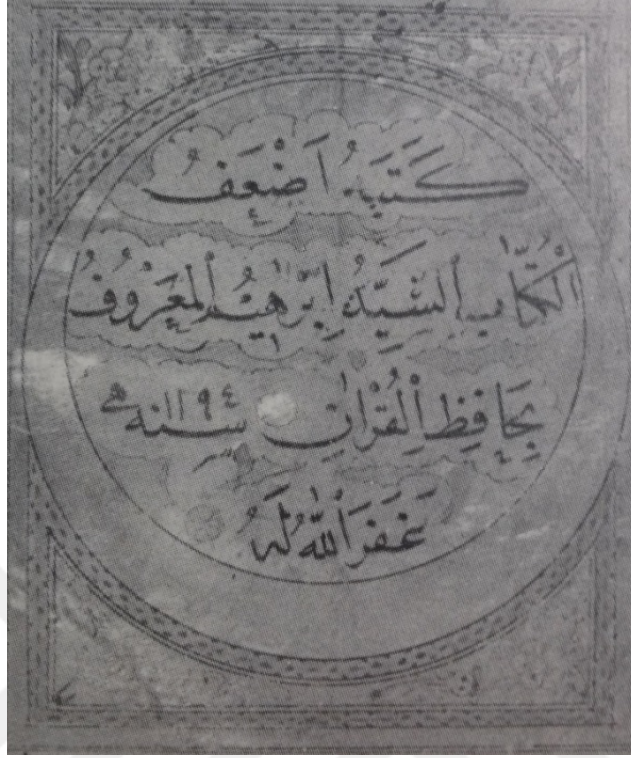
Hattatı: Yesârîzâde Mustafa İzzet (1770-1846)

Tarihi: 1220/1805-1806

Ölçüsü: 32.5x17.5 cm

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Dokuz olarak yazılmış yazıda, satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Cümle sonuna yerleştirilen durakların hepsi birbirinden farklı tasarlanmıştır. İstif düzenine uygun olması için bazı harfler keşideli olarak yazılmıştır.

Resim 2.3.3.8. Hâfız İbrahim tarafından yazılan Kur'an-ı Kerîm'in ketebe sayfası ⁷¹

Dili: Arapça, Kur'an-ı Kerîm, ketebe sayfası

Okunuşu: Ketebe âs'af el-kitâb İbrahim el maaruf el hâfız el Kur'ân sene 1294 gaferallahû lehû

Anlamı: -

Yazı türü: Rikâ'

Hattatı: Hâfız İbrahim

Tarihi: 1294/1833-34

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Dört satır olarak yazılmış yazıda, satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Yazının satır araları ve yazılardan kalan boşluklar altın kullanılarak "beyn-es sûtûr" la bezenmiştir.

⁷¹ Şevket RADO, **Türk Hattatları**, 175.

Resim 2.3.3.9. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Türkçe

Okunuşu: Marifetnâme-i Hakî'dır bu

Anlamı: -

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: 1381/1961-1962

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Açık renk zemin üzerine siyah mürekkeple yazılan istif iki satır gibi görünmesine rağmen sağ alt köşeden başlayıp üst satıra doğru devam edip tekrar alt satıra inmiştir. Yan yana iki küplü harf kullanılması ve “ي” harfinin kuyruğunun uzatılarak yazılması istife estetik bir görüntü kazandırmıştır. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.3.10. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Sebe' Süresi'nin 28. âyeti

Okunuşu: Ve mâ erselnâke illâ kâffeten lin nâsi beşîran ve nezîran ve lâkinne ekseran nâsi lâ ya'lemûn

Anlamı: Biz seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: 1391/1971-1972

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yazı yukarıdan aşağıya doğru üç satır şeklinde istiflenmiştir. Satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Bazı harf ve harf grupları satır çizgisi üzerine yazılmışsa da istifteki satır görüntüsü bozulmamıştır. Tarih ve imza istifin alt kısmındaki boşluğa yazılmıştır. Tarih iki parçaya bölünerek imzanın sağ ve soluna yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.3.11. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Besmele ve Ankebût Sûresi'nin 45. âyeti

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. Utlu mâ ûhiye ileyke mine'l-kitâbi ve ekıms salâte, inne's-salâte tenhâ anil fahşâi vel munker, ve le zikrullâhi ekber, vallâhu ya'lemu mâ tasneûn. Sadakallahü'l-Âzîm

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. (Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayasızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah yaptıklarınızı biliyor.

Yazı türü: Sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: 1398/1977-1978

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Beş satır olarak yazılmış yazıda, satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Besmelenin yazılı olduğu satırda daha küçük kalem kalınlığı kullanılmış, besmele diğer satırlardan daha küçük yazılmıştır. Metnin sonunda "Sadakallahü'l-Âzîm" ibaresinin yazılı olduğu görülmektedir. Levhanın alt kısmında imza ve iki parçaya bölünerek imzanın sağ ve sol tarafına yerleştirilmiş tarih yer almaktadır.

Resim 2.3.3.12. Mahmud Celâleddin tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Fâtiha Sûresi

Okunuşu: El hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn. Er rahmânir rahîm. Mâliki yevmi'd-dîn. İyyâke na'budu ve iyyâke nestaîn. İhdina's-sırâtel mustakîm. Sırâtallezîne en'amte aleyhim gayril magdûbi aleyhim ve lâ'd-dâllîn. Âmin. Yâ hû.

Anlamı: Bismillahirrahmânirrahîm Hamd, Âlemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah'a mahsustur. (Allahım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil.

Yazı türü: Nesih

Hattatı: Mahmud Celâleddin (ö. 1829)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Madalyonun içine yazılmış olan levha iki yarım daire, iki dikdörtgen ve merkezde bir kare içine çizilen daire formuyla oluşturulmuştur. Merkezdeki daire sekiz satır olarak yazılmış, satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Bazı satırların son harfleri yazı için ayrılmış alanın dışına çıkmış ve cetvel o kısımlara çizilmemiştir. Dikdörtgenlerin içindeki yazılar mail biçimde satırlar halinde yazılmıştır. Yarım daireler de satırlar halinde müdevver şekli destekleyecek biçimde tasarlanmıştır. Geometrik şekiller cetvellerle birbirlerinden ayrılmıştır. Krem rengi zemin üzerine siyah ve kırmızı mürekkepler kullanılarak tasarlanan yazıların yazıların cetvelleri altınla boyanmıştır.

Resim 2.3.3.13. Mahmud Celâleddin tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Hilye, Ashâb-ı Kef' in isimleri

Okunuşu: An Aliyyin radiyallâhu anh, kâne izâ vasafe'n-Nebiyye salla'llâhu aleyhi ve selleme, kaale: Lem-yekün bi't-tavîli'l-mumağğatı, ve lâ bi'l-kasîri'l-mütereddidi kâne rab'aten mine'l-kavmi. Ve lâ bi's-sebtı kâne ca'den racilen ve lem-yekün bi'l-mutahhemi, ve lâ bi'l-mükelsemi, ve kâne fi'l-vechi tedvîrun, ebyadu müşerrabün, ed'acü'l-ayneyni,

ehdebü'l-eşfâri, celîlü'l-müşâşi ve'l-ketidi, ecradü zû-mesrubetin. Şesnü'l-keffeyni ve'l-kademeyni. İzâ meşiye yetekalleu keennemâ yemşî fî sabebin, ve ize'ltefete iltefete maan. Beyne ketifeyhi hâtemü'n-Nübüvveti, ve hüve hâtemü'n-nebiyyîne. Ecvedü'n-nâsi sadran, ve esdakuhüm lehçeten, ve ekramuhüm aşîraten ve elyenuhüm arîketen.

Anlamı: Hazret-i Ali (Allah ondan razı olsun), Hazret-i Peygamber'i (Allahın sâlat ve selâmı onun üzerine olsun) vafettiği zaman, şöyle buyurdu: Hazret-i Peygamber'in boyu ne çok kısa, ne de çok uzundu, orta boyluydu. Ne kıvrıkcık kısa, ne de düz uzun saçlıydı; saç, kıvrıkcıkla düz arasında idi. Değirmi yüzü, duru beyaz tenli, iri ve siyah gözlü, uzun kirpikliydi. İri kemikli ve geniş omuzluydu. Göğüs, ortadan karnına kadar kılsızdı. İki avcu ve tabanları dolgundu. Yürüdüğü zaman, sanki yokuş aşağı iner gibi rahatlıkla ilerlerdi. Sağına ve soluna baktığında, bütün vücudu ile dönerdi. İki omuzu arasında "Nübüvvet mührü" vardı. Bu, O'nun sonuncu peygamber oluşunun nişanesi idi. O, insanların en cömert gönüllüsü, en doğru sözlüsü, en yumuşak huylusu ve en arkadaş canlısı idi. Kendilerini ansızın görenler, O'nun heybeti karşısında sarsıntı geçirirler, fakat üstün vasıflarını bilerek sohbetinde bulunanlar ise, O'nu herşeyden çok severlerdi. O'nun üstünlüklerini ve güzelliklerini tanıtmaya çalışan kimse: "ben, gerek O'ndan önce ve gerekse O'ndan sonra, Resulullah gibi birisini görmedim." demek suretiyle, O'nu tanıtmak hususundaki aczini ve yetersizliğini itiraf ederdi. Allah'ın salat ve selamı O'nun üzerine olsun.

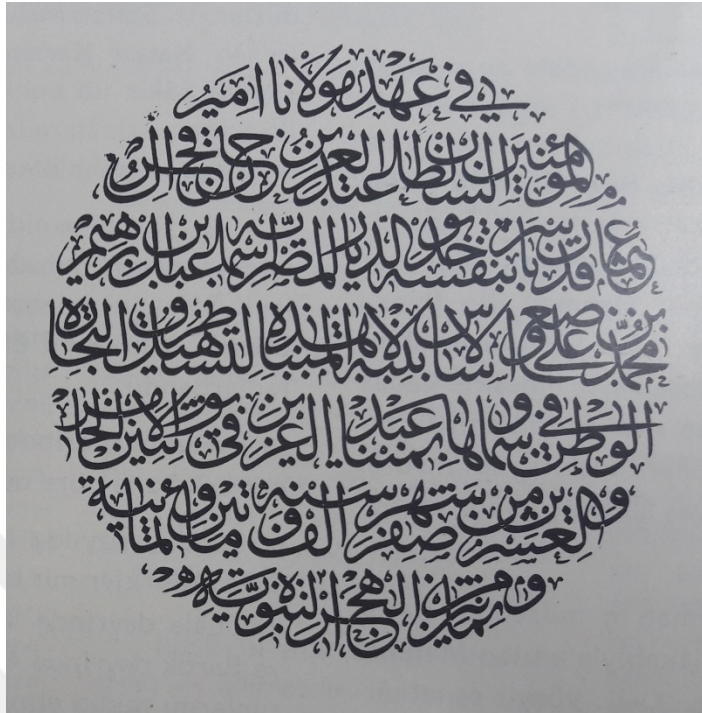
Yazı türü: Nesih

Hattatı: Mahmud Celâleddin (ö. 1829)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Madalyonun içine yazılmış olan levha iki kare üst üste oturtularak oluşturulan yıldız ve bu yıldızın merkezine oturtulan bir daireyle oluşturulmuştur. Merkezdeki daire on iki satır olarak yazılmış, satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Bazı satırların son harfleri yazı için ayrılmış alanın dışına çıkmış ve cetvel o kısımlara çizilmemiştir. Yıldızların kolları ve diğer boşluklar da yazılarla doldurulmuştur. Geometrik şekiller cetvellerle birbirlerinden ayrılmıştır. Krem rengi zemin üzerine siyah ve kırmızı mürekkepler kullanılarak tasarlanan yazıların yazıların cetvelleri altınla boyanmıştır.

Resim 2.3.3.14. Abdullah Zühdf tarafından yazılan müdevver levha ⁷²

Dili: Arapça

Okunuşu: Fî ahdi mevlâna emirü'l-mü'minin es sultan Abdülaziz han fahirü'l-Osman....
binefsihi Hıdıvi'd-diyar-ı Mısıriyye Esmâ abd bin İbrahim Muhammed bin Ali va'zü'l-
esas....

Anlamı: -

Yazı türü: Sülüs

Hattatı: Abdullah Zühdf (ö. 1879)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yedi satır olarak yazılmış yazıda, satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Bazı harf ve harf grupları

⁷² Şevket RADO, **Türk Hattatları**, 144.

satır hizasında yazılmayarak diğer harf ve harf gruplarının üzerine yazılmışsa da satır görünümü bozulmamış, harfler diğer satırlara karışmamıştır.

Resim 2.3.3.15. TSM Sultan Ahmed Odası'ndaki, çini müdevver kitabe⁷³

Dili: Arapça, Besmele ve Tebbet Sûresi

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. Tebbet yedâ ebî lehebin ve tebbe. Mâ agnâ anhu mâluhu ve mâ keseb. Se yaslâ nâran zâte leheb. Vemraetuhu, hammâletel hatab. Fî cîdihâ hablun min mesed.

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu. Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandığı. O, bir alevli ateşe girecektir, Boynunda bükülmüş hurma liflerinden bir ip olduğu halde sırtında odun taşıyarak karısı da (o ateşe girecektir).

⁷³ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur'ân Mührü*, 401.

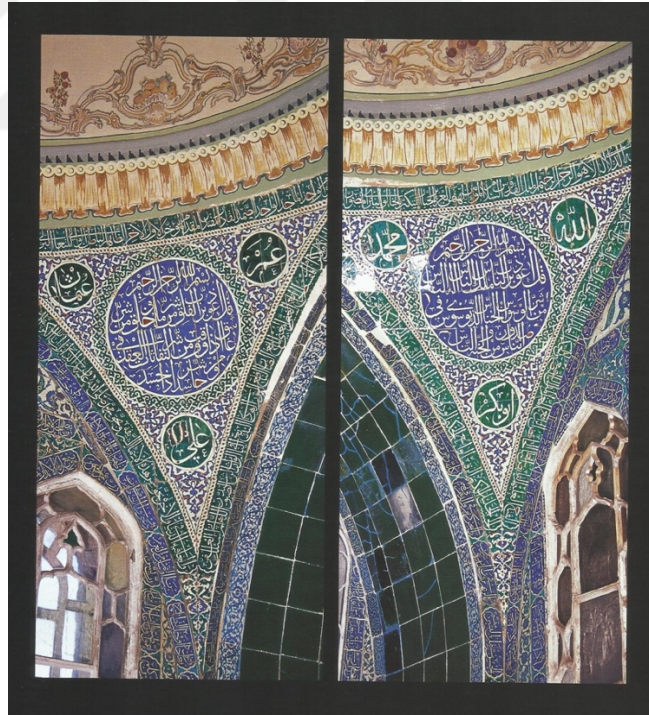
Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: -

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Çini, sır.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Lacivert zemin üzerine, harflerin gözünde kırmızı renk kullanılan beyaz harflerle yazılmış kitabe, dört satır şeklinde tasarlanmıştır. Satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Bazı harf ve harf grupları satır hizasında yazılmayarak diğer harf ve harf gruplarının üzerine yazılmışsa da satır görünümü bozulmamış, harfler diğer satırlara karışmamıştır. Yazının etrafındaki daha küçük kitabelerde ise kırmızı ve beyaz renkli yaprak motifleriyle süslenmiş yeşil zemin kullanılmıştır. Diğer kitabelerde olduğu gibi harfler beyaz, harf ve hareke gözleri kırmızı renkle boyanmıştır.

Resim 2.3.3.16. Harem Sultan Ahmed odası pandantifleri üzerindeki müdevver çini kitabeler ⁷⁴

⁷⁴ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur'an Mührü*, 131.

Dili: Arapça, Besmele, Felak Sûresi, Nas Sûresi, Allah, Muhammed ve dört halife'nin isimleri

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm.

Kul eûzu bi rabbil felak. Min şerri mâ halak. Ve min şerri gâsikın izâ vekab. Ve min şerrin neffâsâti fil ukadi. Ve min şerri hâsidin izâ hased.

Kul eûzu bi rabbın nâs. Melikin nâs. İlâhin nâs. Min şerril vesvâsil hannâs. Ellezî yuvesvisu fi sudûrin nâs. Minel cinneti ven nâs.

Allah, Muhammed, Ebû Bekîr, Ömer, Osman, Ali

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

De ki: "Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım."

De ki: "Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik'ine, insanların İlâh'ına sığınırım."

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: -

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Çini, sır.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Lacivert zemin üzerine, harflerin gözünde kırmızı renk kullanılan beyaz harflerle yazılmış kitabe, dört satır şeklinde tasarlanmıştır. Satırların uzunluğu müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Bazı harf ve harf grupları satır hizasında yazılmayarak diğer harf ve harf gruplarının üzerine yazılmışsa da satır görünümü bozulmamış, harfler diğer satırlara karışmamıştır. Yazının etrafındaki daha küçük kitabelerde ise kırmızı ve beyaz renkli yaprak motifleriyle süslenmiş yeşil zemin kullanılmıştır. Diğer kitabelerde olduğu gibi harfler beyaz, harf ve hareke gözleri kırmızı renkle boyanmıştır.

Resim 2.3.3.17. Tılsım üzerindeki müdevver yazı ⁷⁵

Dili: Arapça, tılsım, Ön yüzde Esmâ'ül- Hüsnâ'dan 19 isim, çeşitli işaret, dua, harf ve kelimeler, Arka yüzde Bakara Sûresi'nin 255. âyeti yazılıdır.

Okunuşu: Ya Samedü min ğayri şibhin fe la şey'e ke mislih

Allâhü lâ ilâhe illâ hüvel hayyül kayyûm, lâ te'huzühu sinetün velâ nevm, lehu mâ fissesmâvâti ve ma fil'ard. Men zellezî yeşfeu indehü illâ bi'iznih, ya'lemü mâ beyne eydihim vemâ halfehüm velâ yühîtüne bi'sey'in min ilmihi illâ bimâ şâe vesia kürsiyyühüssemâvâti vel ard, velâ yeüdühü hıfzuhümâ ve hüvel aliyyül azîm.

Anlamı: Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Diridir, kayyumdur. Onu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey onundur. İzni olmaksızın onun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindeki ve arkalarındaki (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar onun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. Onun kürsüsü bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek ona güç gelmez. O, yücedir, büyüktür.

Yazı türü: Sülüs

⁷⁵ Şinasi ACAR, *Türk Hat Sanatı Araç, Gereç ve Formlar*, 273.

Hattatı: -

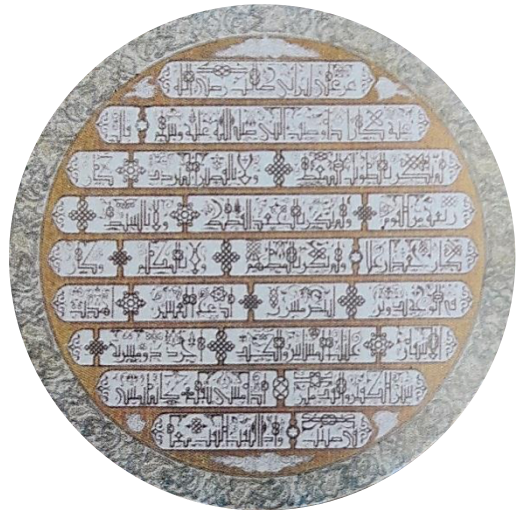
Tarihi: -

Ölçüsü: 4.5 cm

Malzeme ve tekniği: Gümüş, baskı

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Tılsımın ön yüzünde, 19 dilim ve bu dilimleri yatay olarak bölen beş satır yer almaktadır. Merkezi, dilim ve satırlara ayrılmayarak bu kısma da yazı yerleştirilmiştir. En dıştaki pervaza Esmâ'ül- Hüsnâ'dan 19 isim, içteki pervazlara da çeşitli kelime, işaret ve harfler yazılmıştır.

Tılsımın arka yüzünde, satır uzunluklarının müdevver şekli destekleyecek biçimde düzenlenmiş, yedi satırdan oluşan bir yazı görülmektedir. Bazı harf ve harf grupları satır hizasında yazılmayarak diğer harf ve harf gruplarının üzerine yazılmışsa da satır görünümü bozulmamış, harfler diğer satırlara karışmamıştır. Satır aralarında kullanılan çizgiler de bu görüntüyü desteklemektedir.

Resim 2.3.3.18. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan Hilye-i Şerîf⁷⁶

Dili: Arapça, Hilye-i Şerîf,

Okunuşu: An Aliyyin radiyallâhu anh, kâne izâ vasafe'n-Nebiyye salla'llâhu aleyhi ve selleme, kaale: Lem-yekün bi't-tavîli'l-mumağğatı, ve lâ bi'l-kasîri'l-mütereddidi kâne rab'aten mine'l-kavmi. Ve lâ bi's-sebtı kâne ca'den racilen ve lem-yekün bi'l-mutahhemi, ve lâ bi'l-mükelsemi, ve kâne fi'l-vechi tedvîrun, ebyadu müşerrabün, ed'acü'l-ayneyni, ehdebü'l-eşfâri, celîlü'l-müşâşi ve'l-ketidi, ecradü zû-mesrubetin. Şesnü'l-keffeyni ve'l-kademeyni. İzâ meşiye yetekalleu keennemâ yemşî fi sabebin, ve ize'ltefete iltefete maan. Beyne ketifeyhi hâtemü'n-Nübüvveti, ve hüve hâtemü'n-nebiyyîne. Ecvedü'n-nâsi sadran, ve esdakuhüm lehçeten, ve ekramuhüm aşîraten ve elyenuhüm arîketen.

Anlamı: Hazret-i Ali (Allah ondan razı olsun), Hazret-i Peygamber'i (Allahın sâlat ve selâmı onun üzerine olsun) vassettigi zaman, şöyle buyurdu: Hazret-i Peygamber'in boyu ne çok kısa, ne de çok uzundu, orta boyluydu. Ne kıvrıkcık kısa, ne de düz uzun saçlıydı; saç, kıvrıkcıkla düz arasında idi. Değirmi yüzlü, duru beyaz tenli, iri ve siyah gözlü, uzun kirpikliydi. İri kemikli ve geniş omuzluydu. Göğüs, ortadan karnına kadar kılsızdı. İki avcu ve tabanları dolgundu. Yürüdüğü zaman, sanki yokuş aşağı iner gibi rahatlıkla ilerlerdi. Sağına ve soluna baktığında, bütün vücudu ile dönerdi. İki omuzu arasında "Nübüvvet mührü" vardı. Bu, O'nun sonuncu peygamber oluşunun nişanesi idi. O, insanların en cömert gönüllüsü, en doğru sözlüsü, en yumuşak huylusu ve en arkadaş canlısı idi. Kendilerini ansızın görenler, O'nun heybeti karşısında sarsıntı geçirirler, fakat üstün vasıflarını bilerek sohbetinde bulunanlar ise, O'nu herşeyden çok severlerdi. O'nun üstünlüklerini ve güzelliklerini tanıtmaya çalışan kimse: "Ben, gerek O'ndan önce ve gerekse O'ndan sonra, Resulullah gibi birisini görmedim." demek suretiyle, O'nu tanıtmak hususundaki aczini ve yetersizliğini itiraf ederdi. Allah'ın salat ve selamı O'nun üzerine olsun.

Yazı türü: Kûfî

Hattatı: -

Tarihi: -

Ölçüsü: 30x40 cm

⁷⁶ Muammer ÜLKER, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, 281.

Malzeme ve tekniği: Porselen

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Dokuz satır olarak yazılmış yazıda, satırların uzunluğu mudevver şekli destekleyecek biçimde dzenlenmiştir. Yazının satır aralıkları ve yazıdan kalan boşluklar altınla boyanarak bezenmiştir. Yazı zemininde, satırların başında ve sonunda rûmî motifleri kullanılmış, dikey harfler örgülerle süslenmiştir. Metinde cümlelerin sonlarına yerleştirilmiş duraklar beş farklı örgü şekillerinde kullanılmıştır.

2.3.4. Pervaz Biçiminde Tasarlanmış Müdevver Yazılar

Temel olarak düz bir satır halinde olan yazıların, başlangıcı ve sonu belli olmayan bir yazı koridoru içinde istiflenmesi olarak tanımlanabilecek olan pervaz biçiminde tasarlanmış yazılara en çok kubbelerde rastlanır. Kubbelerin Allah'ın sonsuzluğunu temsil ettiği dūřüncesi sebebiyle, kubbe yazıları sonsuzluk fikrini destekleyecek şekilde başlangıcı ve bitişi birbirini takip eden, sürekli devreden bir biçimde tasarlanmıştır. Daire biçiminde istiflenen yazılarda istif genellikle sađ alt köşeden başlarken, kubbe yazılarının dışında pervaz biçiminde tasarlanan müdevver yazılarda da yazının başladığı yer sadece okunduğunda anlaşılabilir. Pervaz tamamlandığında daire biçimini oluşturduğundan bu şeklin net bir başlangıç noktası olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır.

Resim 2.3.4.1. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan bronz el aynası ⁷⁷

Dili: Arapça

Okunuşu: El Melik, El Muzaffer

Anlamı: El Melik: Bütün mevcudatın gerçek sahibi ve tek hükümdarı

El Muzaffer: Zafer kazanmış, üstün

Yazı türü: -

Hattatı: -

Tarihi: 13. yüzyıl

Malzeme ve tekniği: Bronz

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Bronz el aynasının arka yüzüne yazılan metin zaman içerisinde tahrip olduğundan dolayı tam olarak okunamamıştır. Kaynakta pervaz kısmında “El Melik El Muzaffer” ibaresinin yazılı olduğu belirtilmektedir. Kabartma olarak yazılan yazı zeminle aynı renk bırakılmıştır.

⁷⁷ Museum Of Turkish and Islamic Art, 102.

Resim 2.3.4.2. Edirne Muradiye Camisinde bulunan müdevver kitabe

Dili: Arapça

Okunuşu: -

Anlamı: -

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: -

Tarihi: 839-840/1436

Malzeme ve tekniği: Kalemîşi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zamanla tahrip olduğundan ve restorasyonlar sırasında üstü kapatılıp daha sonra tekrar açıldığından dolayı okunamayacak duruma gelen kitabe sülüs yazıyla beyaz harfler kullanılarak yazılmıştır. Dikey harfler uzatılarak ortada geometrik bir motif oluşturulmuş ve bu motifin merkezine bir çiçek motifi yerleştirilmiştir. Kalem işi tekniğiyle yazılan yazının zemini rûmî motifleriyle doldurulmuştur.

Resim 2.3.4.3. Edirne 2. Beyazıt Camisinde bulunan müdevver yazı

Dili: Arapça, İsrâ Sûresi 84. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Kul kullun ya'melu alâ şâkiletihi

Anlamı: De ki: "Herkes kendi yapısına uygun işler görür.

Yazı türü: Celî sülüs, kûfi

Hattatı: -

Tarihi: 893-894/1488

Malzeme ve tekniği: Kalemîşi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Müsenna olarak tasarlanan istif aynı metnin dört defa tekrarlanmasıyla oluşturulmuştur. Metnin "قل كل يعمل على" kısmı celî sülüs yazı çeşidiyle pervaz biçimde yazılmış, bu pervazın iç kısmına metnin "شاكلته" kısmı ise yine pervaz biçiminde, kûfi yazı çeşidiyle yazılmıştır. Celî sülüs yazıda bulunan "ل" harfleri merkeze doğru uzatılarak geometrik bir süsleme oluşturmuştur.

Resim 2.3.4.4. Geyve'de Sultan II. Beyazıt Köprüsü'nde bulunan müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Şifâü'l-kulûb likâu'l-mahbûbi

Anlamı: Kalplerin şifası, sevgililerin kavuşmasıyla mümkündür

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: -

Tarihi: 900-901/1495

Ölçüsü: 120 cm x 120 cm

Malzeme ve tekniği: Taş, oyma

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: İstif aynı metnin iki kere tekrar etmesiyle, müsenna olarak tasarlanmıştır. Daire şeklinin ortasından yatay bir eksen çizildiğinde hiçbir harfin diğer kısma geçmediği görülmektedir. “قلوب” kelimesindeki ve “محبوب” kelimesinin sonundaki “ب” harfi diğer harf ve harf gruplarının üstüne yazılarak estetik bir görüntü oluşturulmuştur. Metindeki tüm dikey harflerin uzatılmasıyla yazının merkezinde geometrik bir süslemeye meydana getirilmiştir.

Resim 2.3.4.5. Süleymaniye Camisi'nde bulunan, Hasan Çelebi'ye ait müdevver kitabe

Dili: Arapça, Fâtiha Sûresi'nin bir kısmı

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. El hamdu lillâhi rabbil âlemîn. Er rahmânir rahîm. Mâliki yevmid dîn. İyyâke na'budu ve iyyâke nestaîn.

Anlamı: Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla. Hamd, Âlemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah'a mahsustur. (Allahım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hasan Çelebi (ö. 1594)

Tarihi: 964/1557-1558

Ölçüsü: Çapı yaklaşık 213 cm

Malzeme ve tekniği: Çini, sıraltı.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Lacivert zemin üzerine beyaz harflerle yazılmış kitabede harf ve hareke gözlerinden bazıları firuze renge boyanmıştır. Dikey harflerin ikişerli olarak eşit aralıklarla yan yana getirilip merkeze doğru uzatılmasıyla geometrik bir süsleme oluşturulmuştur. Sadece Allah lafzında bulunan “” harfi ikili değil tek dikey hareket olarak merkeze uzatılmıştır. Yazı boşluklarında bulunan motiflerin gözleri de harf ve harekelerde olduğu gibi firuze rengine boyanmıştır. “رب” kelimesindeki “ب” harfinin istif boyunca uzatılıp döndürülerek yazılması tasarımın daha estetik görünmesini sağlamıştır.

Resim 2.3.4.6. Süleymaniye Camisi'nde bulunan, Hasan Çelebi'ye ait müdevver kitabe

Dili: Arapça, Fâtiha Sûresi'nin bir kısmı

Okunuşu: İhdinâs sırâtel mustakîm. Sırâtallezîne en'amte aleyhim gayril magdûbi aleyhim ve lâd dâllîn. Âmin. Sadakallahü'l-Âzîm

Anlamı: Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil. Allah kabul etsin. Azîm olan Allah doğru söyledi.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Hasan Çelebi (ö. 1594)

Tarihi: 964/1557-1558

Ölçüsü: Çapı yaklaşık 213 cm

Malzeme ve tekniği: Çini, sıraltı.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: : Lacivert zemin üzerine beyaz harflerle yazılmış kitabede harf ve hareke gözlerinden bazıları firuze renge boyanmıştır. Dikey harflerin ikişerli olarak eşit aralıklarla yan yana getirilip merkeze doğru uzatılmasıyla geometrik bir süsleme

oluşturulmuştur. Yazı boşluklarında bulunan motiflerin gözleri de harf ve harekelerde olduğu gibi firuze rengine boyanmıştır. Metnin “وَالضَّالِّينَ” kısmında geçen “غ” ve “ع” kısmında geçen “ض” harfinin noktası yuvarlak yazılmıştır. “انعمت” kelimesindeki “ن” harfinin noktasının ise yazılmadığı görülmektedir. “المغضوب” kelimesindeki “ب” harfinin istif boyunca uzatılıp döndürülerek yazılması tasarımın daha estetik görünmesini sağlamıştır.

Resim 2.3.4.7. Edirne Selimiye Camisi kubbe yazısı

Dili: Arapça, İhlâs Sûresi

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. Kul hüvellâhü ehad Allâhüssamed Lem yelid ve lem yûled Ve lem yekün lehü küfüven ehad. Sadakallahü'l-Âzîm

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. De ki: "O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.) Ondandır çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir." Azîm olan Allah doğru söyledi.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Hasan Çelebi (ö. 1594)

Tarihi: 982/1575

Malzeme ve tekniği: Altın, kalemişi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Pervaz biçiminde tasarlanmış yazıda lacivert zemin üzerine beyaz harfler kullanılmıştır. Tekrar eden bir düzenin içerisinde yazıldığından metnin başlangıç ve bitiş noktalarının kesin bir yeri yoktur. Metinde bulunan bütün dikey harfler merkeze doğru uzatılarak yazının merkezinde geometrik bir süsleme oluşturulmuştur. Metinde bulunan “Allah” lafzı, diğer harf ve harf gruplarının üzerine yazılacak şekilde istiflenmiştir.

Resim 2.3.4.8. Sultan 3. Murad tarafından yazılmış müdevver levha

Dili: Türkçe

Okunuğu: Gülün kadri hüma-veş saye-endaz olduğu başda

Tarik-i Kadri'nin gül nişanı olduğundandır

Nedendir çöl kenarında şeref bulduğu Bağdad'ın

Cenâb-ı Hazret-i şeyhin mekânı olduğundandır

Anlamı: Hüma kuşunun gölgesi gibi kader kaleminin başıma vurduğu

Kâdirî tarikatının gül nişanı olduğundandır

Nedendir çöl kenarında şeref bulduğu Bağdad'ın

Cenâb-ı Hazret-i şeyhin mekânı olduğundandır

Yazı türü: Celî ta'lik

Hattatı: Sultan 3. Murad (1546-1595)

Tarihi: 1002/1593

Ölçüsü: 26 cm

Malzeme ve tekniği: Siyah kâğıt, beyaz mürekkep

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Altın rengi motiflerle süslenmiş siyah renk zemin beyaz mürekkep kullanarak yazılan ta'lik yazı dört paftaya bölünerek pervazın içine yerleştirilmiştir. Paftaların birleştiği boşlukların zemini mavi renge boyanmış, hattat imzası ve tarih de bu boşluklara yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.4.9. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Mühr-i Nübüvvet, Osmanlı dönemi Kur'an-ı Kerim⁷⁸

⁷⁸ 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, s.427

Dili: Arapça, Besmele, Dua, Âl-i İmrân Sûresi'nin 144. âyetinin bir kısmı, Enbiyâ Sûresi'nin 107. âyeti, Kalem Sûresi'nin 52. Ve 4. âyetleri, Allah, Muhammed ve dört halifenin isimleri

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. Essalâtü vesselâmü aleyke Yâ Resulallah. Esselâtü vesselâmü aleyke Yâ Habiballah. Esselâtü vesselâmü aleyke Yâ Seyyidel evveline vel'ahirin. Ve ala cemiil enbiyâi vel mürselin; vel hamdû lillâhi rabbil âlemînel

Bismillahirrahmânirrahîm. Ve mâ muhammedun illâ resul. Ve mâ erselnâke illâ rahmeten lil âlemin. Ve mâ huve illâ zikrun lil âlemin. Ve inneke le alâ hulukın azîm

Lâ ilâhe illâllâh. Allâhümme vahdehû lâ şerîke lehû. Muhammeden rasûlüh. Teveccehe haysü şî'te fe inneke mansûr.

Allah, Muhammed, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, rıdvânullahi aleyhim ecmaîn.

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın rahmeti ve selâmı senin üzerine olsun Ey Allah'ın Resulü. Allah'ın rahmeti ve selâmı senin üzerine olsun Ey Allah'ın sevgilisi. Allah'ın rahmeti ve selâmı senin üzerine olsun Ey Öncekilerin ve Sonrakilerin Efendisi.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Muhammed, ancak bir peygamberdir. (Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik. Halbuki o (Kur'an), âlemler için ancak bir öğüttür. Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.

Yazı türü: Nesih

Hattatı: -

Tarihi: 1097/1685-1686

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: İstif, iç içe yazılmış üç pervazdan oluşmaktadır. En içteki ve en dıştaki pervazlarda dualar, orta pervazda ise çeşitli âyetler yer almaktadır. Siyah harflerle yazılmış yazının duraklarında ve satır aralarındaki cetvellerde altın kullanılmıştır. Merkezi yeşil ve altın renkli kare bir motifle süslenmiştir.

Resim 2.3.4.10. Nuruosmaniye Cami Kubbe yazısı

Dili: Arapça, Tevbe Sûresi 112. âyet

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. Et tâibûnel âbidûnel hâmidûnes sâihûner râkiûnes sâcidûnel âmirûne bil ma'rûfi ven nâhûne anil munkeri vel hâfizûne li hudûdillâh ve beşşiril mu'minîn. Sadakallahü'l-Âzîm

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bunlar, tövbe edenler, ibâdet edenler, hamededenler, oruç tutanlar, rükû' ve secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın koyduğu sınırları hakkıyla koruyanlardır. Mü'minleri müjdele. Azîm olan Allah doğru söyledi.

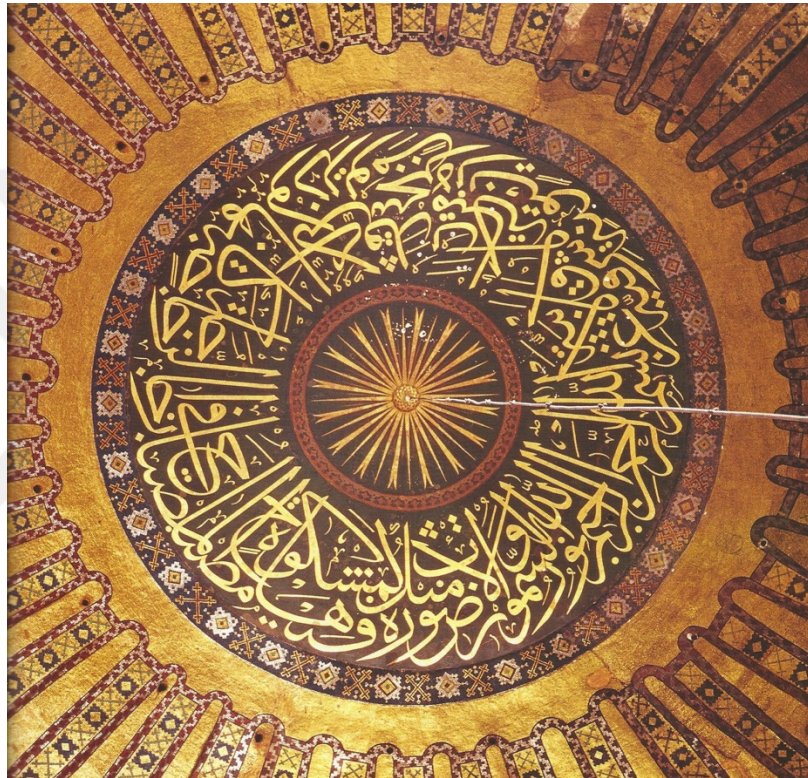
Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: -

Tarihi: 1169/1755

Malzeme ve tekniği: Altın, kalemişi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Pervaz biçiminde bir yazı koridoru içerisine yazılan yazının bazı harfleri üst satıra oturtulmuştur. Lacivert zemin üzerine altın renkli harfler kullanılarak yazılan kubbe yazısı, tekrar eden bir düzenin içerisine yazıldığından metnin başlangıç ve bitiş noktalarının kesin bir yeri yoktur. Dikey harflerin hepsi uzatıldığında merkezde birleşecek şekilde yazılmıştır. Merkezde birleşen dikeyler geometrik süslemeler ve küçük yıldızlar oluşturmuştur, yıldızların zemini kırmızı renkle doldurulmuştur.

Resim 2.3.4.11. Kadiasker Mustafa İzzet tarafından yazılan Ayasofya Cami Kubbe Yazısı ⁷⁹

Dili: Arapça, Besmele ve Nûr Sûresi'nin 35. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. Allâhu nûrus semâvâti vel ard, meselu nûrihî ke mişkâtin fi hâ misbâhun, el misbâhu fi zucâcetin, ez zucâcetu ke ennehâ kevkebun durriyyun, yûkadu min şeceratin mubâraкетин zeytûnetin lâ şarkîyyetin ve lâ garbiyyetin

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde.

⁷⁹ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur'ân Mührü*, 219.

Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Kadıasker Mustafa İzzet (1801-1876)

Tarihi: 1265/1848-1849

Malzeme ve tekniği: Altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Siyah zemin üzerine altın renkli harfler kullanılarak yazılan kubbe yazısı, pervaz biçiminde bir yazı koridoru içerisine yazılmıştır. Tekrar eden bir düzenin içerisine yazıldığından metnin başlangıç ve bitiş noktalarının kesin bir yeri yoktur. Dikey harflerin hepsi uzatıldığında merkezde birleşecek şekilde yazılmıştır. Merkezin zemini de siyah bırakılmış ve altın rengi bir yıldız yerleştirilmiştir. Harflerin istifte dengeli yerleştirilmesiyle estetik bir kompozisyon oluşturulmuştur.

Resim 2.3.4.12. Süleymaniye Camisi kubbe yazısı

Dili: Arapça, Fâtr Sûresi 41. âyet

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. İnnallâhe yumsikus semâvâti vel arda en tezûlâ, ve le in zâletâ in emsekehumâ min ehadin min ba'dihî, innehu kâne halîmen gafûrâ

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Şüphesiz Allah, gökleri ve yeri, yok olup gitmesinler diye (kurduğu düzende) tutuyor. Andolsun, eğer onlar (yörüngelerinden sapıp) yok olur giderlerse, O'ndan başka hiç kimse onları tutamaz. Şüphesiz O, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Abdülfettâh Efendi (1815-1896)

Tarihi: 1266/1849-1850

Malzeme ve tekniği: Altın, kalemişi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Yeşil zemin üzerine altın renkli harfler kullanılarak yazılan yazı pervaz şeklinde tasarlanmıştır. Tekrar eden bir düzenin içerisine yazıldığından metnin başlangıç ve bitiş noktalarının kesin bir yeri yoktur. Metindeki tüm dikey ve diagonal harfler merkeze doğru uzatılarak yazının merkezinde geometrik bir süsleme oluşturmuştur. "أَنَّهُ", "حَلِيمًا" ve "غَفُورًا" kelimelerindeki harflerin noktaları istifteki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak şekilde yazılmıştır.

Resim 2.3.4.13. Ebuzziya Tevfik tarafından yazılan Yıldız Hâmiye Camisi Kubbe Yazısı⁸⁰

Dili: Arapça, Besmele ve Necm Sûresi'nin 1. 2 ve 3. âyetleri

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. Ven necmi izâ hevâ. Mâ dalle sâhîbukum ve mâ gavâ.
Ve mâ yentku anil hevâ.

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Battığı zaman yıldız andolsun ki,
arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı. O, nefis arzusu ile konuşmaz.

Yazı türü: Kûfi

Hattatı: Ebuzziya Tevfik (1849-1913)

Tarihi: 1303-1304/1886

Malzeme ve tekniği: Altın, kalemişi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Lacivert zemin üzerine altın rengi harfler
kullanılarak yazılan kubbe yazısı nadir rastlanan bir biçimde kûfi yazı türüyle, pervaz

⁸⁰ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur'ân Mührü*, 152.

biçiminde bir yazı koridoru içerisine yazılmıştır. Tekrar eden bir düzenin içerisine yazıldığından metnin başlangıç ve bitiş noktalarının kesin bir yeri yoktur. Dikey harflerin hepsi uzatıldığında merkezde birleşecek şekilde yazılmıştır. Harf boşluklarında süsleme maksatlı yaprak ve çiçek motifleri kullanılmıştır. Merkezin zemini de lacivert bırakılmış ve altın rengi geometrik bir süsleme yerleştirilmiştir. Harflerin istifte dengeli yerleştirilmesiyle estetik bir kompozisyon oluşturulmuştur.

Resim 2.3.4.14. Şişli Camisi Kubbe Yazısı

Dili: Arapça, Besmele, Hac Sûresi 65. âyet

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. E lem tera ennalâhe sahhara lekum mâ fil ardı vel fulke tecrî fil bahri bi emrihî ve yumsikus semâe en tekaa alâl ardı illâ bi iznihî, innalâhe bin nâsi le raûfun rahîm.

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Görmüyor musun ki, Allah bütün yerdekileri ve emri uyarınca denizde akıp gitmekte olan gemileri sizin hizmetinize vermiştir. İzni olmaksızın yerin üzerine düşmesin diye göğü O tutuyor. Şüphesiz ki Allah insanlara karşı çok esirgeyici, çok merhametlidir.

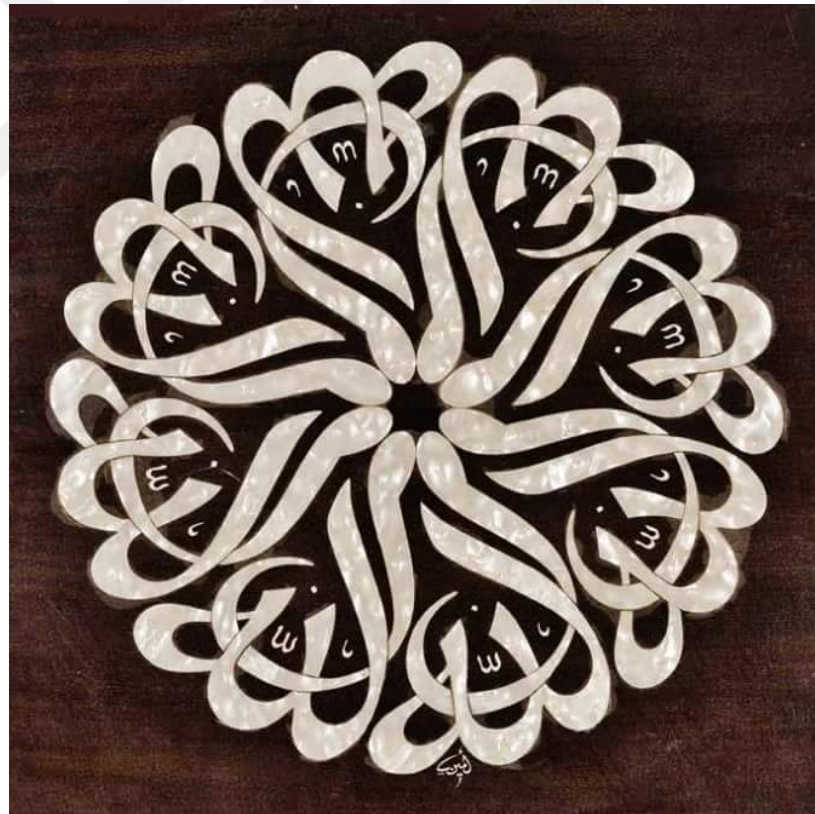
Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Halim Özyazıcı (1898-1964)

Tarihi: 1368/1949

Malzeme ve tekniği: Altın, kalemişi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Siyah zemin üzerine altın renkli harfler kullanılarak yazılan kubbe yazısı, pervaz biçiminde bir yazı koridoru içerisine yazılmıştır. Tekrar eden bir düzenin içerisine yazıldığından metnin başlangıç ve bitiş noktalarının kesin bir yeri yoktur. Dikey harflerin hepsi uzatıldığında merkezde birleşecek şekilde yazılmıştır. Merkezinde geometrik süsleme bulunan yazının çevresinde yine geometrik desenli ince pervazlar görülmektedir. İstifteki bazı harflerin noktalarının yuvarlak şekilde yazıldığı görülmektedir. Harflerin istifte dengeli yerleştirilmesiyle estetik bir kompozisyon oluşturulmuştur. Yazının alt kısmında imza ve tarih yer almaktadır.

Resim 2.3.4.15. Emin Barın tarafından yazılmış kûfi müdevver levha

Dili: Arapça

Okunuşu: Allah

Yazı türü: Kûfî

Hattatı: Emin Barın (1913-1987)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Sedef, kakma

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: aynı metnin sekiz kere tekrarlanmasıyla oluşturulan müsenna istifte “پ” ve “ج” harfleri merkeze doğru uzatılarak geometrik bir süsleme oluşturulmuştur. “پ” harfinin alt kısmı yatay bir biçimde sol tarafa doğru uzatılmış ve “و” harfinin içinden geçirilmiştir. İmza istifin alt kısmındaki boşluğa yerleştirilmiştir.

2.3.4.1. Merkezinde Yazı Olan Pervaz Biçimde Tasarlanmış Müdevver Yazılar

Pervaz biçimde tasarlanan müdevver yazıların merkezleri genellikle geometrik süslemelerle doldurulsa ya da boş bırakılsa da merkezinde yazı olan pervaz biçiminde tasarlanmış müdevver yazılar da mevcuttur. Merkezinde geometrik süslemeler kullanılan pervaz biçiminde tasarlanmış yazılara çoğunlukla kubbelerde rastlanırken, merkezinde yazı olan pervaz biçiminde tasarlanmış yazılara levhalar daha çok levhalarda kullanılmıştır. Merkeze yazılan yazılar genelde etrafında dönen yazıyla bağlantılıdır. Daha çok besmele, Allah lafzı, peygamber efendimizin ismi gibi metinler yazılmaktadır.

Resim 2.3.4.1.1. Emevî Dinarı üzerindeki müdevver yazı ⁸¹

Dili: Arapça, dua ve Tevbe Sûresi'nin 33. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: La ilahe İllallah vahdehu la`şerike leh

Muhammedün Resûlullah erselehû bi'l-hüdâ ve dîni'l-hakkı li-yuzhirahû ale'd-dîni küllih

Anlamı: Allah'tan başka ilâh yoktur, O tektir, ortağı yoktur

O, Allah'a ortak koşanlar hoşlanmasalar bile dinini, bütün dinlere üstün kılmak için, peygamberini hidayetle ve hak dinle gönderendir.

Yazı türü: Kûfi

Hattatı: -

Tarihi: 76-77/696

Ölçüsü: 2 cm

Malzeme ve tekniği: Altın, baskı

⁸¹ Besmele Bahçesi, 198.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Merkezde yazılı metin üç satır şeklinde düzenlenmiş ve çevresini pervaz şeklinde “O, Allah'a ortak koşanlar hoşlanmasalar bile dinini, bütün dinlere üstün kılmak için, peygamberini hidayetle ve hak dinle gönderendir.” anlamına gelen ibare çevrelemiştir. Metnin yazımında hiç hareke ve nokta kullanılmamıştır.

Resim 2.3.4.1.2. Emevî Dinarı üzerindeki müdevver yazı⁸²

Dili: Arapça, İhlâs Sûresi'nin ilk üç âyetinin bir kısmı, paranın basım yılıyla ilgili bilgi

Okunuşu: Allâhü ehad, Allâhüssamed, lem yelid ve lem yûled

“Bismillâhi duribe hâze'd-dînâr fî sene seb'a ve seb'îne”

Anlamı: O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.) Ondandır çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir).”

Allah'ın adıyla bu dinar yetmiş yedi yılında basıldı.

Yazı türü: Kûfî

Hattatı: -

⁸² Besmele Bahçesi, 198.

Tarihi: 76-77/696

Ölçüsü: 2 cm

Malzeme ve tekniği: Altın, baskı

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Merkezde yazılı metin üç satır şeklinde düzenlenmiş ve çevresini pervaz şeklinde “Allah’ın adıyla bu dinar yetmiş yedi yılında basıldı” anlamına gelen ibare çevrelemiştir. Metnin yazımında hiç hareke ve nokta kullanılmamıştır.

Resim 2.3.4.1.3. Mısır Kahire Akmer Camisi giriş kapısı üzerinde bulunan müdevver yazı⁸³

Dili: Arapça,

Okunuşu: Muhammed âlî. Bismillahirrahmânirrahîm

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Yazı türü: Kûfî

Hattatı: -

⁸³ Besmele Bahçesi, 17.

Tarihi: 519/1125

Malzeme ve tekniği: Mermer, oyma.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Kûfî yazı çeşidiyle, iki satır şeklinde yazılmış ibarenin etrafını aynı yazı çeşidi kullanılarak, pervaz şeklinde istiflenmiş yazı çevrelemektedir. Satır ve pervaz şeklindeki iki yazı arasında desenli bir pervaz yer almaktadır. Yazıların zemini küçük yaprak ve rûmî motifleriyle süslenmiştir.

Resim 2.3.4.1.4. Edirne Muradiye Camisinde bulunan müdevver yazı

Dili: Arapça

Okunuşu: Muhammed ve Ali

Anlamı: -

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: -

Tarihi: 839-840/1436

Malzeme ve tekniği: Kalemîşi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zamanla tahrip olduğundan ve restorasyonlar sırasında üstü kapatılıp daha sonra tekrar açıldığından dolayı okunamayacak duruma gelen kitabe sülüs yazıyla beyaz harfler kullanılarak yazılmıştır. Harflerin üst üste iki üçgenden altı kollu bir yıldız oluşturacak şekilde istiflendiği kitabenin merkezine birbirini takip eden altı adet “و” harfi yazılmıştır. Kalem işi tekniğiyle yazılan yazının zemini ne olduğu anlaşılmayan motiflerle doldurulmuştur.

Resim 2.3.4.1.5. Babanakkas üslubunda süslenmiş çini üzerinde müdevver istif

Dili: Arapça

Okunuşu: Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullâh

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur. Hazreti Muhammed Allah'ın Resûlüdür.

Yazı türü: Sülüs, kûfi

Hattatı: -

Tarihi: 16. yüzyıl

Malzeme ve tekniği: Çini

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Mavi zemin üzerine beyaz harfler kullanılarak kûfi yazı çeşidiyle ve pervaz şeklinde tasarlanmış yazının merkezinde müdevver başka bir yazı

yer almaktadır. Sülüs yazı çeşidiyle yazılmış bu yazıda da aynı renkler kullanılmış, fakat harf gözleri firuze renkle doldurulmuştur. İki yazının da zemininde bitkisel süslemelerin kullanıldığı görülmektedir.

Resim 2.3.4.1.6. Süleymaniye Cami pendantifinde bulunan müdevver kitabe ⁸⁴

Dili: Arapça, Hûd Sûresi'nin 88. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Ve mâ tevfikî illâ billâh

Anlamı: Başarım ancak Allah'ın yardımı iledir.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Abdülfettâh Efendi (1815-1896)

Tarihi: 1266/1849-1850

Malzeme ve tekniği: Kalemîşi

⁸⁴ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur'ân Mührü*, 36.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Siyah zemin üzerine beyaz renkli harfler kullanılarak yazılan yazı dört defa tekrar edilerek, pervaz biçiminde bir yazı koridoru içerisine yazılmıştır. Tekrar eden bir düzenin içerisine yazıldığından metnin başlangıç ve bitiş noktalarının kesin bir yeri yoktur. Dikey harflerin hepsi uzatıldığında merkezde birleşecek şekilde yazılmıştır. Harf ve hareke gözleri kırmızı renkle doldurulmuştur. Harf boşluklarına rûmî motifleri yerleştirilmiştir. Kırmızı bir cetvelle pervazdan ayrılan merkezdeki dairenin zemini beyaz harfleri siyah renkle yazılmıştır. Merkezdeki istifte de aynı ibare dört kez tekrar edilmiştir. İstifin merkezine ise kare şeklinde geometrik kûfî bir yazı yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.4.1.7. Süleymaniye Cami pendantifinde bulunan müdevver kitabe

Dili: Arapça, İsrâ Sûresi'nin 84. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: Kul kullun ya'melu alâ şâkiletihi

Anlamı: De ki: "Herkes kendi yapısına uygun işler görür."

Yazı türü: Celî sülüs, kûfî

Hattatı: Abdülfettâh Efendi (1815-1896)

Tarihi: 1266/1849-1850

Malzeme ve tekniği: Kalemîşi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Metnin “قل كل يعمل على” kısmı, dört defa tekrarlanarak, pervaz biçiminde bir yazı koridoru içerisine yazılmıştır. Tekrar eden bir düzenin içerisine yazıldığından metnin başlangıç ve bitiş noktalarının kesin bir yeri yoktur. Dikey harflerin hepsi uzatıldığında merkezde birleşecek şekilde yazılmıştır. Siyah zemin üzerine beyaz renkli harfler kullanılarak yazılmış yazının hareke ve harf gözleri kırmızı renkle doldurulmuştur. Yazı zemininde küçük rûmî motifleri yerleştirilmiştir. Metnin “شاكلته” kısmı ise kırmızı bir cetvelle pervazdan ayrılan merkezdeki daire biçiminin içerisine yine dört defa tekrarlanarak yazılmıştır. Beyaz zemin üzerine siyah harfler kullanılan ibaredeki “” ve “ل” harfleri uzatılıp, merkezde oluşan boşluğa da kûfî yazı çeşidiyle “Allah” lafzı yazılmıştır.

Resim 2.3.4.1.8. Nazif Efendi tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Neml Sûresi'nin 30, Kalem Sûresi'nin 4. ve Enbiyâ Sûresi'nin 107. âyetleri, hadis

Okunuşu: İnnahu min suleymâne ve innehu bismillahirrahmânirrahîm.

Ve inneke le alâ hulukın azîm.

Ve mâ erselnâke illâ rahmeten lil âlemin.

Levlake levlak lema halaktü'l eflak.

Anlamı: Mektup Süleyman'dan gelmiştir. O, "Bismillahirrahmânirrahîm" diye başlamakta ve içinde 'Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin' denilmektedir.

Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.

(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.

Eğer sen olmasaydın, âlemleri yaratmazdım.

Yazı türü: Sülüs, Nesih

Hattatı: Nazîf Efendi (1846-1913)

Tarihi: 1303/1885-86

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, beyaz mürekkep.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Koyu renk zemin üzerine beyaz renk mürekkeple yazılan metin üç âyetin ve bir hadisin ayrı ayrı istiflendiği dört eşit parçadan oluşan pervaz şeklinde yazılmıştır. Parçaların birbirlerine bağlandıkları yerlere geometrik süslemeler yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.4.1.9. Sultan Reşad ve Abbas Hilmi Paşa adına dokunan kapı örtüsü ⁸⁵

Dili: Arapça, İhlas Sûresi

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. Kul huvallâhu ehad. Allâhu's-samed. Lem yelid ve lem yûled. Ve lem yekun lehu kufuven ehad.

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. De ki: "O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.) Ondandır çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir."

Yazı türü: Sülüs

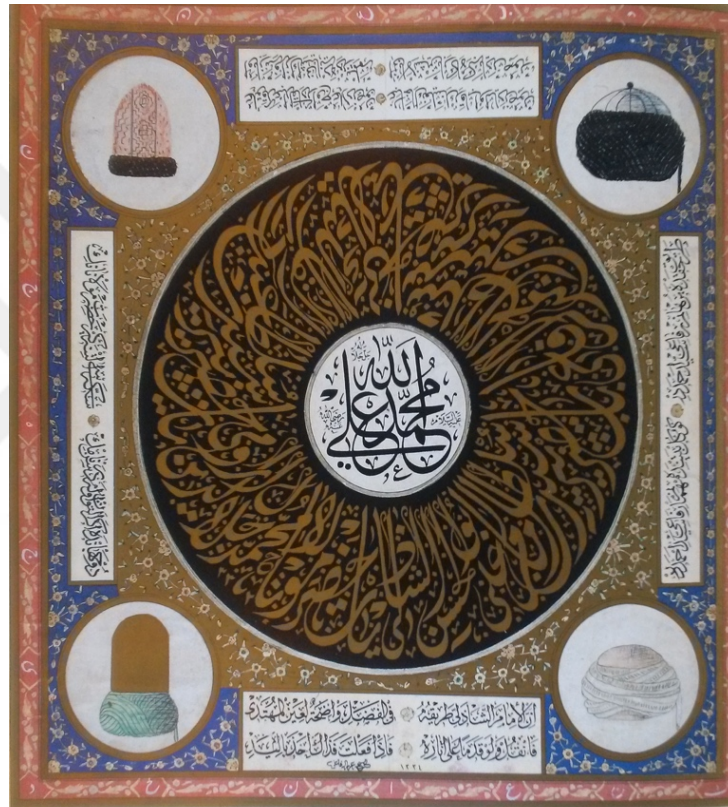
Hattatı: -

Tarihi: 1327/1909-1910

⁸⁵ Besmele Bahçesi, 196.

Malzeme ve tekniği: Kumaş, dokuma.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Kapı örtüsü üzerinde, İhlas Sûresi'nin yazılı olduğu pervaz biçimde tasarlanmış iki müdevver istif görülmektedir. İstifler merkezlerinde yer alan yazılar dışında hem metin hem de tasarım kurgusu olarak birbirlerinin aynısıdır. Sağ taraftakinin merkezinde “Allah Celle Celâluhû”, diğerinin merkezinde “Muhammed Aleyhisselâm” ibaresi yazılıdır.

Resim 2.3.4.1.10. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan, Azîz Efendi'ye ait müdevver levha ⁸⁶

Dili: Arapça,

Okunuşu: Allah, Muhammed, Ali ve Kutbü'l Aktâb isimleri

Yazı türü: Celî dîvânî, sülûs

Hattatı: Azîz Efendi (1872-1934)

⁸⁶ Muhiddin SERİN, **Türk Hat Üstâdları 1 Hattat Aziz Efendi**, 90.

Tarihi: 1334/1915-1916

Malzeme ve tekniği: Altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Siyah zemin üzerine altın rengi harfler kullanılarak yazılan metin nadir rastlanan bir biçimde celf dîvânî yazı türüyle, pervaz biçiminde bir yazı koridoru içerisine yazılmıştır. Tekrar eden bir düzenin içerisine yazıldığından metnin başlangıç ve bitiş noktalarının kesin bir yeri yoktur. Dikey harflerin hepsi uzatıldığında merkezde birleşecek şekilde yazılmıştır. Harflerin istifte dengeli yerleştirilmesiyle estetik bir kompozisyon oluşturulmuştur. Merkezdeki müdevver yazı ise beyaz zemin üzerine siyah harfler kullanılarak yazılmıştır. Allah lafzı istifin üst kısmına Muhammed ve Ali isimleri onun altına yazılmıştır. Ali isminde geçen “ی” harfinin noktaları yuvarlak yazılmıştır.

Resim 2.3.4.1.11. Azîz Efendi tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Fâtiha Sûresi

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. El hamdu lillâhi rabbil âlemin. Er rahmânir rahîm. Mâliki yevmid dîn. İyyâke na'budu ve İyyâke nestaîn. İhdinâs sırâtel mustakîm. İrâtallezîne en'amte aleyhim gayril magdûbi aleyhim ve lâd dâllîn

Anlamı: Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla. Hamd, Âlemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah'a mahsustur. (Allahım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil.

Yazı türü: Celi sülüs

Hattatı: Azîz Efendi (1872-1934)

Tarihi: 1334/1915-1916

Malzeme ve tekniği: Altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Siyah zemin üzerine altın rengi harfler kullanılarak yazılan metin, pervaz biçiminde bir yazı koridoru içerisine yazılmıştır. Tekrar eden bir düzenin içerisine yazıldığından metnin başlangıç ve bitiş noktalarının kesin bir yeri yoktur. Dikey harflerin hepsi uzatıldığında merkezde birleşecek şekilde yazılmıştır. “magdûbi” kelimesinde geçen “ب” harfi uzatılarak yazının etrafında döndürülmüştür. İstifin alt kısmındaki boşluğa hattat imzası yerleştirilmiştir. Harflerin istifte dengeli yerleştirilmesiyle estetik bir kompozisyon oluşturulmuştur. İstifin merkezine ince bir cetvelle sınırlandırılmış yine siyah zemin üzerine altın rengi harfler kullanılarak yazılan müdevver bir besmele yerleştirilmiştir. “بسم” kısmı uzatılarak dairenin dış çizgisini oluşturmuştur.

Resim 2.3.4.1.12. Azîz Efendi tarafından yazılmış müdevver levha

Dili: Arapça, Besmele, İhlâs Sûresi

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. Kul huvallâhu ehad. Allâhus samed. Lem yelid ve lem yûled. Ve lem yekun lehu kufuven ehad.

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. De ki: "O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.) Ondandır çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir."

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Azîz Efendi (1872-1934)

Tarihi: 1343/1925

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levhada yazılı olan sûre, pervaz biçiminde bir yazı koridoru içerisine yazılmıştır. Tekrar eden bir düzenin içerisine yazıldığından metnin başlangıç ve bitiş noktalarının kesin bir yeri yoktur. İmza ve tarih, "الصمد" kelimesinin altındaki boşluklara yazılmıştır. Sûrenin sonunda yer alan "احد" kelimesinin alt kısmında hiçbir harfe ait olmayan yuvarlak bir nokta yer almaktadır. Yazılı pervazın merkezinde ince bir cetvelle sınırlandırılmış, yine müdevver biçimli besmele'nin yazılı olduğu bir yazı görülmektedir. Besmelede bulunan "اسم" birleşmesi uzatılarak dairenin dış çizgisini oluşturmuştur. Levha açık bir zemin rengi üzerine siyah renkli harflerle yazılmıştır.

Resim 2.3.4.1.13. Hâmid Aytâç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Farsça

Okunuşu: Rabbenâ Allah Celle Celâluhû ve Muhammed Nebiyyünâ sallâllahû aleyhi vesselem ve âlî mevlânâ aleyhi ve Aleyhisselâm

Men bende-i kur'ânem eger can dârem

Men hâk-i reh-i Muhammed muhtarem

Eger nakl kuned cüz'in kes'et güftarem

Bizârem ez'u vez'an suhen bizârem

Anlamı: Bu canım var oldukça ben Kur'ân'a tutsağım

Muhammed Mustafa'nın yolundaki toprağım

Benden başkaca bir söz nakledenler olursa

Hem onu söyleyenden hem o sözden uzağım

Yazı türü: Sülüs, ta'lik

Hattatı: Hâmid Aytâç (1897-1982)

Tarihi: 1385/1965-1966

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Açık renk zemin üzerine siyah harfler kullanılarak yazılan metin nadir rastlanan bir biçimde ta'lik yazı türüyle, pervaz biçiminde bir yazı koridoru içerisine yazılmıştır. Dört mısradan oluşan bir Mevlânâ şiiirinin yazılı olduğu pervaz dört parça halinde yazılmıştır. İnce pervazın merkezine yine aynı renk zemin ve mürekkep kullanılarak sülüs yazı çeşitiyle müdevver bir istif yazılmıştır. Müdevver yazı ise beyaz zemin üzerine siyah harfler kullanılarak yazılmıştır. İstif sağ üst köşeden yazılmaya başlanmış ve dört satır olacak şekilde tasarlanmıştır.

Resim 2.3.4.1.14. Hâmid ayaç tarafından yazılmış müdevver levha

Dili: Arapça, Allahu Ekber, İhlâs Sûresi

Okunuşu: Allahu Ekber Bismillahirrahmânirrahîm. Kul hüvellâhü ehad Allâhüssamed Lem yelid ve lem yûled Ve lem yekün lehû küfüven ehad. Sadakallahü'l-Âzîm

Anlamı: Allah en büyüktür. De ki: "O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.) Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir. Azîm olan Allah doğru söyledi.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: 1389/1970-1971

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levhada yazılı olan sûre, pervaz biçiminde bir yazı koridoru içerisine, "Allahu ekber" ibaresi ise bu pervazın merkezinde ince bir cetvelle sınırlandırılmış alana daire biçiminde yazılmıştır. Bu ibaredenin pervazdaki kalem kalınlığına göre daha ince bir kalemle yazıldığı görülmektedir. İki ibarede de açık renk zemin üzerine siyah harfler kullanılmıştır. Pervaz biçiminde yazılmış sûre tekrar eden bir düzenin içerisinde bulunduğundan metnin başlangıç ve bitiş noktalarının kesin bir yeri yoktur. Tarih besmelenin ilk harfleri olan "بِسْ" birleşmesinin, imza ise metnin sonundaki "اطيم" kelimesinin altındaki boşlukta yer almaktadır. "Sadakallahü'l-Âzîm" kelimesinde bulunan "صد" birleşmesinin alt kısmında hiçbir harfe ait olmayan yuvarlak bir nokta yer almaktadır.

Resim 2.3.4.1.15. Abdullah Zühdi tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Türkçe

Okunuşu: Allah Celle Celâluhû, Osmanlı padişah isimleri

Yazı türü: Sülüs

Hattatı: Abdullah Zühdi (ö. 1879)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: İki kat pervazın merkezine müdevver bir istif yerleştirilerek tasarlanan levha hahve rengi zemin üzerine siyah harfler kullanılarak yazılmıştır. Pervazdaki metinler bir bütün halinde yazılmamış isimler kendi içlerinde istiflenip yan yana dizilerek pervaz oluşturulmuştur. Dikey harflerin hepsi uzatıldığında merkezde birleşecek şekilde yazılmıştır. Pervazlar ve merkeze yerleştirilen istif birbirlerinden ince bir cetvelle ayrılmıştır. Merkeze, pervazlarla aynı renkler kullanılarak "Allah Celle Celâluhû" yazılmıştır.

Resim 2.3.4.1.16. Nazîf Efendi tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Türkçe, Arapça

Okunuşu: Allah Celle Celâluhû, Muhammed Aleyhisselâm

Âyinedir bu âlem her şey Hak ile kâim, Mir'ât-ı Muhammed'den Allah görünür dâim

Anlamı: Bu varlık bir aynadır. Her şey Hak ile ayakta durmaktadır. Muhammed'in aynasından da daima görünen Allah'tır.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Nazîf Efendi (1846-1913)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Açık renk zemin üzerine siyah renkli harfler kullanılarak yazılan istif merkezde müdevver bir istif, etrafında ince bir cetvel içine yazılan bir yazı ve onun da etrafında pervaz şeklinde tasarlanan bir yazı şeklinde üç aşamalı olarak tasarlanmıştır. En dıştaki pervazın alt kısmına küçük bir daire yazı yerleştirilerek metnin başladığı yer belirlenmiştir. İnce cetvelin içine yazılan yazı birbirinden çiçek motifleriyle ayrılan altı parça halinde tasarlanmış, merkezdeki daire yazıya ise "Allah" ve "Muhammed" isimleri üst üste getirilerek yazılmıştır.

Resim 2.3.4.1.17. Azîz Efendi'ye ait zerendûd müdevver levha ⁸⁷

Dili: Arapça

Okunuşu: Yâ Hazreti Pîr Seyyid Sultan Ahmed Er-rıfâî Ebû'l-Âlemeyn

Yazı türü: Celî dîvânî, celî sülûs

Hattatı: Azîz Efendi (1872-1934)

Tarihi: -

Ölçüsü: 48.5 cm

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, altın, zerendûd

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Zerendûd tekniğiyle yapılmış levhada siyah zemin üzerine altın harfler kullanılmıştır. Celî sülûs yazı çeşidiyle müdevver biçimde yazılmış “Yâ Hazreti Pîr Seyyid Sultan Ahmed Er-rıfâî Ebû'l-Âlemeyn” ibaresinin etrafını, celî dîvânî yazı çeşidiyle pervaz biçiminde bir yazı koridoru içerisine yazılmış ibare çevrelemektedir. Pervazdaki ibare aralıksız değil, dört parça halinde yazılmıştır. Pervaz ve merkezdeki yazı

⁸⁷ Muhiddin SERİN, **Türk Hat Üstükları 1 Hattat Aziz Efendi**, 94.

arasında ince bir cetvel görülmektedir. Merkezdeki yazı aşağıdan yukarıya doğru istiflenmiş ve her iki yazıda da harflerin bazılarının noktaları yuvarlak şekilde koyulmuştur.

Resim 2.3.4.1.18. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver levha ⁸⁸

Dili: Arapça, Fatih Sultan Mehmed'in tuğrası, Hadîs-i Şerîf ve Farsça beyit

Okunuşu: Mehmed bin Murad han muzaffer daima

Bûm nevbet mîzened ber târım-ı Efrâsiyâb

Perdedârî mîkuned der kasr-ı Kayser, ankebut

Beldetün Tayyibetün

Letuftahanne'l Konstantiniyye fe le-ni'mel emîru emîruha ve le-ni'me'l ceyşu zalike'l ceyş
Sadaka Resulullah

Anlamı: Konstantiniyye elbet feth olunacaktır. Onu fethedecek kumandan ne güzel kumandandır ve o ordu ne güzel ordudur. Resulullah doğru söyledi.

⁸⁸ M. Uğur DERMAN, *Harflerin Aşkı*, 409.

Bir Güzel Şehir

Yazı türü: Sülüs, tevkî'

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: 1372-1373/1953

Ölçüsü: 38 cm

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Açık renk zemin üzerine siyah renkli harfler kullanılarak yazılan yazı, pervaz biçiminde bir yazı koridoru içerisine yazılmıştır. Hadis ve beyitin birlikte istiflendiği pervaz kısmında daha ince bir kalemle yazılan “Beldetün Tayyibetün” ve “Sadaka Resulullah” ibareleri iki metnin birbirinden ayrılmasını sağlamıştır. Altın bir cetvelle pervazdan ayrılan merkezdeki dairenin zemini de pervazla aynı renk bırakılmış ve Fatih Sultan Mehmed’in tuğrası yerleştirilmiştir. Pervazda ve merkezde boş kalan yerler çiçek motiflerinden oluşturulan kompozisyonlarla doldurulmuştur.

Resim 2.3.4.1.19. Hasan Rıza tarafından yazılmış müdevver levha

Dili: Arapça, Nübüvvet mührü

Okunuşu: Lâ ilâhe illâllâh Muhammedun resulullah. Tebahbah Ya Muhammed Ente Heysûrun. Teveccehe heysü şî'te fe inneke mansûr.

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur. Hazreti Muhammed Allah'ın resulüdür. Ya Muhammed seni müjdeleriz. Hiçbir kimse senin eriştiğin mertebeye erişmedi. Sen nebîlerin en cesurusun. Nusret anahtarları sana verildi. Nereye yönelsen Allah Teâlâ'nın yardımıyla galipsin.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Hasan Rıza (1849-1920)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levha, pervaz biçiminde bir yazı koridoru içerisine yazılmış bir ibare ve pervazın merkezinde ince bir cetvelle sınırlandırılmış, yine müdevver biçimli “kelime-i tevhid”in yazılı olduğu bir yazıdan oluşmaktadır. Açık renkli zemin üzerine siyah harflerle yazılmış levhanın pervaz kısmında “فانك” kelimesinde bulunan “نك” birleşmesinin altında hiçbir harfe ait olmayan yuvarlak bir nokta yer almaktadır. Pervazdaki yazı tekrar eden bir düzenin içerisine yazıldığından metnin başlangıç ve bitiş noktalarının kesin bir yeri yoktur.

Resim 2.3.4.1.20. Ashâb-ı Kehf'in isimlerinin yazıldığı müdevver levha

Dili: Arapça Ashâb-ı Kehf

Okunuşu: Yemlîha, Mekselinâ, Mislinâ, Kefeştetayûş, Mernûş, Sâzenûş, Kıtmîr.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Halim Özyazıcı (1898-1964)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Levhanın orta kısmında Ashâb-ı Kef'ın köpeği Kıtmîr'in etrafındaki yazı koridorunda ise Ashâb-ı Kef'ın isimleri yazılıdır. İsimler koridora satır halinde yerleştirilmiştir. Kefeştetayûş isminin alt kısmında hattat imzası bulunmaktadır. Krem rengi kâğıt üzerine siyah renk mürekkep kullanılarak yazılmıştır.

Resim 2.3.4.1.21. Ankebût Sûresi'nin 20. âyetinden bir bölüm yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Ankebût Sûresi'nin 20. âyetinden bir bölüm

Okunuşu: İnnallâhe alâ kulli şey'in kadîr

Anlamı: Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: -

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Açık renk zemin üzerine siyah mürekkep kullanılarak yazılan istif dörütlü simetri oluşturacak biçimde tasarlanmıştır. Metnin “على” kısmı “ع” harflerinin başları istifin merkezine gelecek şekilde yazılmış ve “على كُلِّ شَيْءٍ” kısımları harflerin bazı parçaları ortak kullanılarak tek parça halinde yazılmıştır.

Resim 2.3.4.1.22. TSM Harem giriş koridorunda bulunan çini müdevver kitabe⁸⁹

Dili: Arapça, Allah, Muhammed ve Esmâü'l-Hüsnâ'dan bazı isimler

Okunuşu: Allah, Muhammed, Yâ Allah, Yâ Bâsî, Yâ Allah, Yâ Kâbîz, Yâ Allah, Yâ Mennân, Yâ Allah, Yâ Kâdir, Yâ Bâki

⁸⁹ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur'ân Mührü*, 37.

Anlamı: Bâsit: Rızkı genişleten, ruhları bedenlerine yayan, Kâbız: Rızkı tutan, canlıların ruhunu alan, Mennân: İhsanı bol olan, çok nimet veren, Kâdir: Her şeye gücü yeten, kudretli, Bâki: Varlığının sonu olmayan

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: -

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Çini, sıraltı

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Lacivert zemin üzerine beyaz renkli harfler kullanılarak yazılan çini kitabenin harf gözlerinden bazıları firuze renkle doldurulmuştur. Pervaz kısmına yazılan metindeki dikey harflerin bazıları merkeze doğru uzatılarak bir zincir oluşturmuş ve bu zinciri iç kısmına firuze zemin üzerine yine beyaz renk harflerle “Allah ve Muhammed” isimleri üst üste bindirilerek yazılmıştır. Yazı boşluklarını doldurmak için yaprak ve çiçek motiflerinin kullanıldığı kitabede, “في” kelimesinde geçen “ي” harfinin kuyruğunun uzatılıp pervazın ortasında döndürülmesiyle ve harflerin istifte dengeli yerleştirilmesiyle estetik bir görüntü elde edilmiştir.

Resim 2.3.4.1.23. Kıbrıs Selimiye Camisinde bulunan müdevver istif⁹⁰

Dili: Arapça, Hasbinallah, Besmele, İhlâs Sûresi, Allah Celle Celâluhû, Rabbinallah

⁹⁰ Besmele Bahçesi, 233.

Okunuşu: Hasbinallah. Bismillahirrahmânirrahîm. Kul huvallâhu ehad. Allâhu's-samed.
Lem yelid ve lem yûled. Ve lem yekûn lehu kufuven ehad. Allah Celle Celâluhû.
Rabbinallah

Anlamı: Allah bize yeter. Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. De ki: "O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.) Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir." Rabbimiz Allah'tır.

Yazı türü: Sülüs

Hattatı: -

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: -

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Siyah zemin üzerine altınla yazılmış "Allah Celle Celâluhû" ibaresini, pervaz şeklinde istiflenmiş "İhlâs Sûresi" çevrelemektedir. İstifin sağ tarafında yine müdevver biçimde ve siyah zemin üzerine altınla yazılmış "Rabbinallah" sol tarafında ise aynı biçim ve renklerle yazılmış "Hasbinallah" ibaresi yer almaktadır.

2.3.5. Sarmal Biçiminde Tasarlanmış Müdevver Yazılar

Sarmal biçiminde tasarlanmış müdevver yazılar bir koridor içine yazılıp, birbirinin etrafında dönerek sarmal şeklini oluşturmaktadır. Tıpkı pervaz biçiminde tasarlanan yazılarda olduğu gibi satır görünümünde istiflenmiş olup, yazıldıkları sarmalın biçimine uyum sağlayacak şekilde yerleştirilmişlerdir. Satır düzeni çok fazla bozulmadığından ve metnin başlangıç noktası sarmalın en iç veya en dış kısmı olacağından pervaz biçiminde tasarlanmış yazılara göre okunması daha kolaydır.

Resim 2.3.5.1. Mustafa Râkım'a ait müdevver levha ⁹¹

Dili: Arapça, dua, beyit,

Okunuşu: Euzü bikelimâtilahittammâti min şerri mâ haleka (dua)

Lî hamsetün utfi biha, harre'l-vebai'l-hatima

El-mustafa vel-mürteza, ve'b-nâhümâ ve'l-fatima

.....

Anlamı: Bütün yaratıkların şerrinden Allah'ın kusursuz kelimalarına (âyetlerine yani Kur'ân'a) sığınırım. (Zira âyetlerinde gizli açık her ilim, her ihsan, her tedbir vardır.)

Veba ateşi gibi beni saran bu harareti şu beş şeyle söndürürüm

Muhammed Mustafa (s.a.v.) Ali el-Murtaza ve onun iki oğlu ve Fatıma (r.a.)

Yazı türü: Sülüs

Hattatı: Mustafa Râkım (1757-1825)

⁹¹ A. Rıza ÖZCAN, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 117.

Tarihi: 1227/1812-1813

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değeriendirilmesi: Müdevver bir istifin etrafında döndürülerek sarmal şeklinde tasarlanan istif krem rengi kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak yazılmıştır. Merkezdeki “Mahmud” ibaresinin etrafında üç katlı bir yazı koridoru oluşturacak şekilde yazılan sarmal yazının dikey harfleri merkeze doğru yazılmıştır. Satırlar birbirinden altın rengi cetvellerle, metinler de altın rengi küçük çiçek motifleriyle ayrılmıştır. Sarmal inceden kalına doğru başlatılıp yine inceltilerek bitirilmiştir. İstifin farklı ve estetik bir görüntüsü vardır.

2.3.6. Aynı Harfin Tekrarlanmasından Oluşan Müdevver Yazılar

Müstakil harflerin daire biçimini oluşturacak şekilde tekrarlanıp yan yana getirilmesiyle oluşan bu yazılar müstakil harflerin çanaklarına ve şeklin orta kısmında oluşan boşluğa da müdevver yazılar yazılarak desteklenmiştir. İlk bakışta yan yana getirilerek müdevver formun dış hatlarını oluşturan müstakil harfler göze çarpsa da merkezdeki yazı ve harflerin çanaklarının içlerine yerleştirilen yazılar bir bütün olarak tasarlanmıştır.

Resim 2.3.6.1. Bursa Ulucami’de bulunan, Mehmed Şefik Bey’e ait müdevver yazı⁹²

Dili: Arapça, Besmele ve Şems Sûresi’nin ilk 5 âyeti

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. Veş şemsi ve duhâhâ. Vel kameri izâ telâhâ. Ven nehâri izâ cellâhâ. Vel leyli izâ yagşâhâ. Ves semâi ve mâ benâhâ.

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Güneşe ve onun aydınlığına andolsun, Onu izlediğinde Ay'a andolsun, Onu ortaya çıkardığında gündüze andolsun, Onu bürüdüğünde geceye andolsun, Göğe ve onu bina edene andolsun.

Yazı türü: Celî sülüs, Kûfî

Hattatı: Mehmed Şefik Bey (1820-1879)

Tarihi: 1260-1261/1845

Malzeme ve tekniği: Kalemîşi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Celî sülüs yazı çeşidiyle yazılan “و” harfinin, altı kere tekrarlanmasıyla oluşturulmuş istifte, harf çanaklarının içerisine kûfî yazı çeşidiyle Şems Sûresi’nin âyetleri yazılmıştır. Her âyet bir “و” çanağı içine yazılmışken, Sûre’nin sadece ilk âyetindeki iki kelime ayrılarak farklı “و” çanakları içine yazılmıştır. Bu yüzden çanaklar içindeki yazılarda harf yoğunluklarının farklı olduğu görülmektedir. İstifin merkezinde yine kûfî yazı çeşidiyle pervaz şeklinde tasarlanmış besmele yer almaktadır.

⁹² Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur’ân Mührü*, 11.

Resim 2.3.6.2. Bursa Ulucami’de bulunan, Mehmed Şefik Bey’e ait müdevver yazı⁹³

Dili: Arapça, Eûzu besmele, Nas Sûresi

Okunuşu: Eûzu billahi mineş-şeytânirracîm. Bismillahirrahmânirrahîm. Kul eûzu bi rabbini nâs. Melikin nâs. İlâhin nâs. Min şerril vesvâsil hannâs. Ellezî yuvesvisu fi sudûrin nâs. Minel cinneti ven nâs.

Anlamı: Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım. Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. De ki: “Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik'ine, insanların İlâh'ına sığınırım.”

Yazı türü: Celî sülûs, Kûfî

Hattatı: Mehmed Şefik Bey (1820-1879)

Tarihi: 1260-1261/1845

Malzeme ve tekniği: Kalem işi

⁹³ Murat SÜLÜN, *Sanat Eserlerine Vurulan Kur'an Mührü*, 10.

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Celî sülüs yazı çeşidiyle yazılan “س” harfinin, sekiz kere tekrarlanmasıyla oluşturulmuş istifte, harf çanaklarının içerisine kûfî yazı çeşidiyle Nas Sûresi yazılmıştır. Her âyetin sonunda yer alan “الناس” kelimesindeki “س” harfi dışında âyet içerisinde müstakil duran “س” harfleri de celî sülüs olarak yazılmıştır. Altı âyet olmasına rağmen “س” harfinin sekiz kere tekrar etmesi bu şekilde sağlanmıştır. Çanaklar içerisinde yer alan yazılarda harf yoğunluklarının farklı olduğu görülmektedir. İstifin merkezinde yine kûfî yazı çeşidiyle üç satır şeklinde tasarlanmış müdevver bir istif yer almaktadır. Satırlar arasında bulunan kırmızı cetveller yazıyı çevreleyen pervaza bağlanmaktadır. Alt ve üst satırın müdevver biçimi destekler şekilde yazılmış olması istife daha estetik bir görüntü kazandırmaktadır.

Resim 2.3.6.3. Azîz Efendi tarafından tasarlanmış müdevver yazı

Dili: Arapça Besmele, A'lâ Sûresi

Okunuşu: Sebbihısme rabbikel'a'la ellezi'y-haleka fesevva vellezi'y-kaddere feheda vellezi'y-ahrecelmer'a fece'alehu ğusaen ahva senukriüke fela tensa illa mâ şaallahü innehuya'lemülcehre ve mâ yahfa ve nüyessirüke lilyüsa fezekkir in nefe'atizzikra seyezzekkerü men yahşa ve yetecennebühel'eşka ellezi'y-yaslennarelkübra sümme la yemütü fiyha ve la yahya kad efleha mentezekka ve zekeresme rabbihi fesalla bel

tü'sirunelhayateddünya vel'ahiretü hayrün ve ebka inne haza lefissuhufel'ula suhufi
ibrahime ve musa.

Anlamı: Yüce Rabbinin adını tespih et. O, yaratıp şekillendiren, âhenk veren ve düzene koyandır. O, (her şeyi) ölçüyle yapıp yönlendirendir. O, yeşil bitki örtüsünü çıkaran, sonra da onları çürüyüp kararmış çörçöpe çevirendir. Sana Kur'an'ı okutacağız ve sen onu unutmayacaksın. Ancak Allah'ın dilediği başka. Şüphesiz O, açık olanı da bilir, gizliyi de. Biz seni en kolay olana kolayca iletacağız. O halde, eğer öğüt fayda verirse, öğüt ver. Allah'a karşı derin saygı duyarak ondan korkan öğüt alacaktır. En büyük ateşe girecek olan en bedbaht kimse (kâfir) ise, öğüt almaktan kaçınır. Sonra orada ne ölür (kurtulur), ne de (rahat bir hayat) yaşar. Arınan ve Rabbinin adını anıp, namaz kılan kimse mutlaka kurtuluşa erer. Fakat sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa âhiret, daha hayırlı ve süreklidir. Şüphesiz bu hükümler ilk sayfalarda, İbrahim ve Mûsâ'nın sayfalarında da vardır.

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: Azîz Efendi (1872-1934)

Tarihi: 1348/1930

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: İstifin en dışındaki kalın pervaz; tekrar eden celî “ى” harfleri ve daha küçük kalemle yazılmış metinlerin birbiri arkasına getiriletek oluşturulmuştur. Ayetin içinde geçen bazı “ى” harfleri istifteki tüm harflerden daha büyük kalemle yazılmış ve döngüyü tamamlamak için 18 kere tekrar edilmiştir. Bu istifi daha ince bir pervaz ve ordasında müdevver içine yazılmış besmele takip eder. Üç farklı istifin bir araya gelmesinden oluşan istifin estetik bir görüntüsü vardır. Hattat imzası ve tarih “ى” harflerinin kuyruk kısımlarında oluşan boşluklara yazılmıştır.

Resim 2.3.6.4. Nûr Süresinin yazılı olduğu müdevver levha

Dili: Arapça, Besmele, Nûr Süresi 35. âyetin bir kısmı

Okunuşu: Muhammed, Bismillahirrahmânirrahîm. Allâhu nûrus semâvâti vel ard, meselu nûrihî ke mişkâtin fi hâ mıs bâhun, el mıs bâhu fi zucâcetin, ez zucâcetu ke ennehâ kevkebun durriyyun, yûkadu min şeceratin mubâra ketin zeytûnetin.

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan ne doğuya ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur.

Yazı türü: Celî sülûs

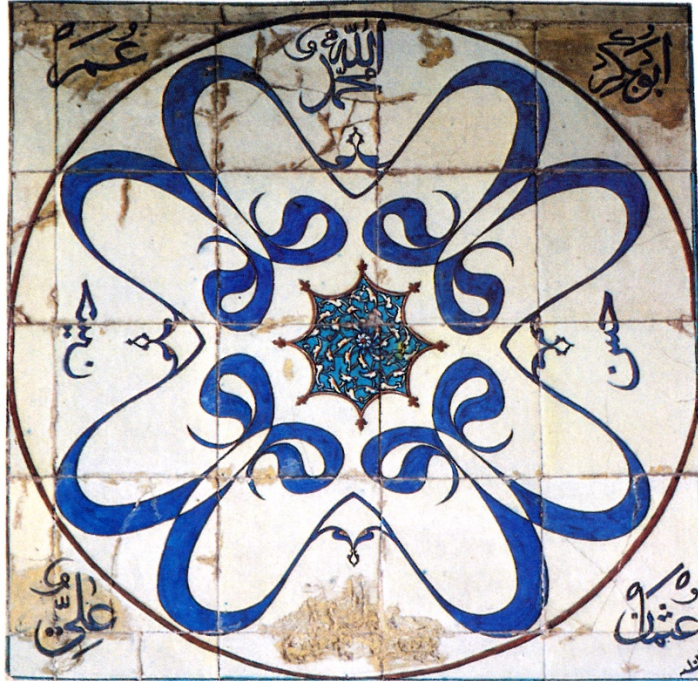
Hattatı: Nazîf Efendi (1846-1913)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: -

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: İstifin merkezinde müdevver biçimin içinde Muhammed ismi yazılıdır. Müdevverin etrafını saran pervazda Nûr Süresinin bir kısmı onu çevreleyen pervazda ise kuyruk kısımlarından birbirine bağlanan 12 adet celî “د” harfi

yazılıdır. En dışta yer alan pervazda da yazının tamamında olduğu gibi beyaz renkle yazılmış yazılar olduğu görülmekte ancak çoğu kısmı silindiği için ne olduğu anlaşılmamaktadır. “و” harflerinin birbirlerine dokunarak tekrar etmesi hoş bir görüntü oluşturmuştur.

Resim 2.3.6.5. Topkapı Sarayında bulunan çini üzerine müdevver yazı

Dili: Arapça

Okunuşu: Allah, Muhammed, Hasan, Hüseyin, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali

Yazı türü: Celî sülüs

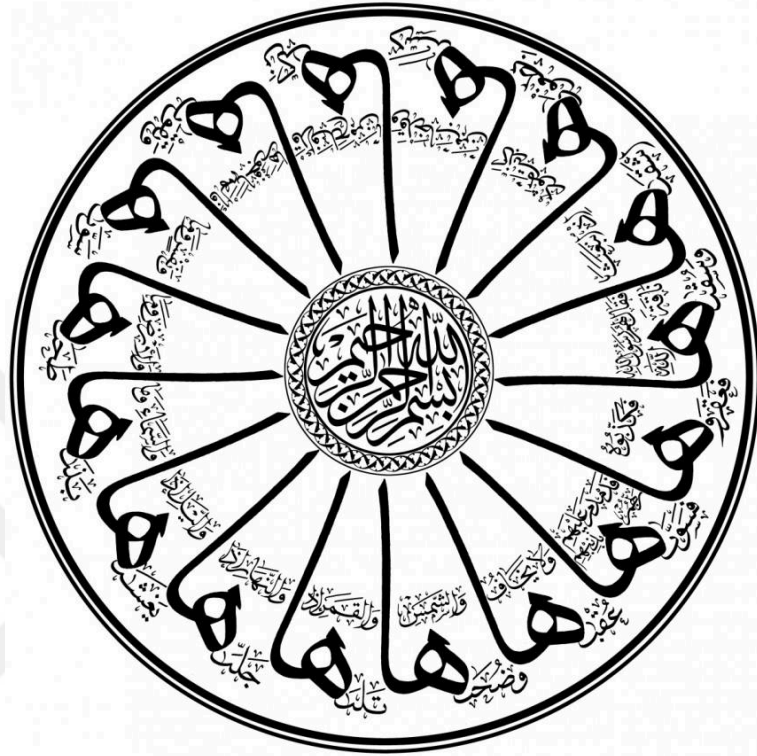
Hattatı: -

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Çini, sıraltı

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Müdevver biçimi oluşturacak şekilde Sırt sırta yazılmış iki adet “و” harfinin 4 kez tekrarlanmasından oluşan kompozisyon beyaz renk üzerine lacivert harfler kullanılarak tasarlanmıştır. “و” harflerinin kuyrukları birbirine değdiği yerlerde iç içe geçmiş ve rûmî motifleri oluşturmuştur. İstifin merkezinde geometrik bir desenin içine lacivert ve firuze renklerde çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Kompozisyonun

boşluk kısımlarına “Allah Muhammed”, “Hasan” ve “Hüseyin” ibareleri yerleştirilmiş alt kısımdaki ibare ise kazınmıştır.

Resim 2.3.6.6. Şems Sûresinin yazıldığı müdevver levha

Dili: Arapça, Şems Sûresi

Okunuşu: Veşşemsi ve duhaha. Velkameri iza telaha. Vennehari iza cellaha. Velleyli iza yağşaha. Vessmai ve ma benaha. Vel'ardı ve ma tahaha. Ve nefsin ve ma sevvaha. Feelhemeha fücureha ve takvaha. Kad efleha men zekkaha. Ve kad habe men dessaha. Kezzebet semudü bitağvaha. İzinbe'ase eşkaha. Fekale lehüm resulullahi nakatallahi ve sukyaha. Fekezzebuhü fe'akaruha fedemdeme 'aleyhim rabbühüm bizenbihim fesevvaha. Ve la yehafi 'ukbaha.

Anlamı: Güneşe ve onun aydınlığına andolsun, onu izlediğinde Ay'a andolsun, onu ortaya çıkardığında gündüze andolsun, onu bürüdüğünde geceye andolsun, göğe ve onu bina edene andolsun, yere ve onu yayıp döşeyene andolsun, nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir. Onu kötülüklerle gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır. Semûd kavmi, azgınlığı sebebiyle yalanladı. Hani onların en bedbaht olanı (fesat çıkarmak için) ileri atılmıştı. Allah'ın Resülü de onlara şöyle demişti:

"Allah'ın devesini ve onun su içme hakkını koruyun." Fakat onlar, onu yalanladılar ve deveyi boğazladılar. Bunun üzerine Rableri, suçlarından dolayı onları helak etti ve kendilerini yerle bir etti. Allah, bunun sonucundan çekinmez de!

Yazı türü: Celî sülüs

Hattatı: -

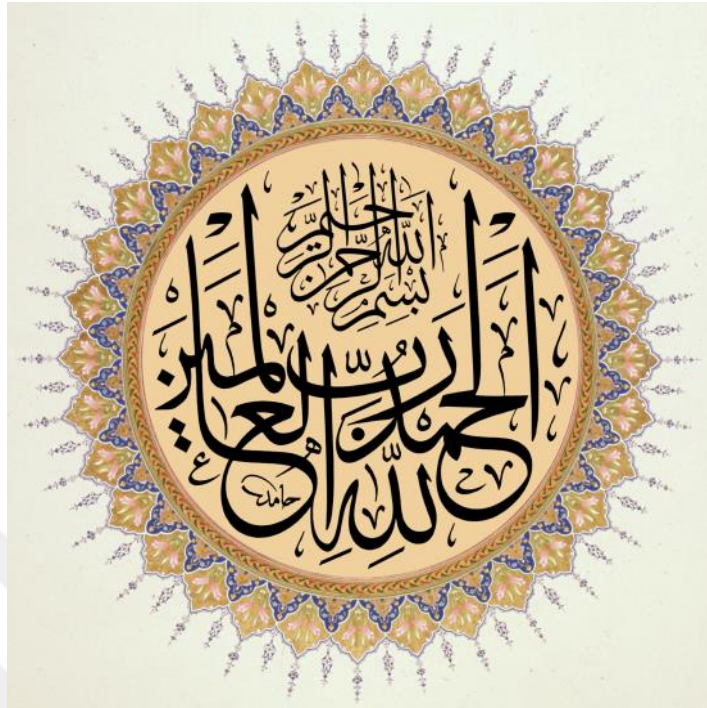
Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, mürekkep

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: İstifin merkezinde yer alan müdevver biçimde tasarlanmış besmele'nin etrafına pervaz oluşturacak şekilde tasarlanan metin 16 adet celî "هـ"nın tekrarlanmasıyla oluşturulmuştur. Şems Sûresinin tamamının yazılı olduğu pervazda "هـ" ibaresi büyük kalemle yazılırken diğer ayetler daha küçük kalemle "هـ" ibaresinin yanlarına ve üstlerine yazılmıştır. Dikeylerin eşit aralıklarla istifin merkezine doğru uzatılması dengeli bir görüntü oluşmasını sağlamıştır.

2.3.7. Farklı İstiflerin Bir Araya Gelmesiyle Oluşan Müdevver Yazılar

Farklı istiflerin bir araya gelerek müdevver biçimini oluşturduğu istiflerdir. Genellikle birbirini tamamlayan metinler, aynı biçimin içinde bir kısmı daha büyük, bir kısmı daha küçük kalemle yazılarak istiflenmiştir. Verilmek istenen asıl mesaj daha büyük yazılırken, yazılan metni tamamlayan ya da destekleyen bölüm daha küçük kalemlerle yazılmıştır. Neticede birbirinden farklı istifler aynı biçimin içinde bir araya gelerek kendi biçimlerinin dışında bir şekil oluşturmuşlardır.

Resim 2.3.7.1. Hâmid Aytâç tarafından yazılan müdevver levha

Dili: Arapça, Fâtiha Sûresi'nin 1. ve 2. âyeti

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm. El hamdu lillâhi rabbil âlemîn

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Hamd, Âlemlerin Rabbi, Allah'a mahsustur.

Yazı türü: Celî sülûs

Hattatı: Hâmid Aytâç (1897-1982)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Aherli kâğıt, is mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Üst kısmında besmele'nin yazılı olduğu levhada, metnin kalan kısmının besmelenin alt kısmını da çevreleyecek şekilde daha büyük bir kalem kalınlığıyla yazılı olduğu görülmektedir. Tek parça halinde tasarlanmayıp iki farklı istiften oluşturulması estetik görünmesini sağlamıştır. Besmelenin yazımında dikey harflerin dengeli dağılımı ve üst kısma değmeleri hoş bir görüntü oluşturmuş, metindeki harf kuyruklarının da sol tarafta neredeyse eşit aralıklarla kullanılmış olması istifin daha güzel görünmesini sağlamıştır. Büyük kalem kalınlığı kullanarak yazılan bölümün sağ ve sol tarafına ikişer dikey harf ve birer küplü harfin yerleştirilmesi dengeli ve güzel bir görüntü oluşturmuştur.

Bu kısımda yer alan “رب” kelimesindeki “ب” harfinin noktası metindeki diğer noktalardan farklı olarak yuvarlak yazılmıştır. Hareke ve tezyinin işaretlerde farklı kalem kalınlıkları kullanılmıştır. İmza “العالمين” kelimesindeki “ع” harfinin küpünün içine yerleştirilmiştir.

Resim 2.3.7.2. Hâmid Aytaç tarafından yazılan müdevver kartvizit

Dili: Türkçe, kartvizit

Okunuşu: İpekli mensucat fabrikası

Rahvancızâde Muhammed Sadık

İstanbul: Samatya Sulu manastır Caddesi numara

Yazı türü: Sülüs, Ta'lik, Rik'a

Hattatı: Hâmid Aytaç (1897-1982)

Tarihi: -

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, baskı

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Kartvizitin müdevver kısmında üç farklı yazı çeşidi kullanılmıştır. Dört satır şeklinde tasarlanmış yazının ilk ve son satırları daire formunu destekleyecek şekilde yazılmıştır. Yazının ta'lik'le yazılmış kısmının en büyük, sülüs'le yazılmış kısmının daha küçük ve rik'a ile yazılmış kısmının en küçük kalem kalınlığıyla

yazıldığı görülmektedir. Farklı kalem kalınlıkları ve satır düzenlerinin kullanılmış olması istife estetik bir görüntü kazandırmıştır.

Resim 2.3.7.3. Mehmed Şevket tarafından yazılan müdevver yazı

Dili: Arapça,

Okunuşu: Lâ mevcude illâ hû

Anlamı: Allah'tan başka hiçbir şey yoktur.

Yazı türü: Celî sülüs, sülüs

Hattatı: Mehmed Şevket (1829-1887)

Tarihi: 1374/1954-1955

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, zırnık mürekkebi

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Mehmed Şevket tarafından yazılan levhada Kâmil Akdik'in daha önce yazdığı (Resim 2.3.1.78.) levhasındaki ibarenin aynısı yazılıdır. İstifin "لاموجد الا" kısmı benzerlik gösterse de bu levhada "هو" ibareden ayrı ve daha büyük yazılmış olmasıyla diğer istiften çok farklı görünmektedir. Büyük bir kalem ölçüsüyle "هو" yazılı olan levhada, yine müdevver şeklinde "و" çanağının içerisinde daha küçük bir kalemle "لاموجد الا" ibaresi yazılıdır. Levhada kalan boşluklara, farklı kalem kalınlıklarıyla yazılmış hareke ve tezyini işaretler daire görüntüsünü tamamlayacak şekilde yerleştirilmiştir. İmza ve tarih de daire görüntüsünü destekleyecek şekilde istifin alt kısmındaki boşluğa yazılmıştır.

2.3.8. Müdevver Biçimde Tasarlanan Figürlü Yazılar

Hat sanatında yazıdan meydana getirilen figürlere çok sık rastlanmaktadır. Genellikle kuş, aslan, at gibi figürler yazı vasıtasıyla meydana getirilmiştir. Bu figürlerin müdevver biçimin içinde oluşturulduğu bir örnekte mevcuttur. Kuş figürünün müdevver biçimini tamamlayacak şekilde istiflenmesiyle oluşturulan bu yazı müdevver biçimde tasarlanan figürlü yazılara örnektir.

Resim 2.3.8.1. İran'da, bir evlenme akdinde uğur olması için yazılmış müdevver yazı⁹⁴

Dili: Arapça, Besmele

Okunuşu: Bismillahirrahmânirrahîm

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Yazı türü: Sülüs

Hattatı: -

Tarihi: 1173-1174/1760

Malzeme ve tekniği: Kâğıt, mürekkep

⁹⁴ Besmele Bahçesi, s. 193

Hat sanatı bakımından değerlendirilmesi: Kuş figürü şeklinde tasarlanmış besmele'de "س" harfî figürün gövde ve baş kısmının dış çizgisini oluşturacak şekilde uzatılarak yazılmıştır. Metinde geçen dikey harfler istifin sağ tarafına figürün kuyruğunu, "الرحمن" ve "الرحيم" kelimelerindeki "لر" birleşmelerindeki harflerin kuyrukları da figürün ayağını oluşturacak gibi yerleştirilmiştir. Metindeki diğer harf grupları gövde kısmını oluşturacak şekilde yazılmıştır.

3. SONUÇ

İcadından beri kayıt altına alma ihtiyacına hizmet eden yazı, Kur'ân-ı kerîm'in vahyedilmeye başlamasıyla kutsal kitabı kaydetmek maksadıyla da kullanılmıştır. Bu dönemde âyetleri kaydetmek için eldeki en etkili imkân yazı olduğundan, indirilen âyetlerin aslını korumak ve gelecek nesillere doğru biçimde aktarmak amacıyla metinler yazılarak muhafaza edilmiştir. Kur'ân-ı kerîm'in yazımında Arap yazısı kullanıldığından, bir süre sonra bu yazı İslâm yazısı olarak anılmaya başlanmıştır.

İslâmiyeti kabul eden devletler de bu yazıyı islâm yazısı olarak benimsemiş ve saygı göstermiştir. Verilen bu önem ve değer sonucunda başlangıçta amacı kayıt altına almak olan yazı, zamanla geliştirilerek sanat halini almıştır. Ayrıca gündelik hayatın da ayrılmaz bir parçası olduğundan sadece kâğıt üzerinde değil; mimari yapıların, paraların, takıların, vazo ve kâse gibi gündelik eşyaların üzerinde de yazı kullanılmıştır. Satırlar halinde yazılmaya başlanan yazı zamanla dikdörtgen, kare, üçgen, beyzi, müdevver (dairese) gibi farklı biçimlerde de tasarlanmıştır.

Müdevver biçimde tasarlanmış yazılar bu araştırmada incelenip; kullanılan yazı çeşitleri, metinler, uygulama teknikleri, malzemeler ve tasarım kurguları değerlendirilmeye çalışılmıştır. İncelediğimiz tüm eserin değerlendirmesinden elde ettiğimiz sonuçlara göre istif yapılmaya en uygun yazı türü olması sebebiyle en çok kullanılan yazı sülüstür. Bunun yanında nesih, celî dîvânî, ta'lik, kûfî, icâze gibi yazı çeşitleri de kullanılmıştır.

Daha çok âyetlerin yazıldığı müdevver yazılarda, hâdis-i şerîfler, esmâ'ül-hüsâdan isimler, güzel sözler, ehl-i beytin ve tarikat pîrleri gibi dini açıdan önemli kişilerin isimleri ve dualar da yazılmıştır. Aynı metnin birçok hattat tarafından yazıldığı; bazen birbirlerinden farklı, bazen de istifte ufak tefek değişiklikler yapılarak yazıldığı örnekler de görülmüştür.

Müdevver yazılar uygulandıkları yerlere göre farklı malzemeler kullanılarak yazılmıştır. Uygulama alanı ve malzemesi ne olursa olsun tasarım aşamasında kâğıt ve kalem kullanıldığı için, topladığımız örnekler içinde en fazla kâğıt üzerine yazılmış yazı mevcuttur. Bunun yanında taş veya mermere hakkedilmiş, kalemişi tekniği kullanılarak duvarlara işlenmiş, çiniye aktarılmış, gümüş, pirinç, bakır gibi metallerin üzerine basılmış, kakma yoluyla sedeften imal edilmiş müdevver yazılar da mevcuttur.

Yaptığımız araştırma esnasında görebildiğimiz en eski tarihli müdevver kompozisyon miladi 696 tarihinde basılmış olan Emevi dinarının üzerinde yer almaktadır.

İncelediğimiz her eser için bir künye oluşturularak kullanılan metinler ve anlamları, yazıldığı dil, hattatı, ölçüsü, yazım tarihi, kullanılan malzeme ve teknik belirtilmiş ve yazılar hat sanatı bakımından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda yazılar tasarım kurgularına göre farklı kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler belirlenirken araştırma için topladığımız tüm yazıların tasarımları göz önünde bulundurularak; müdevver biçimin içine yerleştirilmiş, müdevver biçimin içine müsenna olarak yerleştirilmiş, müdevver biçimi içinde satır halinde, pervaz biçiminde, merkezinde yazı olan pervaz biçiminde, sarmal biçimde, aynı harfin tekrarlanmasıyla oluşturulan, farklı istiflerin bir araya gelmesiyle oluşturulan ve müdevver biçim içine yerleştirilen figür şeklinde tasarlanmış yazılar olmak üzere ortaya dokuz farklı kategori çıkmıştır. Bu kategorilerin belirlenmesinde müdevver biçimin içine istiflenen yazıların hangi tasarım esaslarına göre kurgulandığı dikkate alınmıştır. Kategorilere göre farklı başlıklar altına ayrılan müdevver yazıların daha anlaşılabilir olması açısından grafik şemaları çizilmiştir. Dokuz farklı başlık altında incelenen yazılarda en fazla örnek “müdevver biçimde tasarlanmış yazılar” başlığı altında toplanmıştır.

İncelediğimiz, tasarımlarına göre farklı kategorilere ayırdığımız tüm yazılara genel olarak baktığımızda; hat sanatında müdevver biçiminin hangi tasarım kurgularıyla kullanıldığını, istife ne kadar çok önem verildiğini ve hat sanatının zaman içindeki gelişimini görmekteyiz.

Yaptığımız araştırma sırasında incelediğimiz tüm müdevver yazılar göz önünde bulundurularak; yazılacak metnin daire biçiminin içine yerleştirilmesinin farklı sebepleri olduğu sonucuna varılmıştır.

Kâse, vazo, takı gibi eşyaların üzerinde bulunan müdevver yazı örneklerinde, yazının uygulandığı yere göre mecburiyetten daire şeklini aldığı düşünülse de bu yerlere yazı yazma fikri bile başlı başına bir tasarım olarak değerlendirilmiştir.

Kubbe yazılarının daire şeklinde tasarlanmasının; dairenin tekrar eden sonsuz bir biçim olması sebebiyle olabileceği, kullanılan metinlerde de genel olarak sonsuz olduğuna inanılan Allah’ın yüceliğinden ve göklerden (Nûr Sûresi 35. âyet, Fâtır Sûresi 41. âyet, Hac Sûresi 65. âyet vb.) bahsedilerek bu düşüncenin desteklendiği kanısına varılabilir. Bunun yanında kubbelerde daire dışında kare, üçgen gibi biçimlerde tasarlanmış örneklere rastlanmamaktadır. Bu durum göz önünde bulundurularak; kubbenin dairesel bir biçim olduğu ve yazılan yazının bu biçime uyacak şekilde tasarlanması istendiği için kubbe yazılarının daire şeklinde istiflenmesinin tercih edildiği de düşünülebilir.

Müdevver biçimde tasarlanmış levhalarda da aynı durum söz konusudur. Levha yazımında kullanılan metinlerin de çoğunlukla Allah'ın yüceliğine, affının ve bahşettiği güzelliklerin sonsuzluğa işaret eden âyet ve hadisler yazılmasına bakılarak, müdevver biçimin, sonsuzluğu temsil etmesi sebebiyle tercih edildiği düşünülebileceği gibi müdevver biçimde tasarlama seçiminin sadece tasarımı destekleyen estetik bir unsur olabileceği kanısına da varılabilir.

Sanatçıların tasarımlarını yaparken hangi fikirlerden yola çıktıklarını bilmesek de ortaya koyulan işin hoş, güzel, dengeli, etkileyici, estetik gibi kavramlarla nitelenebilmesi onu bir sanat eseri yapmaktadır. Bir eserin bu kavramlarla nitelendirilebilmesi için boşluk-doluluk, denge, ritm, uyum, orantı gibi tasarım ilkelerine uygun olması gerekmektedir. Tüm sanat dallarında olduğu gibi hat sanatında da tasarım esaslarına uyularak hazırlanan işler göze estetik görünecektir. Bu esaslara uymanın yanında hat sanatını diğer görsel sanatlardan ayıran en önemli özellik bir metin ihtiva etmesi ve vermek istediği mesajı direk olarak iletebilmesidir. Bu iki durum değerlendirildiğinde hat sanatında tasarımın yanında yazmak için seçilen metnin de önemli olduğu düşünülmektedir.

4. KAYNAKLAR

- ACAR, Şinasi (1999), **Türk Hat Sanatı Araç, Gereç ve Formlar**, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul.
- ALPARSLAN, Ali (1992), **Ünlü Türk Hattatları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ALPARSLAN, Ali (2007), **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ATASOY, Nurhan (2012), **İbrahim Paşa Sarayı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- DAĞLI, Şemsettin Ziya, (2012), “Türk Hat Sanatında Yazı Resimler Üzerine Yapılan Araştırmalar ve Yazı Resimler”, **Akdeniz Sanat Dergisi**, S.20, s.34-53.
- DERE, Ö. Faruk, (2009), **Hattat Hâfız Osman Efendi**, Korpus Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- DERMAN, M. Uğur (1982), **Türk Hat Sanatının Şâheserleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- DERMAN, M. Uğur (1997), “Hat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 16, s. 427-437, İstanbul.
- DERMAN, M. Uğur (2001), “İstif”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 23, s. 330-333, İstanbul.
- DERMAN, M. Uğur (2014), **Harflerin Aşkı**, Korpus Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (2005), **Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar**, Remzi Kitabevi, C. 3, s. 284, İstanbul.
- KOÇ, Turan (2009), “Sanat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 36, s.90-93, İstanbul.
- PEKPELVAN, Belgin, (2009), “Türkiye’de Gelenekli ve Çağdaş Sanatta Anlatım Biçimi Olarak İslâm Yazısının Kullanımı”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.2, s.68-82.

RADO, Şevket (1984), **Türk Hattatları**, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul.

SERİN, Muhiddin (1988), **Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi**, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, İstanbul.

SERİN, Muhiddin (1999), **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.

SERİN, Muhiddin (2003), **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, 2. Baskı, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.

SERİN, Muhiddin (2010), **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, 3. Baskı, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.

SÜLÜN, Murat (2013), **Sanat Eserine Vurulan Kur'ân Mührü**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

ŞAHİN, Seracettin (2009), **Türk ve İslam Eserleri Müzesi Emevîlerden Osmanlılara 13 Asırlık İhtişam**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

ŞENÖDEYİCİ, Özer, (2008), "Osmanlı Görsel Şiirleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.1, s.543-565.

ÜLKER, Muammer (1987), **Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

ÜLKER, Talat, KAZANCI, Şahin, YILMAZ, Necati, DOĞRU, Engin, (2014), **Reisül Hattatin Ahmed Kâmil AKDİK**, TC. Gümüşhane Valiliği Yayınları, Trabzon.

YAZIR, Mahmut Bedrettin (1981), **Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli**, Cilt 1-2, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

YAZIR, Mahmut Bedrettin (1989), **Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli**, Cilt 3, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

(1970), "Daire", **Meydan Larousse**, Meydan Yayınevi, C.3, s. 344-345, İstanbul.

(1992), **İslâm Kültür Mirâsı: 1 Hat San'atı**, Haz. M. Uğur Derman, IRCICA Yayınları, İstanbul.

(1998), **Besmele Bahçesi**, Çev. İsmet Rasin Tümtürk, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

(2002), **Museum of Turkish and Islamic Art**, Akbank Kùltür ve Sanat Yayınları, İstanbul

(2009), **Necib Sarıcı Hat Koleksiyonu ve Osmanlı-Karma Sanat Eserleri**, (Müzayede Kataloğu), İstanbul.

(2010), **1400. Yılında Kur'an-ı Kerim**, Antik A.Ş. Kùltür Yayınları, İstanbul.

(2012), **Hat ve Tezhip Sanatı**, Ed. Ali Rıza Özcan, 2. Baskı, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

(2012), **Pera Mezat Müzayecilik Karma Eserler Müzayedesi**, (Müzayede Kataloğu), İstanbul.

(2014), **Kur'an-ı Kerim Meali**, Haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

(2014), **Türk ve İslam Eserleri Müzesi 100 Yıl Önce 100 Yıl Sonra**, Ed. Seracettin Şahin, Sevgi Kutluay, Miyase Çelen, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

5. ÖZGEÇMİŞ

1990 yılında İstanbul'da doğdu. İlk öğrenimini Kumsal İlköğretim Okulu'nda, orta öğrenimini Süleyman Nazif Lisesi'nde tamamladı. 2009 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü'nü kazandı. 2014 yılında bölümün Hat Ana Sanat Dalı'ndan mezun oldu. Aynı yıl Güzel Sanatlar Enstitüsü'nde Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine başladı. Hat sanatıyla ilgili çalışmalar yaparak, karma sergilere katıldı. Hat çalışmalarına Yrd. Doç. Ali Rıza Özcan ile devam etmektedir.

